

VAASAN YLIOPISTO
KAUPPATIETEELLINEN TIEDEKUNTA
TALOUSOIKEUDEN LAITOS

Nina Mikkonen

KOHTUUTTOMUUS KULUTTAJASOPIMUKSISSA –
Eurooppalaistunut käsitys kohtuuttomuudesta

Taloustieteiden
Pro gradu -tutkielma

VAASA 2016

SISÄLLYS	Sivu
TIIVISTELMÄ	5
LYHENTEET	7
1. JOHDANTO	9
1.1. Tutkimuskohteen kuvaus	9
1.2. Tutkimusongelma ja aiheen rajaus	12
1.3. Tutkimusmetodi ja lähteet	14
1.3.1. Oikeuslähteiden ja -normien soveltaminen	16
1.3.2. Tutkielman keskeiset oikeusperiaatteet	17
1.4. Tutkielman rakenne	18
2. KOHTUUTTOMUUS JA KULUTTAJANSUOJA SUOMESSA	21
2.1. Kohtuuttomuuden yleiset arviointiperusteet	21
2.2. Kohtuuttomuuden kokonaisvaltainen arviointi	25
2.3. Osapuolten asema ja mahdollisuus vaikuttaa sopimuksen sisältöön	27
2.4. Olosuhteiden huomioiminen kohtuuttomuusarvioinnissa	31
3. KOHTUUTTOMUUSARVIOINTIA SUOMEN RATKAISUKÄYTÄNNÖSSÄ	34
3.1. Ratkaisuja ennen sopimusehtodirektiiviä (1986–1994)	34
3.2. Ratkaisuja sopimusehtodirektiivin voimaansaattamisen jälkeen (1995–2015)	39
4. KOHTUUTTOMUUS JA KULUTTAJANSUOJA EUROOPASSA	66
4.1. Kuluttajien aseman turvaaminen	67
4.2. Kansallisen tuomioistuimen laajempi tutkimisvelvollisuus	70
4.3. Kohtuuttomuuden arviointiperusteet sopimusehtodirektiivin mukaan	71
4.4. Kohtuuttomuudesta aiheutuvia seurauksia	75
5. JOHTOPÄÄTÖKSET	78

LÄHTEET	89
OIKEUSTAPPAUSLUETTELO	94
LIITTEET	96

Liite 1. Sopimusehtodirektiivin liite.

VAASAN YLIOPISTO**Kauppatieteellinen tiedekunta****Tekijä:**

Nina Mikkonen

Tutkielman nimi:Kohtuuttomuus kuluttajasopimuksissa –
Eurooppalaistunut käsitys kohtuuttomuudesta**Ohjaaja:**

Pekka Vainio

Tutkinto:

Kauppatieteiden maisteri

Yksikkö:

Talousoikeuden laitos

Oppiaine:

Talousoikeus

Koulutusohjelma:

Yritysjuridiikka

Aloitusvuosi:

2012

Valmistumisvuosi:

2016

Sivumäärä: 98

TIIVISTELMÄ

Seuraukset kohtuuttomien sopimusehtojen käytöstä voivat olla ankaria. Sopimusehtojen kohtuullisuus on siksi hyvä ottaa huomioon jo sopimuksia valmisteltaessa. Sopimuksen osapuolista riippuu, kuinka paljon sopimuksen sisältöön voidaan vaikuttaa sopimusehdoilla ja kuinka suuri osa sisällöstä määräytyy suoraan laista. Lainvastaiset sopimusehdot ovat aina tehottomia.

Tutkielmassa tarkastellaan sopimusehtojen kohtuuttomuuden määräytymistä erityisesti kuluttajan ja elinkeinonharjoittajan välisissä sopimuksissa. Kuluttajan mielletään tarvitsevan erityistä suojaa heikomman asemansa vuoksi. Kuluttajasopimusten sovittelu onkin yleisempää kuin tasavertaisten sopijapuolten välisten sopimusten. Kuluttajasopimuksia säännellään suurelta osin pakottavalla lainsäädännöllä. Kuluttajien aseman turvaamiseksi on siksi tärkeää, että sopimus täyttää lain asettamat vähimmäisvaatimukset.

Tutkielman tarkoitus on selvittää Suomessa voimassa olevan oikeuden sisältö sopimuksen ja sen ehtojen kohtuuttomuudesta. Tutkielma on lainopillinen. Kysymykseen pyritään löytämään ratkaisu tulkitsemalla voimassa olevaa oikeutta sekä systematisoimalla oikeusnormeja. Sopimuksen kohtuuttomuus määräytyy usein tapauskohtaisesti useiden tekijöiden summana, mikä tekee ongelmalliseksi yleispätevän rajan vetämisen kohtuuttomien ja kohtuullisten sopimusehtojen välille.

Suomessa vallitseva käsitys sopimusten kohtuuttomuudesta muodostuu Suomen lainsäädännön lisäksi kansallisessa oikeuskäytännössä. Käsityksen on oltava yhdenmukainen EU-oikeuden kanssa. Siksi Suomessa on tärkeää huomioida myös unionin tuomioistuimen ratkaisut.

ASIASANAT: kohtuuttomuus, kuluttajansuoja, sopimusehtojen sääntely, sovittelu

LYHENTEET

HE	Hallituksen esitys
HelHo	Helsingin hovioikeus
HO	Hovioikeus
KA	Kuluttaja-asiamies
KKO	Korkein oikeus
Kohtuuttomuus-direktiivi	Neuvoston direktiivi 93/13/ETY, annettu 5 päivänä huhtikuuta 1993, kuluttajasopimusten kohtuuttomista ehdoista, EYVL No 95/29, 21.4.93
KSL	Kuluttajansuojalaki 20.1.1978/38
MAO	Markkinaoikeus
MT	Markkinatuomioistuim (nyk. markkinaoikeus)
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development
OikTL	Laki varallisuus oikeudellisista oikeustoimista 3.6.1929/228
OK	Oikeudenkäymiskaari 1.1.1734/4
OsamaksukauppaL	Laki osamaksukaupasta 18.2.1966/91
SopEhtoL	Laki elinkeinonharjoittajien välisten sopimusehtojen sääntelystä 3.12.1993/1062
SähkömarkkinaL	Sähkömarkkinalaki 9.8.2013/588
VakSopL	Vakuutus sopimuslaki (kumottu) 12.5.1933/132
VML	Viestintämarkkinalaki (kumottu) 23.5.2003/393
TYKKI	Tietoyhteiskuntakaari 7.11.2014/917

1. JOHDANTO

1.1. Tutkimuskohteen kuvaus

Mitä on kohtuuttomuus? Suomen laki määrittelee joustavalla tavalla kriteerit, joiden perusteella voidaan arvioida sopimuksen tai ehdon kohtuuttomuutta. Lain joustavuutta ja tulkinnanvaraisuutta on perusteltu sillä, että kohtuuttomuus tulee voida määritellä tapauskohtaisesti. Kohtuuttomuuden tulee olla sovellettavissa erilaisissa tilanteissa ja sopimuksissa. Kuluttajasopimusten osalta kohtuuttomuusarviointiin vaikuttavat tekijät on määritelty KSL:ssa. Lain mukaan kohtuuttomuuden arviointi perustuu kokonaisharkintaan, johon vaikuttavat sopimuksen koko sisältö, osapuolten asema, sopimusta tehtäessä vallinneet olot, tietyin rajoituksin olosuhteissa tapahtuneet muutokset sekä muut seikat (KSL 4:1). EY:n sopimusehtodirektiivin¹ mukaan kohtuuton sopimusehto on sellainen, joka hyvän tavan vastaisesti asettaa kuluttajan ja elinkeinonharjoittajan väliset oikeudet ja velvollisuudet huomattavaan epätasapainoon (3 artiklan 1 kohta). Suomessa vallitsevan käsityksen mukaan ei ole vaadittu hyvän tavan vastaisuutta, jotta sopimusehto on voitu arvioida kohtuuttomaksi².

Pöyhönen³ on kuvaillut kohtuuttomuuden sovitteluun liittyvää kokonaisharkintaa ”juridisen logiikan keskeisimmäksi tunnusmerkiksi”. Sopimusoikeudellisten kohtuuttomuuskysymysten kiehtovuus liittyykin juuri siihen, että niihin sisältyy paljon tulkinnanvaraisuutta. Yksiselitteisiä vastauksia ei välttämättä löydy suoraan lain sanamuodon perusteella tai lain esitöistä, kuten hallituksen esityksistä. Niiden merkitystä oikeuslähteinä ei tule kuitenkaan vähätellä, vaikkakin niiden merkitys voi olla joissakin tapauksissa vähäisempi kuin esimerkiksi oikeuskäytännön, joka pitää oikeuden sisällön ja tulkinnan jatkuvassa muutoksessa.

Epäselvyydet ja niistä johtuvat erimielisyydet sopimusten sisällöstä ovat arkipäivää yritysten liiketoiminnassa ja niiden ehkäisemiseksi tarvitaan sopimusoikeuden hallintaa

¹ Neuvoston direktiivi 93/13/ETY, nk. sopimusehtodirektiivi.

² HE 218/1994 vp: 2.3.

³ Pöyhönen 1988: 286.

sekä sopimusteknistä osaamista. Selkeäksi laaditusta sopimusaineistosta voi kuka tahansa tulkita, ketkä ovat sopimuksen osapuolia ja mitä osapuolet ovat sopineet. Sopimusoikeudelliset oikeusnormit taas luovat kehykset sille, mistä osapuolet voivat sopia keskenään, ja missä taas tulee noudattaa lain säännöksiä. Oikeusnormit turvaavat osapuolten oikeudet, ja toisaalta velvoittavat osapuolet suorittamaan velvoitteensa, mikäli sen voidaan katsoa olevan tietyt seikat huomioon ottaen kohtuullista. Kohtuuttomuusarviointi tuo toisaalta oikeudenmukaisuutta sopimuskäytäntöön, mutta toisaalta myös haastavuutta sopimuksen laatijan näkökulmasta.

Sopimukset ovat osa päivittäistä liiketoimintaa, ja jokaiseen sopimukseen liittyy riskejä. Mainittakoon esimerkkinä riski siitä, että sopimus tai sen ehto arvioidaan toista osapuolta kohtaan kohtuuttomaksi.⁴ Kohtuuttomien sopimusehtojen sisältöä on voitu yleensä joko sovitella tai ehdot on jätetty huomioimatta. Sopimusehtoja laadittaessa voidaan kuitenkin vaikuttaa siihen, minkä sisältöisiä ehtoja sopimukseen otetaan, ja sitä kautta voidaan vaikuttaa myös kohtuuttomuuteen liittyviin riskeihin halutulla tavalla.⁵ Sopimukset voivat toimia tehokkaana riskienhallinnan apuvälineenä, mikäli sopimustekniikka ja sopimusoikeudelliset oikeusnormit ovat hallinnassa. Tärkeintä on osata kiinnittää huomiota aikaan, jolloin sopimusta ei ole vielä tehty. Tällöin osapuolet voivat vaikuttaa paremmin mm. sopimuskumppanin valintaan, sopimuksen sisältöön tai jopa pidättäytyä tekemästä sopimusta lainkaan, jos sopimusneuvottelut eivät etene suunnitellusti. Sopimuksen tekemisen jälkeen sopimus pääsääntöisesti sitoo osapuolia, eikä sopimuksen muuttaminen enää ole mahdollista ilman toisen osapuolen myötävaikutusta. Sopimuksen syntymisen jälkeen keskitytään pääasiassa täyttämään sopimuksen mukaisia velvoitteita, ja toisaalta nauttimaan sopimuksen mukanaan tuomista etuuksista.⁶

Epävarmuus sopimuksen tai siihen otettujen ehtojen kohtuullisuudesta nostaa sovitteluriskiä. Lisäksi oikeudenkäynnin tulos voi olla vaikeasti ennustettavissa, sillä arvioinnissa huomioidaan aina sopimus kokonaisuutena ja arviointi perustuu yksittäistapauksiin. Sopimuksen tulkitseminen kohtuuttomaksi saattaa vaikuttaa negatiivisesti myös yrityksen imagoon. Erityisesti kuluttajasopimuksissa seurauksena saattaa olla myös viranomaisten puuttuminen tapaukseen. Kohtuuttomuusriskiä voidaan

⁴ Ns. kohtuuttomuusriski.

⁵ Hemmo 2005: 127-128.

⁶ Hoppu & Hoppu 2008: 119.

torjua laatimalla sellaisia ehtoja, jotka ovat kuluttajaviranomaisen linjan kanssa yhdenmukaisia, suunnittelemalla sopimuksen sisältöä sekä yksinkertaisesti vaikuttamalla siihen, kuinka ankaria ehtoja sopimukseen otetaan. Suurempi epävarmuus ehtojen kohtuullisuudesta tuo mukanaan suuremman riskin. Tätä riskiä voidaan pienentää perustelemalla ehtojen käyttö rationaalisesti ja osoittamalla, että ehtojen laatineella osapuolella on todellisia, olemassa olevia tarpeita, jotka tukevat ehtojen käyttöä. Tällöin ei synny käsitystä siitä, että kyseenalaiselta vaikuttava ehto olisi otettu sopimukseen vain vahvemman neuvotteluaseman suomalla etuoikeudella.⁷

Viimeisen kahden vuosikymmenen aikana pääomaliikkeet ja markkinat ovat globalisoituneet voimakkaasti. Lisäksi myös Suomen liittyminen Euroopan unioniin vuonna 1995 voidaan nähdä merkityksellisenä tapahtumana tässä muutoksen aallossa. EU:hun liittymisen myötä EU-lainsäädännön vaikutukset ovat ulottuneet myös Suomen kansalliseen oikeuteen. Esimerkiksi EU-direktiivit ja asetukset vaikuttavat sekä Suomen lainsäädännön sisältöön että sen merkityksen tulkintaan. Globalisaatio ja markkinoilla tapahtuvat muutokset ovat vaikuttaneet myös kuluttajien asemaan. Kuluttajien vähäinen tietämys kasvavilla markkinoilla voi johtaa siihen, että kuluttajat eivät halua tehdä sopimuksia sellaisilla markkinoilla, joiden sääntelystä heillä ei ole riittävästi tietoa⁸. Lisäksi tällaisilla markkinoilla kuluttajien asema sopimuksen heikompana osapuolena ja siihen perustuva suojelun tarve korostuvat, kun sopimuksissa käytetään entistä enemmän yksipuolisesti laadittuja sopimusehtoja. Samalla kuluttajat tietävät entistä vähemmän sopimuskumppaneistaan, joista tulee niin sanotusti kasvottomia.

Tutkielman aihe on sekä taloudellisesti että oikeudellisesti merkittävä, sillä sopimuksen tulkinta kohtuuttomaksi ja sitä seuraava sopimusriidan ratkaisu voivat aiheuttaa niin kuluttajalle kuin elinkeinonharjoittajallekin huomattavia taloudellisia tappioita. Tutkielmassa pyritään systematisoimaan ja tulkitsemaan lain tarkoitusta, mikä auttaa selvittämään lain tämänhetkisen sisällön ja merkityksen. Vallitsevan oikeustilan tuntemisella voidaan välttää kohtuuttomien sopimusehtojen käyttöä sopimuksissa, niitä seuraavat sopimusriidat sekä mahdolliset oikeusprosessit.

⁷ Hemmo 2005: 128.

⁸ Sopimusehtodirektiivin johdanto-osa, k. 5.

1.2. Tutkimusongelma ja aiheen rajaus

Sopimusten jako kuluttaja- ja liikesopimukseen on yksi sopimusoikeuden perusjaotteluista. Elinkeinonharjoittajan ja kuluttajan välisiä sopimuksia kutsutaan kuluttajasopimuksiksi, kun taas liikesopimus on kahden elinkeinonharjoittajan välinen sopimus. Kuluttajasopimusten tärkein erityispiirre on sopimuksen osapuolten välinen epätasapaino, ja erityisesti kuluttajan heikompi asema elinkeinonharjoittajaan nähden. Kuluttajien ja elinkeinonharjoittajien välisissä sopimussuhteissa epätasapaino on yleensä taloudellinen, eikä kuluttajalla ole juurikaan mahdollisuutta vaikuttaa sopimuksen ehtoihin, vaan ne katsotaan usein elinkeinonharjoittajan yksipuolisesti laatimiksi. Tällaisen epätasapainon vuoksi kuluttajasopimuksissa käytettäviä ehtoja pyritään sääntelemään, ja siten kaventamaan osapuolten välistä epätasapainoa. Kuluttajat ovat heikomman asemansa vuoksi elinkeinonharjoittajiin nähden erityissuojan piirissä.⁹

Tämän Pro gradun ensisijainen tutkimuskysymys on se, kuinka Suomen oikeudessa määritellään kohtuuttomuus kuluttajien ja elinkeinonharjoittajien välisissä sopimuksissa. Kansallisen oikeuden tulee olla linjassa unionin tuomioistuimen ratkaisukäytännön kanssa. Tämä tarkoittaa sitä, että unionin tuomioistuimen ratkaisukäytäntö vaikuttaa Suomen oikeuteen. EU-direktiiviä ei ole sovellettava sellaisenaan, vaan se implementoidaan lainsäädäntöön kussakin jäsenmaassa huomioiden kansalliset erityispiirteet. Tässä tutkielmassa pyritään selvittämään kuluttajasopimuksia koskevan kohtuuttomuuden ongelmallisuutta.

Tutkielmassa pyritään kartoittamaan kansallisen oikeuden kuluttajasopimusten kohtuuttomuutta koskeva sääntely ja sen tulkinta, johon on vaikuttanut muun muassa EU-oikeus. Lisäksi tässä tutkielmassa pyritään määrittelemään kuluttajasopimuksen kohtuuttomuuteen vaikuttavat arviointiperusteet sekä havainnollistamaan näitä arviointiperusteita kansallisen ratkaisukäytännön avulla. Tutkielman lähtökohtana toimivat siis Suomen kansallisessa lainsäädännössä määritellyt kuluttajasopimuksen kohtuuttomuuden arviointiperusteet, kuluttajasopimusten erityispiirteet ja myös EU-oikeuden tulkinta sopimusehtodirektiivissä¹⁰ tarkoitetusta kuluttajasopimuksen

⁹ Hemmo 2007: 10.

¹⁰ Neuvoston direktiivi 93/13/ETY.

kohtuuttomuudesta, siinä määrin kuin se vaikuttaa Suomen oikeuden tulkintaan. Vallitseva oikeuskäytäntö osoittaa lain tämänhetkisen sisällön, mikä saattaa erota kauan sitten valmisteltujen lain esitöiden mukaisesta laintulkinnasta. Tällöin sen merkitys vallitsevan oikeuden tulkinnassa lisääntyy entisestään.

Tutkielman ensisijainen tutkimusongelma on siis elinkeinonharjoittajan ja kuluttajan välisen sopimuksen kohtuuttomuus, millaiset tekijät vaikuttavat kohtuuttomuuden arviointiin ja mitä tämä tarkoittaa ratkaisukäytännössä. Edellä mainitusta EU-oikeuden tulkinnasta huolimatta tutkielmassa ei ole tarkoitus aiheen laajuudesta johtuen perehtyä EU-oikeuteen tai unionin tuomioistuimen ratkaisutoimintaan sen syvemältä kuin se on tutkimuskysymykseen vastaamisen kannalta merkityksellistä. Tutkimuksen loppupuolella tutustutaan kansalliseen oikeuskäytäntöön siltä osin kuin ratkaisun perusteissa on vedottu sopimusehdon kohtuuttomuuteen tai sen sovitteluun. Tutkielman kannalta ei ole kuitenkaan tarkoituksenmukaista esitellä kaikkia kohtuuttomiksi arvioituja sopimusehtoja, vaan tarkastella lähinnä niiden kohtuuttomuusarviointiin vaikuttaneita tekijöitä. KSL:n osalta tutkielmassa käsitellään ainoastaan lukuja 3-4, sillä ne määrittelevät tutkimuskysymyksen kannalta merkittävät kohtuuttomuuden arviointiperusteet sekä ilmentävät sopimusehtodirektiivin mukaista tulkintaa kohtuuttomista sopimusehdoista.

Suomen oikeudessa on jo kauan huomioitu kuluttajien heikompi asema elinkeinonharjoittajien kanssa solmituissa sopimuksissa. Käsitys kuluttajansuojan tarpeellisuudesta on ollut esillä Suomen oikeudessa jo ennen EY:n sopimusehtodirektiivin laatimista vuonna 1993 tai sen implementointia Suomen lainsäädäntöön. Ennen sopimusehtodirektiiviä sopimusten sovittelu on Suomen kansallisen oikeuden mukaan perustunut OikTL 36 §:ään, joka on toiminut niin sanotusti yleisenä kohtuullistamissäännöksenä ja on ollut sovellettavissa kaikenlaisiin oikeustoimiin. Sopimusehtodirektiivin implementointi sai aikaan joitakin muutoksia Suomen kansallisessa lainsäädännössä, joista yhtenä voidaan mainita se, että OikTL 36 § ei enää nykyään sovellu kuluttajasopimusten kohtuullistamiseen. Sen sijaan yleisen kohtuuttomuussäännöksen mukaiset kohtuuttomuuden arviointiperusteet on sisällytetty KSL 4:1:een, minkä vuoksi tutkielmassa on haluttu nostaa esiin OikTL 36 §:n merkitys kuluttajasopimusten kohtuuttomuuden arvioinnin nykyisen muodon taustalla.

1.3. Tutkimusmetodi ja lähteet

Yksi tieteen tärkeistä tuntomerkeistä on menetelmä eli metodi, jota ajaa systemaattisuus. Tieteellisen tutkimuksen tuloksena tulisi syntyä tosia ja perusteltuja uskomuksia, jotka ovat subjektiivisesti tarkasteltuina yleisesti todennettavissa.¹¹ Aarnio vertaa metodia luonnontieteiden yhteydessä kakkureseptiin; jos toimii reseptin mukaan ja käyttää oikeita aineita, lopputuloksen tulisi olla sellainen, kuin resepti lupaa. Oikeustieteen metodi ei kuitenkaan toimi samalla tavalla. Säännösten ja oikeusnormien tulkinta ja soveltaminen käytäntöön eivät noudata yhtä reseptiä, vaan ovat enemmänkin harkintaa tai tulkintaa. Tämän vuoksi oikeustieteen metodia onkin kuvattu enemmän näkökulmaksi oikeuteen kuin säännönmukaiseksi metodiksi. Oikeustieteen tehtävä ei ole selittää, vaan tulkita vallitsevaa oikeutta.¹²

Tutkielmassa käytetty oikeustieteen tutkimusmetodi on lainopillinen tutkimus eli oikeusdogmatiikka. Oikeusdogmatiikka on oikeustieteessä perinteisesti käytetty tutkimusmetodi. Tutkimuksessa hyödynnetään siis tutkimusotetta, jonka tehtävänä on (1) oikeussääntöjen sisällön selvittäminen eli tulkinta ja (2) oikeussäännösten systematisointi. Näistä kahdesta voidaan puhua myös käytännöllisenä ja teoreettisena lainoppina, joilla on omat metodinsa, mutta ovat vahvasti vuorovaikutuksessa toisiinsa¹³. Oikeussäännösten systematisointi luo ja kehittää käsitejärjestelmää. Sen tehtävänä on yhdistää tietyt normit toisiinsa eli etsiä normien välisiä yhteyksiä. Lainopissa systematisointi vastaa tieteellisen tutkimuksen teorian muodostusta, kun taas tulkinta vastaa hypoteesin testausta ja yleistä havainnointia.¹⁴

Aarnion sanoin: ”Oikeuslähdeoppi on argumentaation kulmakivi”.¹⁵ Tutustumalla oikeuslähteisiin saadaan tietoa vallitsevasta oikeustilasta. Oikeuslähteiden avulla voidaan myös perustella kannanotto oikeuskysymykseen, ja siten saavuttaa perusteltu oikeudellinen tulkinta tai näkemys. Oikeuslähdeoppia voidaan ajatella joko suppeassa tai laajassa merkityksessä. Suppeassa merkityksessä se toimii lähinnä muistilistan tavoin eikä niinkään

¹¹ Aarnio 2006: 227–228.

¹² Ks. Aarnio 2006: 237–238.

¹³ Aarnio 2006: 238.

¹⁴ Ks. Aarnio 1989: 288, 293, 301–302.

¹⁵ Ks. Aarnio 2006: 283.

varsinaisena opastuksena. Laajassa merkityksessä oikeuslähdeoppiin kuuluu ajatuksia oikeuden lähteiden soveltamisjärjestyksestä sekä siitä, kuinka lähteitä tulee soveltaa.¹⁶ Oikeusnormilla on oma asemansa esimerkiksi uskonnon, tavan tai moraalin normeihin verrattuna. Pelkkä uhka siitä, että normin noudattamattomuutta seuraisivat sanktiot, ei kuitenkaan tee normista oikeussääntöä. Aarnio käyttää esimerkkinä rikollisjengien normeja, joiden noudattamattomuudesta voi seurata vaikka kuinka ankarat rangaistukset, mutta emme silti tunnusta kyseisiä normeja velvoittavina. Normien tulee olla jollakin tavoin virallistettuja ollakseen oikeusnormeja, kuten Suomen kansallinen lainsäädäntö.¹⁷

Oikeudesta voi syntyä jäykkä vaikutelma, kun ajatellaan esimerkiksi prosessia, joka vaaditaan lainsäädännön muuttamiseen. Todellisuudessa oikeus on kuitenkin jatkuvassa muutoksessa, vaikka kirjoitettu laki pysyisi muuttumattomana. Oikeuden muuttuminen ei välttämättä vaadi kirjoitetun lain muuttumista, sillä oikeuskäytännöllä voidaan muuttaa oikeutta. Lakitekstin sisältö eli oikeussäännökset voivat muuttua, vaikka itse lakiteksti pysyisi ennallaan. Tällöin lainkäyttö muodostaa lakitekstille uuden tulkinnan, josta puhutaan oikeuden muuttumisena. Aarnio esittelee teoksessaan aiemmin vallalla olleen ”klassisen syllogismimallin”, joka ei juuri antanut lainsoveltajalle liikkumavaraa tulkinnassa. Lainsoveltajan tehtävä oli vahvistaa sovellettava normin, todeta sitten tosiseikat ja lopuksi yhdistää ne loogisesti johtopäätöksiksi. Erityisesti tässä käytännössä on tapahtunut muutosta yleistyneen pro & contra-argumentaation myötä. Se pyrkii tarkastelemaan tapausta useista näkökulmista, ja sen myötä tuomioiden perustelut ovatkin monipuolistuneet.¹⁸

Tutkielman keskeisimpiä lähteitä ovat oikeuskirjallisuus, lainlaadinta-aineistot, kuten hallituksen esitykset ja oikeuskäytäntö, joka muodostaa käsityksen oikeuden tämänhetkisestä sisällöstä. Oikeuskäytännön merkitys lain tulkinnassa korostuu sitä enemmän, mitä vanhempia lainlaadinta-aineistot ovat. Lisäksi jatkuvasti muutoksessa oleva ympäristö ja kirjoitetun lain jähmeys korostavat oikeuden ratkaisukäytännön merkitystä nykyisen oikeustilan tulkinnassa.

¹⁶ Karhu 2003: 792.

¹⁷ Aarnio 2006: 30.

¹⁸ Aarnio 2006:107-108.

1.3.1. Oikeuslähteiden ja -normien soveltaminen

Sopimusoikeudessa sovellettavan normipohjan muodostavat eri sisältöiset normit. Näiden normien ollessa ristiriidassa keskenään tulee tietää niiden soveltamisjärjestys, jotta sopimuksilla voitaisiin hallita tehokkaasti yrityksen liiketoimintaan liittyviä sopimusriskejä.¹⁹ Oikeuslähteet on perinteisesti Suomessa luokiteltu vahvasti velvoittaviin, heikosti velvoittaviin ja sallittuihin oikeuslähteisiin. Vahvasti velvoittavat oikeuslähteet, kuten laki ja maantapa, tulevat ensimmäisenä sovellettaviksi. Seuraavaksi sovelletaan heikosti velvoittavia oikeuslähteitä, joita ovat esimerkiksi lainvalmistelutyöt ja oikeuskäytäntö, ja vasta näiden jälkeen merkitystä saavat sallitut oikeuslähteet eli yleiset periaatteet, moraali ja reaaliset argumentit.²⁰

- I. Pakottava lainsäädäntö
- II. Sopimusehdot
- III. Osapuolten vakiintunut käytäntö
- IV. Alalla vallitseva kauppatalpa
- V. Tahdonvaltainen lainsäädäntö

Tahdonvaltaisesta eli dispositiivisesta lainsäädännöstä voidaan poiketa sopimalla, mutta esimerkiksi kuluttajasopimusten sääntely on pääosin pakottavaa lainsäädäntöä, josta sisällöltään poikkeava ehto on aina tehoton. Kuluttajasuhteisiin liittyvä pakottavuus tarkoittaa kuitenkin vain sitä, että sopimusehdolla ei voida heikentää kuluttajan asemaa. Sopimukseen voidaan ottaa ehto, jolla tiukennetaan elinkeinonharjoittajan vastuuta tai muuten parannetaan kuluttajan asemaa, mutta ei toisin päin. Niiltä osin, kun sopimusta koskee pakottava lainsäädäntö, laki nousee määriteltyjen sopimusehtojen edelle ensisijaisena oikeuslähteenä. Silloin kun sopimusta säännellään laissa dispositiivisesti, osapuolten keskenään määriteltyt sopimusehdot tulevat sovellettaviksi. Lisäksi sopimusta määrittelevät osapuolten omaksumat käytännöt ja tavat, jotka tulevat myös sovellettavaksi ennen dispositiivista lainsäädäntöä.²¹ Edellä mainittujen normien lisäksi myös

¹⁹ Hoppu & Hoppu 2008: 128-129.

²⁰ Hirvonen 2011: 43.

²¹ Hemmo 2013: 9.

oikeuskäytännön sekä sopimusoikeudellisten periaatteiden soveltamisella on keskeinen merkitys oikeuslähteinä.

1.3.2. Tutkielman keskeiset oikeusperiaatteet

Sopimusoikeuden ja myös tämän tutkielman keskeisimmät periaatteet ovat sopimusvapauden ja sopimussitovuuden (*pacta sunt servanda*) periaatteet. Sopimusvapauden periaatteen mukaan sopimuksen osapuolet voivat itse päättää sopimukseen sitoutumisesta, valita sopimuskumppaninsa, ja määritellä vapaasti sopimuksensa sisällön. Tämä on siis lähtökohta, mutta tosiasiaassa tämän periaatteen edelle menee lainsäädäntö, jolla voidaan rajoittaa sopimusvapautta.²² Sopimussitovuuden periaatteen mukaisesti sopimus sitoo osapuolia ja sopimusta tulee noudattaa, kuten osapuolet ovat keskenään sopineet. Pätevän oikeustoimen synnyttyä ei siihen sidottu osapuoli voi pääsääntöisesti yksipuolisesti muuttaa ehtoja tai vetäytyä velvoitteiden täyttämisestä.²³ Sopimuksen sitovuus takaa sen, että osapuolet voivat solmia sopimuksia ja luottaa siihen, että toinen osapuoli täyttää sopimuksen mukaiset velvollisuutensa. Ilman tätä periaatetta luottamus katoaisi ja sopimukset menettäisivät merkityksensä. Tällöin sopimuksia ei enää solmittaisi, tai kun sopimus tehtäisiin, sitä ei tarvitsisi noudattaa.

Kolmas, ja tämän tutkielman kanalta tärkein oikeusperiaate, on viimeaikoina painoarvoaan sopimusoikeudessa kasvattanut kohtuusperiaate. Kohtuustavoite saa yleensä eniten painoarvoa sopimuksen sovittelun yhteydessä. Tärkein kysymys on se, kuinka kohtuus määritellään. Kohtuudelle voidaan hakea objektiivista vertailua vastaavista sopimussuhteista ja niissä vallitsevasta käytännöstä, tai subjektiivisesti tarkastella kyseessä olevaa sopimussuhdetta ja sen osapuolten ominaisuuksia. Pääsääntöisesti kohtuusperiaatetta tulee soveltaa pitämällä vertauskohtana yleistä sopimuskäytäntöä, mutta samalla huomioiden yksittäisen sopimussuhteen erityispiirteet. Kohtuusperiaatteesta puhuttaessa tulee myös huomioida, ettei sopimus ole kohtuuton vain sillä perusteella, että suoritus käy toiselle osapuolelle raskaaksi. Kohtuuttomuutta arvioitaessa tulee ottaa huomioon osapuolten oikeusasemat sekä velvoitteiden tasavertaisuus.²⁴

²² Hemmo 2004: 6.

²³ Hoppu & Hoppu 2008: 66.

²⁴ Hemmo 2013: 12.

Kohtuusperiaatetta on pidetty poikkeuksena sopimuksen sitovuuden periaatteeseen. Kohtuusperiaatteen mukaan sopimuksen sitovuuden periaate pätee ainoastaan silloin, kun sopimus on sisällöltään kohtuullinen.²⁵ Kohtuusperiaatteeseen ja kohtuuttomuuteen perustuvaan ehtojen sovitteluun on suhtauduttu yleisesti ottaen varovaisesti, sillä sen tarkoituksena ei ole poistaa kaikkea sopimukseen liittyvää riskiä, vaan pääasiassa sopimukset sitovat osapuolia sellaisenaan. Mikäli sovittelukynnys olisi liian alhainen, se vähentäisi sopimusosapuolten luottamusta sopimukseen ja siten myös sopimisen merkitystä.

Kohtuusperiaate liittyy läheisesti lojaliteettivelvollisuuden periaatteeseen, joka vertailee sopimusosapuolten välistä tiedollista epätasapainoa, sekä heikomman suojaan, joka pyrkii suojaamaan sopimuksen heikommassa asemassa olevaa osapuolta. Heikompaa osapuolta suojaavat normit johtavat usein sopimuksen päättymiseen. Tästä poiketen kohtuusperiaatteella ei ole tarkoitus puuttua sopimusvapauteen, vaan ennen kaikkea tarkentaa sopimuksen sisältöä. Kohtuusperiaatteella pyritään tasapainottamaan suoritus ja vastasuoritus siten, että sopimus voi edelleen pysyä voimassa. Kohtuusperiaatteen tavoitteena voidaan pitää sopimuksen tasapainottamista molempien osapuolten kannalta. Heikomman suojeleminen taas saattaa johtaa siihen, että sopimusvapauteen puututaan vahvemman osapuolen vahingoksi enemmän kuin sopimustasapainon saavuttamiseksi olisi tarkoituksenmukaista.²⁶

1.4. Tutkielman rakenne

Tämän tutkielman tarkoitus on rakentaa oikeudellisesti ja tieteellisesti perusteltu vastaus tutkimuskysymykseen tulkitsemalla lähdeaineistoa. Tutkielman rakenne noudattaa kaavaa, jossa ensimmäinen luku eli johdanto, esittelee tutkimuksen tarkoituksen ja taustoittaa sitä. Tutkielman edetessä pyritään rakentamaan loogisesti jäsennelty vastaus tutkimusongelmaan sopimuksen kohtuuttomuuden määritelmästä Suomen oikeuden mukaan, ja löytämään perusteita viimeiselle luvulle, jossa esitellään tutkielman johtopäätökset ja tutkimusongelmaan liittyvät havainnot.

²⁵ Saarnilehto 2000: 110.

²⁶ Saarnilehto 2000: 106.

Tutkielma alkaa johdantoluvulla, jossa pohjustetaan teoriaa ja esitellään tutkimusongelma sekä tutkielman kulku pääpiirteittäin. Johdannon tehtävänä on selvittää lukijalle tutkielman keskeiset kysymykset, joihin tutkielmassa pyritään vastaamaan. Johdanto antaa lukijalle myös syyn perehtyä tutkielmaan, ja jatkaa lukemista. Johdannosta selviää miksi tämä aihe on ajankohtaisesti tärkeä tai lukijan henkilökohtaisten intressien kannalta lukemisen arvoinen. Lisäksi johdantoluku ohjaa lukijaa kiinnittämään huomiota tärkeisiin kysymyksiin, ja auttaa saamaan kokonaiskuvan tutkielman tarkoituksesta jo ennen itse tutkielmaan perehtymistä.

Johdantoa seuraavassa luvussa tarkastellaan kohtuuttomuuden yleisiä arviointiperusteita, jotka määritellään Suomen lainsäädännössä. Kohtuuttomuuden arviointiperusteet luovat pohjan kohtuuttomuuden tulkinnalle ja sopimuksen sovittelulle. OikTL 36 §:ää on pidetty yleisenä kohtuullistamissäännöksenä, jota on sovellettu monenlaisten oikeustoimien sovitteluun. Nykyään kuluttajasopimukseen sovelletaan kuitenkin ainoastaan kuluttajansuojalain säännöksiä. Luvussa perehdytään tarkemmin Suomen oikeuden käsitykseen kuluttajasopimusten kohtuuttomuudesta. Luvussa tarkastellaan kuluttajasopimuksia yleisesti, KSL:n mukaista sopimusehtojen sääntelyä sekä sopimuksen sovittelua ja tulkintaa. Kuluttajansuojalaki onkin Suomessa merkittävin kuluttajasopimuksia sääntelevä oikeuslähde, vaikka sen tulkintaan vaikuttaa myös EU-oikeus.

Tutkielman teoriaa tukevat kolmannessa luvussa esitellyt esimerkkitapaukset Suomen ratkaisukäytännöstä. Ratkaisut on valittu sen perusteella kuinka niissä on käsitelty kohtuuttomuutta. Lopputulosta tärkeämpiä ovat perustelut, kuinka lopputulokseen on päädytty. Suomen oikeuskäytäntö ja tutkielmassa esiintyvät unionin tuomioistuimen tapaukset havainnollistavat kuluttajasopimusten kohtuuttomuusarviointia käytännössä. Ratkaisukäytännön tarkastelu tuo konkreettista tартtumapintaa oikeuden soveltamiseen pelkän teorian rinnalle.

Neljäs luku alkaa sopimusehtodirektiivin²⁷ esittelyllä ja sen laatimiseen vaikuttaneiden Euroopassa aiemmin vallalla olleiden kohtuuttomuuskäsitysten esittelyllä, mikä antaa vertailukohtaa ja perspektiiviä Suomen oikeuden mukaisen kohtuuttomuuskäsityksen

²⁷ Neuvoston direktiivi 93/13/ETY.

tarkastelulle. Kansainvälistyneet markkinat ja kuluttajan heikentynyt asema olivat muun muassa tekijöitä, jotka loivat tarpeen kuluttajasopimuksissa käytettävien sopimusehtojen sääntelyn yhtenäistämiseksi. Sopimusehtodirektiivin vaikutus ulottuu jokaiseen jäsenmaahan, sillä direktiivi on implementoitava kansalliseen lainsäädäntöön ja sitä on tulkittava yhdenmukaisesti Euroopan unionin tuomioistuimen kanssa. Tarvittaessa unionin tuomioistuin ottaa kantaa, ja antaa tulkintansa direktiivin soveltamisesta. Sopimusehtodirektiivi on aiheuttanut muutoksia myös Suomen kansalliseen lainsäädäntöön. Erityisesti direktiivi on vaikuttanut Suomen kuluttajansuojalain kehittymiseen ja sen soveltamiseen²⁸.

Tutkielman viimeisen luvun tehtävä on palata alkuun, ja vastata johdannossa esitettyyn tutkimuskysymykseen. Viimeinen luku muodostuu siis pääasiassa tutkimustulosten esittelystä, analysoinnista ja yhteenvedosta, joiden avulla pyritään perustelemaan vastaus tutkimuskysymykseen. Viimeinen luku yhdistää tutkielman edetessä heränneet ajatukset ja oivallukset kuluttajasopimusten kohtuuttomuudesta. Samalla luvussa pyritään vastaamaan siihen, kuinka kuluttajasopimuksen kohtuuttomuutta arvioidaan Suomen oikeudessa ja mitkä tekijät vaikuttavat arviointiin.

²⁸ Wilhelmsson 2008: 18-19.

2. KOHTUUTTOMUUS JA KULUTTAJANSUOJA SUOMESSA

2.1. Kohtuuttomuuden yleiset arviointiperusteet

Kohtuuton sopimusehto voi olla sellaisenaan kohtuuton tai sen soveltaminen tietyssä tilanteessa voi johtaa kohtuuttomuuteen (KSL 4:1). Sopimusehdot voidaan siis jakaa tyyppikohtuuttomiin ja tilannekohtuuttomiin ehtoihin sen perusteella, ovatko ne olleet kohtuuttomia jo sopimusta solmittaessa vai muuttuneet kohtuuttomiksi olosuhteiden vaikutuksesta sopimuksenteon jälkeen. Tyyppikohtuuttomat sopimusehdot ovat sellaisenaan kaikissa tilanteissa kohtuuttomia. Niitä ei sovitella, vaan ne katsotaan aina tehottomiksi sopimuksen muusta sisällöstä ja sopimuksen soveltamistilanteesta huolimatta. Tällaisia sopimusehtoja ovat muun muassa ehdot, joilla jätetään toisen osapuolen yksipuoliseen päätäntävaltaan oikeussuhteen olennaiset seikat, ehdot, joilla tosiasiaa estetään toisen osapuolen mahdollisuudet toteuttaa oikeutensa sekä esimerkiksi vastuunrajoitusehdot, joilla rajataan toisen osapuolen vastuu korvata tahallisesti tai törkeällä huolimattomuudella aiheuttamansa vahingot.²⁹

Sopimuksen yksipuolista muuttamista ei yleensä pidetä hyväksyttävänä, sillä se olisi vastoin sopimuksen sitovuuden periaatetta. Sopimuksia solmittaessa molemmat osapuolet ottavat riskejä ja molempien osapuolten oletetaan myös kantavan vastuunsa. Näin luottamus sopimuksen pysyvyyteen säilyy. Jos olosuhteissa tapahtuneiden muutosten myötä toinen osapuoli voisi mielivaltaisesti muuttaa epäedulliseksi käynnyttä sopimusta itselleen edullisemmaksi, se voisi johtaa sopimuksen epäedullisuuteen toista osapuolta kohtaan, joka menettäisi ne edut, joiden vuoksi alun perin solmi sopimuksen.³⁰ Sopimuksen mielivaltainen muuttaminen yksipuolisesti ei siis johtaisi järkevään ratkaisuun.³¹

Varallisuus oikeudellisista oikeustoimista annetun lain eli oikeustoimilain 36 §:n kokonaisharkintaan perustuvaa lähtökohtaa on yleisesti pidetty kohtuusperiaatteen tärkeimpänä ilmentymänä sekä sovittelun keskeisimpänä tunnusmerkkinä³². Sovittelu onkin

²⁹ Saarnilehto 2000: 117.

³⁰ Hemmo 1997: 90.

³¹ Ks. myös liite 1, kohta j. ja MT 1991:012.

³² Ks. Pöyhönen 1988: 286.

ollut keskeisin tapa puuttua jälkikäteen kohtuusperustein oikeustoimen sisältöön³³. OikTL 36 § on tarkoitettu sovellettavaksi kaikkiin varallisuus oikeudellisiin sopimuksiin ja muihin oikeustoimiin, ellei niistä ole muuta säädetty. Säännöstä joudutaan soveltamaan monenlaisiin tilanteisiin, eikä yksityiskohtainen ja jäykkä kirjoitustyyli ole siksi tarkoituksenmukainen. Sen joustavan luonteen on ollut tarkoitus antaa lainkäyttäjälle mahdollisuus soveltaa säännöstä eri tilanteisiin ottaen huomioon yksittäisten tapausten erityispiirteet.³⁴ OikTL 36 § on pitkään toiminut merkittävässä roolissa kohtuuttomien oikeustoimien sovittelussa ja siten vaikuttanut Suomessa muodostuneeseen käsitykseen kohtuuttomuudesta.

Euroopan yhteisöjen neuvoston laatiman kuluttajasopimusten kohtuuttomuutta koskevan direktiivin³⁵ voimaantulon jälkeen OikTL 36 § ei kuitenkaan hallituksen esityksen³⁶ mukaan enää olisi sovellettavissa kuluttajasopimuksiin. 36 §:ään lisättiin uusi 4 momentti, jonka mukaan kuluttajan ja elinkeinonharjoittajan välisiin sopimussuhteisiin sovelletaan kuluttajansuojalakia.³⁷ Samalla yleisen kohtuullistamissäännöksen määrittelemät kohtuuttomuusarviointiin vaikuttavat tekijät lisättiin KSL:iin, mikä tarkoittaa sitä, että Suomen oikeuden käsitys kuluttajasopimusten kohtuuttomuudesta ei ole juuri muuttunut sopimusehtodirektiivin vaikutuksesta, vaikka OikTL 36 § ei olisikaan sovellettavissa kuluttajasopimuksiin. Suomen oikeus on turvannut hyvin kuluttajien aseman sopimuksen heikompana osapuolena jo ennen sopimusehtodirektiivin implementointia Suomen lainsäädäntöön, minkä vuoksi direktiivin aiheuttamat huomattavat parannukset kuluttajansuojan kannalta jäivät melko vähäisiksi Suomen oikeuden kannalta. Suomen KSL:n voidaan katsoa turvaavan kuluttajien aseman jopa sopimusehtodirektiiviä laajemmin.

Suomen lainsäädäntö määrittelee, että kuluttajasopimuksen osapuolia ovat elinkeinonharjoittaja sekä luonnollinen henkilö, joka hankkii kulutushyödykkeen pääasiassa muuhun tarkoitukseen kuin harjoittamaansa elinkeinotoimintaa varten (KSL 1:4). Keskeisin kuluttajasopimuksissa huomioitava erityispiirre on, että kuluttaja on keskimäärin

³³ Saarnilehto 2000: 110.

³⁴ HE 247/1981 vp s. 17.

³⁵ Neuvoston direktiivi 93/13/ETY.

³⁶ 218/1977 vp.

³⁷ HE 218/1977 vp.

elinkeinonharjoittajaa asiantuntemattomampi ja taloudellisesti heikommassa asemassa. Tästä johtuen kuluttajaa pyritään suojaamaan elinkeinonharjoittajan kanssa solmituissa sopimussuhteissa. Kuluttajasopimusten sääntely on pitkälti pakottavaa lainsäädäntöä, josta ei voida poiketa kuluttajan vahingoksi. Sopimusehtojen laatiminen pakottavasta lainsäädännöstä poikkeavasti kuluttajan vahingoksi johtaa sopimusehdon tehottomuuteen, mutta elinkeinonharjoittajan vastuun lisäämistä tai kuluttajan aseman parantamista ei ole rajoitettu.³⁸ Kuluttajasopimuksissa esiintyvää kohtuuttomuutta on säännelty KSL:ssa, jonka kolmas luku koskee kuluttajasopimusten ehtojen sääntelyä ja neljäs luku keskittyy sopimuksen sovitteluun ja sen tulkintaan. KSL 4:1 sisältää tämän tutkielman toisessa pääluvussa esitetyt tekijät, joiden perusteella voidaan arvioida sopimuksen kohtuuttomuutta. Kohtuuttomuusarviointia on kuitenkin rajoitettu tietyiltä osin KSL:ssa yleiseen kohtuullistamissäännökseen verrattuna, minkä vuoksi kuluttajasopimuksiin ei voitaisi soveltaa suoraan OikTL 36 §:n mukaista kohtuullistamissäännöstä³⁹.

Sopimusoikeudellisten kohtuusperiaatteiden mukaan kuluttajan ja elinkeinonharjoittajan suoritusten välillä ei saa vallita kohtuuton epätasapaino, eikä elinkeinonharjoittaja saa kohtuuttomasti hyötyä kuluttajan kustannuksella. Elinkeinonharjoittaja ei saa myöskään kohtuuttomalla tavalla pidättää oikeutta puuttua kuluttajan perusturvallisuuteen tai henkilökohtaisen toiminta-alueen piiriin, eikä pidättää yksipuolista päätösvaltaa olennaisissa kysymyksissä tai vapauttaa itseään kohtuuttomassa määrin sopimusrikkomuksensa seurauksista. Elinkeinonharjoittaja ei saa pitkäaikaisesti tai muutoin voimakkaasti rajoittaa kuluttajan vapautta tai heikentää kuluttajan mahdollisuuksia saada oikeussuojaa. Kuluttajan syyllistyessä sopimusrikkomukseen seuraamus ei saa olla kohtuuttoman ankara verrattuna rikkomuksen laatuun, eikä kuluttajaa saa velvoittaa kohtuuttoman ankaraan vastuuseen.⁴⁰

KSL 3:1.1 kieltää elinkeinonharjoittajaa käyttämästä kohtuuttomia sopimusehtoja kuluttajasopimuksissa. Arvioinnissa tulee pykälän mukaan ottaa huomioon hyödykkeen hinta ja muut asiaan vaikuttavat seikat. Lisäksi elinkeinonharjoittajien yhteenliittymän tulee varmistaa, etteivät sen laatimat kuluttajasopimuksissa käytettävät ehdot tai sen niistä antamat suositukset tai ohjeet johda kuluttajan kannalta kohtuuttomuuteen (KSL 3:1.2).

³⁸ Hemmo 2007: 5, 10-11.

³⁹ HE 218/1977 vp.

⁴⁰ Wilhelmsson 2008: 207.

Kuluttaja-asiamiehen⁴¹ tehtävä on toimia kuluttajien edunvalvojana koskien kuluttajansuojaa ja sopimusehtojen käyttöä (KSL 3:4). Mikäli elinkeinonharjoittaja käyttää kuluttajansuojalain kolmannen luvun ensimmäisessä pykälässä tarkoitettua ehtoa, pääasiassa markkinaoikeus ja tietyin ehdoin myös KA, voivat kuluttajansuojalain nojalla asettaa kiellon käyttää ehtoa, uudistaa sitä tai siihen rinnastettavaa ehtoa. Kielto voidaan kohdistaa myös elinkeinonharjoittajan lukuun toimivaan tahoon. (KSL 3:2-3) Sopimusehdon käytön kieltämisellä ei kuitenkaan ole vaikutusta aikaisemmin tehtyihin sopimuksiin, joihin ehto on jo ehditty ottamaan. Vaikutus ulottuu ainoastaan uusiin sopimuksiin, vaikkakin ehdon kieltäminen merkitsee käytännössä sitä, että ehto on kohtuuton myös yksittäisissä jo solmituissa sopimuksissa.⁴² Arvioitaessa kuluttajasopimusten kohtuuttomuutta voidaan siis hyödyntää markkinaoikeuden ratkaisujen lisäksi myös kuluttajaviraston tuottamia aineistoja ja käymiä keskusteluja. Kuluttajaviranomaisen hyväksymiä ehtoja todetaan harvoin kohtuuttomiksi ja päinvastoin, kuluttajaviranomaisen kritiikin kohteena olleiden ehtojen käyttö voi olla riskialtista elinkeinonharjoittajan kannalta, sillä sellaiset sopimusehdot tulkitaan todennäköisesti kohtuuttomiksi.⁴³ Kuluttajasopimusten kohtuuttomuuden arviointi perustuu samoihin tekijöihin kuin OikTL 36 §:n mukaan. Kuluttajasopimusten kohtuuttomuus perustuu siis kokonaisharkintaan, jossa tulee huomioida sopimuksen koko sisältö, osapuolten asema, sopimusta tehtäessä vallinneet olot, olojen muuttuminen ja muut seikat.

Kohtuuttomia sopimusehtoja, joista on neuvoteltu kuluttajan ja elinkeinonharjoittajan kesken, voidaan sovittaa tai jättää huomioon ottamatta. Todistusvelvollisuus sopimusneuvottelujen käymisestä on elinkeinonharjoittajalla, mikäli syntyy epäselvyyttä siitä, onko neuvotteluja käyty (KSL 4:4). Sovittelu tai ehdon huomioimatta jättäminen voi asettaa kuluttajan parempaan asemaan kuin ennen sopimusehdon sovittelua tai huomioimatta jättämistä. Elinkeinonharjoittajan kannalta tämä voi tarkoittaa sitä, että sopimus muuttuu alkuperäistä raskaammaksi. Suomen oikeuden mukaan tavoitteena on saattaa sopimuksen osapuolten väliset oikeudet ja velvollisuudet tasapainoon. Siksi on tärkeää, että sopimusta voidaan sovittaa muiltakin osin, kuin kuluttajaa kohtaan kohtuuttoman sopimusehdon osalta. Tämä tarkoittaisi käytännössä sopimuksen sovittelua

⁴¹ Jatkossa ”KA”.

⁴² Hemmo 2007: 42, ks. myös Hemmo 1997: 159.

⁴³ Hemmo 2005: 130.

muilta osin elinkeinonharjoittajan hyväksi, jotta osapuolten välisten oikeuksien ja velvollisuuksien välinen tasapaino palautuu.

KSL 4:2-4:n soveltaminen perustuu sopimusehtodirektiivin mukaiseen soveltuvuusrajoitukseen. Rajoituksen mukaan säännöksiä ei ole sovellettava erikseen neuvoteltuihin ehtoihin. Sen sijaan ennalta laaditut vakioehdot ja yksittäistä sopimussuhdetta varten ennalta laaditut ehdot sisältyvät määritelmään sekä niihin tulee soveltaa kyseisiä Suomen kuluttajansuojalainsäädännön pykälää.⁴⁴ Sopimusehtodirektiivin liitteessä mainitut esimerkit kohtuuttomista sopimusehdoista ovat linjassa Suomen oikeuden käsityksen kanssa, vaikka direktiivin liitettä ei olekaan sellaisenaan otettu osaksi Suomen kansallista lainsäädäntöä. Direktiivissä todetaan liitteessä olevien ehtojen olevan vain ohjeellinen esimerkkiluettelo, jota ei ole tarkoitettu tyhjentäväksi. Tätä tukee myös hallituksen esitys⁴⁵, jossa todetaan, että sopimuksen sovittelussa on tulevaisuudessakin voitava ottaa huomioon sopimuksen koko sisältö pelkän yksittäisen sopimusehdon lisäksi.

2.2. Kohtuuttomuuden kokonaisvaltainen arviointi

Lähtökohtaisesti Suomen oikeuskäytännössä sopimuksen kohtuuttomuusarviointiin vaikuttavat: oikeustoimen koko sisältö, osapuolten asema, oikeustointa tehtäessä ja sen jälkeen vallinneet olosuhteet sekä muut seikat. Toisin sanoen huomioon tulee ottaa kaikki vaikuttavat tekijät. Tarkastellaan näitä tekijöitä hieman tarkemmin seuraavaksi. Kohtuuttomuuden arviointi tapauskohtaisesti ja kokonaisvaltaisesti harkiten voi tarkoittaa esimerkiksi sitä, että sellainen sopimus, jonka yksittäinen sopimusehto voitaisiin katsoa kohtuuttomaksi, saattaakin olla kohtuullinen jonkin toisen ehdon vaikutuksesta.⁴⁶ Toisaalta sellainen sopimus, jonka sopimusehdot yksittäin voitaisiin katsoa kohtuullisiksi, voidaankin tulkita kohtuuttomaksi, kun sopimusehtoja tarkasteltaessa otetaan huomioon myös muiden ehtojen vaikutus. Kokonaisarviointi edellyttää myös toimialan erityispiirteiden huomioon ottamista. Yhdellä alalla hyväksytty ehto voi olla toisella alalla kohtuuton.⁴⁷ Koska kohtuuttomuusarviointi perustuu kokonaistarkasteluun, erilaisissa tilanteissa arviointiin

⁴⁴ Wilhelmsson 2008: 52.

⁴⁵ 218/1994 vp.

⁴⁶ Ks. KKO 2004:123.

⁴⁷ HE 8/1977 vp s. 34, Herler 2014: 48.

vaikuttavat erilaiset seikat. Kaikkien seikkojen yksilöllinen luettelointi ei olisi tarkoituksenmukaista niiden suuren määrän vuoksi, ja täydellisen luettelon luominen voi olla jopa mahdotonta, kun tavoitteena on joustavuus.⁴⁸ Arviointiin on haluttu jättää tulkinnanvaraa myös mainitsemalla ”muut seikat” kohtuuttomuuden arviointikriteerinä.

Sopimuksen kohtuuttomuus ei siis välttämättä synny vain yhden kohtuuttoman sopimusehdon perusteella, vaan kohtuuttomuusarviointiin vaikuttavien tekijöiden mukaan huomioon tulee ottaa sopimusehtojen yhteisvaikutus. Siten myös sopimusehtojen tulkintasäännöt saavat merkitystä kohtuuttomuuden arvioinnissa. Lähtökohtaisesti sopimuksen osapuolet voivat vaikuttaa sopimuksensa sisältöön sopimusehdoilla. Pakottavaa lainsäädäntöä ei kuitenkaan voida muuttaa sopimalla, jolloin ristiriitatilanteessa sovelletaan pakottavan lainsäädännön normeja sopimusehtojen sijaan. Sopimusehdoilla vaikutetaan osapuolten välisiin oikeuksiin, velvoitteisiin sekä riskin jakautumiseen sopimussuhteessa.⁴⁹ Epätasapaino esimerkiksi sopimuspuolten välisen riskin jakautumisessa voi tehdä sopimuksesta kohtuuttoman. Kuluttajasopimuksia arvioidaan tällaisissa tilanteissa tiukemmin kuin elinkeinonharjoittajien välisiä sopimuksia, joissa osapuolten katsotaan olevan tasa-arvoisemmassa asemassa toisiinsa nähden.

Sopimuksen laadinnassa keskeistä on se, että sopimus on laadittu selkeäksi. Mitä enemmän sopimukseen jätetään varaa tulkinnalle, sen todennäköisempää on, että jossakin vaiheessa syntyy sopimusriita. Vaikka sopimuksen osapuolten välillä vallitsisi täysi luottamus, on silti tärkeää, ettei luoteta ainoastaan vastapuolen sanaan ja suullisiin ehtoihin, jos sopimus on muilta osin laadittu kirjallisesti. Jos sopimuksesta syntyy epäselvyyttä tai se muuttuu toisen osapuolen kannalta epäedulliseksi, alussa vallinnut luottamus menettää usein merkityksensä. Ulkopuolisen henkilön tulee voida tulkita sopimusasiakirjasta kaikki, mitä vastapuolet ovat sopineet, jotta sopimus voidaan katsoa laaditun selkeäksi. Jos sopimuksen sisällöstä syntyy kuitenkin erimielisyyksiä, joudutaan tulkitsemalla selvittämään, mitä osapuolet ovat sopimusta tehdessään tarkoittaneet. Tällöin keskeiseksi nousee sopimusasiakirjan sanamuoto. Apua tulkintaan voidaan etsiä myös osapuolten aiemmasta sopimuskäytännöstä, sopimusneuvotteluista sekä toimialalla vallitsevista yleisistä

⁴⁸ Saarnilehto 2009:178.

⁴⁹ Hoppu & Hoppu 2008: 132.

käytännöistä. Merkitystä on myös sillä, kuinka osapuolet ovat sopimuksen tekemisen jälkeen toimineet, ja kuinka se on vaikuttanut alkuperäisesti laadittuun sopimukseen.⁵⁰

Sopimusehdon tulkintaan vaikuttaa myös ehdon merkitsemistapa. Perinteisesti käsin kirjoitettua ehtoa on tulkittu ensisijaisesti koneella kirjoitettuun ehtoon nähden, ja koneella kirjoitettua ehtoa taas ensisijaisesti painettuun ehtoon nähden. Toisin sanoen oikein pienellä kirjasinkoolla painetut ehdot voivat jäädä vaille merkitystä. Myös erityisempi sopimusehto menee yleisemmän ehdon edelle sopimusta tulkittaessa. Lisäksi *lojaliteettiperiaatteen* mukaan sopimusta on tulkittava osapuolten yhteisenä pyrkimyksenä, ja osapuolten tulisi tasapuolisesti ottaa huomioon myös toisen sopimuskumppanin edut. Tämä periaate on kasvattanut merkitystään tulkintaperiaatteena viime aikoina.⁵¹

2.3. Osapuolten asema ja mahdollisuus vaikuttaa sopimuksen sisältöön

Edellä esiteltyjen yleisten kohtuullistamisperusteiden mukaan myös asema sopijakumppaniin nähden vaikuttaa osapuolten mahdollisuuksiin vaikuttaa sopimuksen sisältöön ja siten turvata oma asemansa. Sopimusehdot voivat olla ennalta laadittuja, joiden sisältöön toisella osapuolella ei ole ollut mahdollisuutta vaikuttaa. Tällaisia ehtoja ovat muun muassa vakioehdot. Sopimusehdot voivat olla myös osittain ennalta laadittuja, jolloin osapuolet ovat neuvotelleet joistakin sopimuksen ehdoista, ja osa on laadittu yksipuolisesti toisen osapuolen toimesta. Joissain tapauksissa tilanne voi olla myös sellainen, että toisella osapuolella on monopoliasema tai sopimus on muutoin tehtävä viivytyksettä, jolloin sopimuksen toisella osapuolella ei ole tarpeeksi aikaa perehtyä ehtoihin tai valinnanvaraa sopijakumppanin valinnan osalta⁵². Tällöin voidaan joutua tarkastelemaan sitä, onko sopimusehdot liitetty osaksi sopimusta.

Lähtökohtaisesti elinkeinonharjoittajat ovat toistensa kanssa yhdenvertaisia ja omaavat yhtä paljon päätösvaltaa sopimusneuvotteluissa. Tällaisissa tapauksissa edellytetään kuitenkin, että molemmat osapuolet voivat vaikuttaa sopimuksen laatimiseen yhtäläillä ja heillä on ollut mahdollisuus tutustua ja tarkastaa ehdot ennen sopimuksen hyväksymistä.

⁵⁰ Hoppu & Hoppu 2008: 67, 132-133.

⁵¹ Hoppu & Hoppu 2008: 67-68.

⁵² HE 247/1981 vp s.12.

Sopimusvapauden periaatteen mukaisesti sopimuksen osapuolilla on oikeus sopia vapaasti sopimuksensa sisällöstä, mutta kohtuuttomien sopimusehtojen käyttö pyritään estämään lainsäädännöllä. Sopimusehtojen kohtuuttomuuden arvioinnissa huomioidaan lain mukaan toisen osapuolen mahdollinen heikompi asema ja tästä johtuva suojelun tarve sekä muut seikat. Tasa-arvoisessa neuvottelutilanteessa sopimusehtojen laadinta on hieman vapaampaa, kun heikomman osapuolen suojaamiselle ei ole tarvetta.

Elinkeinonharjoittajien välisissä sopimussuhteissa käytettäviä sopimusehtoja ja -käytäntöjä sääntelemällä on pyritty turvaamaan erityisesti pienten elinkeinonharjoittajien asema suurten elinkeinonharjoittajien kanssa tehdyissä sopimuksissa. Lain esitöissä viitataan varsinkin pienyrittäjiin, joiden voidaan katsoa olevan erityisen suojan tarpeessa sopijakumppaniinsa nähden.⁵³ Jos laissa on todettu tietyissä tapauksissa olevan tarve suojella jopa elinkeinonharjoittajia sopimussuhteessa toisia elinkeinonharjoittajia vastaan, alkaa KSL:n mukainen periaate suojella kuluttajia sopimuksen heikompana osapuolena tuntua aivan itsestäänselvyydeltä.

Ennalta laaditut sopimusehdot voidaan jakaa vakiosopimusehtoihin, jotka on laadittu käytettäväksi useissa samankaltaisissa sopimussuhteissa eri osapuolten välillä, sekä muihin ennalta laadittuihin sopimusehtoihin, jotka voivat olla laadittu myös yksittäisiä sopimussuhteita varten, mutta toisella osapuolella ei ole ollut mahdollisuutta osallistua neuvotteluihin. Vakioehtojen laatimisella pyritään yleensä pienentämään sopimusten laadintaan liittyviä kustannuksia ja tehostamaan prosessia.⁵⁴ Vakioehtoja käytetään monilla elinkeinoaloilla, kuten vakuutus-, pankki- arvopaperi- ja kuljetustoimialoilla.⁵⁵

Vakioehtojen ja kuluttajasopimusten sääntely vaikuttavat usein samansuuntaisesti. Myös ennalta laaditut sopimusehdot antavat laatijalleen etulyöntiaseman, josta voi seurata toisen osapuolen heikompi asema ja suojelun tarve. Varsinkin kuluttajasopimuksissa käytetyt ehdot ovat usein valmiiksi annettuja, ja kuluttajilla olevat neuvottelumahdollisuudet ovat hyvin pienet. Toisaalta vakioehdot auttavat elinkeinonharjoittajaa siirtämään kustannushyödyn tuotteen hintaan ja siten parantamaan kuluttajan asemaa. Lisäksi vakioehtojen käyttö sopimuksissa varmistaa sen, että kuluttajia kohdellaan keskenään

⁵³ HE 39/1993 vp.

⁵⁴ Hemmo 2007: 18 ja Wilhelmsson 2008: 35.

⁵⁵ Hoppu & Hoppu 2005: 63.

samalla tavalla.⁵⁶ Vakioehtojen käyttö lisää myös selkeyttä ja varmuutta sopimussuhteissa, jos ehdot on huolellisesti laadittu.

Vakioehtojen yleinen ongelma niiden laatijan kannalta on ehtojen tuleminen osaksi sopimusta eli niin sanottu liittämisongelma. Tämä koskee erityisesti yksipuolisesti laadittuja sopimusehtoja, jolloin toisella osapuolella ei ole ollut mahdollisuutta vaikuttaa ehtojen sisältöön. Jotta vakioehdot tulisivat osaksi sopimusta, niihin on viitattava selvästi ja toiselle osapuolelle on annettava mahdollisuus tutustua niiden sisältöön. Vakioehtojen ongelmallisuuteen liittyy myös oppi yllättävistä ja ankarista ehdoista. Jotta tällaisiksi tulkitut sopimusehdot tulisivat toista osapuolta sitoviksi, laatijan on erityisesti korostettava niitä. Yllättävät ja ankarat sopimusehdot eivät voi tulla osaksi sopimusta, jos toinen osapuoli ei ole ollut niistä tietoinen, koska ehtojen katsotaan olevan poikkeuksellisen ankaria. Huomautusvelvollisuus voidaan täyttää suullisesti tai kirjallisesti, esimerkiksi lihavoimalla kyseiset ehdot sopimusasiakirjasta. Velvollisuuden laiminlyönti voi johtaa siihen, että ehdot jäävät sopimuksen ulkopuolelle.⁵⁷

Heikomman osapuolen suojaksi laaditut vakioehtojen liittämisvelvollisuus sekä yllättäviä ja ankaria sopimusehtoja koskevia erityiset korostus- ja informaatiovaatimukset pyrkivät siihen, että elinkeinonharjoittaja ei voisi hyödyntää toisen osapuolen heikompaa asemaa ja laatia sen perusteella toista osapuolta velvoittavia sopimusehtoja, joista toinen osapuoli ei välttämättä ole edes tiennyt. Eräs vakioehtojen soveltamiseen liittyvä piirre on myös yksilöllisesti neuvoteltujen ehtojen etusijaisuus. Jos samasta asiasta on laadittu sekä vakioehto että yksilöllinen ehto, yksilöllistä ehtoa noudatetaan.⁵⁸ Tämä suojaa erityisesti sopimuksen toista osapuolta, joka voi luottaa siihen, että yksilöllisesti neuvoteltu ehto pätee, eikä sitä voida kumota yleisesti laaditulla vakioehdolla.

Jos yksipuolisesti laadituista ehdoista tai niiden sisällöstä syntyy epäselvyyttä, ehtoa on tulkittava sen osapuolen hyväksi, jolla ei ole ollut mahdollisuutta vaikuttaa ehtojen sisältöön niitä laadittaessa. Periaate pohjautuu ajatukseen, että laatijalla olisi ollut mahdollisuus poistaa tulkinnanvaraisuus. Epäselvyyssäännöstä säädetään erityisesti kuluttajansuojalaissa, mutta yhtäläillä periaate on sovellettavissa kahden

⁵⁶ Hoppu & Hoppu 2011: 63, Hemmo 2005: 91.

⁵⁷ Hemmo 2007: 20.

⁵⁸ Hemmo 2007: 19-21.

elinkeinonharjoittajan välisiin sopimuksiin.⁵⁹ Tämä niin sanottu epäselvyyssääntö kannustaa laatimaan vakioehdot niin, ettei niihin jää tulkinnanvaraisuutta. Siten jälkeenpäin ei myöskään synny epäselvyyttä siitä, mitä sopimuksessa on sovittu.⁶⁰

Taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestö, the Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD), on maaliskuussa 2014 julkaissut suosituksen kuluttaja-asioiden päätöksenteosta (engl. *Consumer Policy Decision Making*). Julkaisu koskee kaikkia viranomaisia, jotka vaikuttavat kuluttaja-asioiden suunnitteluun tai päätöksentekoon. Suosituksen mukaan ennen kuluttajia koskevien ongelmien ratkaisemista ratkaisijaksi tulisi määritellä sopivin toimija sekä ongelman luonne ja lähde. Suositus ohjeistaa myös tarkastelemaan ongelman laajuutta sekä määrittelemään, kuinka paljon ja minkä tyyppisille kuluttajille ongelmasta saattaa aiheutua haittaa. Arvioinnissa tulisi ottaa huomioon myös ongelman vaikutukset, jos toimenpiteisiin ei ryhdytä. Ratkaisutoiminnalle tulisi asettaa päämäärät ja määritellä keinot, joilla ne pyritään saavuttamaan. Tärkeä osa päätöksentekoa on laatia järjestelmä, jolla voidaan seurata tavoitteiden saavuttamista valituin keinoin sekä havaita mahdolliset muutostarpeet ajoissa.⁶¹ OECD:n julkaisema suositus kuluttajaongelmien käsittelystä perustuu järjestön vuonna 2010 julkaisemaan *Consumer Policy Toolkit*- ohjeistukseen, jossa kuvaillaan kuinka kuluttajaongelmia tulisi lähestyä, jotta päätöksenteko johtaisi mahdollisimman hyvään lopputulokseen.⁶²

Kuluttajien asemaa ja oikeuksia valvoo pääasiassa kuluttajavirasto, joka on kuluttajia koskevissa asioissa yleisviranomainen. Kuluttajaviraston tehtäviin kuuluu muun muassa valvoa kuluttajien etua, kehittää kuluttajansuojaa sekä toteuttaa kuluttajavalistusta ja -kasvatusta. Tehtävistä säädetään tarkemmin kilpailu- ja kuluttajavirastosta annetussa laissa⁶³ ja lisäksi valtioneuvoston asetuksella⁶⁴. Kuluttajaviraston lisäksi kuluttajien etua valvoo KA, joka toimii kuluttajavirastossa ylijohtajana. KA valvoo muuan muassa kuluttajasopimuksissa käytettyjen sopimusehtojen lainmukaisuutta. Mikäli KA havaitsee kuluttajansuojalain vastaisten ehtojen käyttöä, hänen tulisi saada elinkeinonharjoittaja luopumaan ehdoista vapaaehtoisesti. Ellei tämä onnistu, niin tarvittaessa KA voi kieltää

⁵⁹ Hemmo 2007: 39.

⁶⁰ Ks. myös Neuvoston direktiivi 93/13/ETY: 5 artikla.

⁶¹ OECD 2014:

⁶² Kilpailu ja kuluttajavirasto 2014:10

⁶³ 661/2012.

⁶⁴ 728/2012.

ehdon käytön. KA voi tehdä myös esityksiä ja aloitteita lainsäädännön muuttamiseksi valvontatoiminnassaan havaitsemiensa puutteiden korjaamiseksi. Elinkeinonharjoittajaa voidaan lain perusteella myös kieltää jatkamasta kuluttajan kannalta kohtuuttoman sopimusehdon käyttöä tai sellaisen uudistamista. Lopullisen, elinkeinonharjoittajaa velvoittavan kiellon, määrää markkinaoikeus, mutta myös KA voi määrätä kuluttajaa kohtaan kohtuuttoman sopimusehdon käyttöä koskevan kiellon. Tarvittaessa tätä kieltoa voidaan tehostaa uhkasakolla. (KSL 3:2) Kielto voidaan määrätä myös väliaikaisena, jolloin kielto on voimassa kunnes asia on kokonaisuudessaan ratkaistu. (KSL 3:3) Asian voi viedä tuomioistuimeen joko kuluttaja-asiamies, tai kuluttajien etujen valvomiseksi toimiva rekisteröity yhdistys.⁶⁵

Yksittäistä kulutushyödykettä koskevien sopimusriitojen käsittelyn hoitaa markkinaoikeuden sijaan yleinen tuomioistuin. Kuluttajan on nostettava kanne elinkeinonharjoittajaa vastaan toimivaltaisessa käräjäoikeudessa, jotta asia tulee käsittelyyn. Ratkaisun hakeminen tuomioistuimen kautta on kuitenkin usein kallista aikaa vievää sekä siksi kuluttajan kannalta hankalaa. Tällöin toinen vaihtoehto on kuluttajariitalautakunta, joka antaa suosituksia koskien kuluttajariitatapauksia. Nämä suositukset eivät kuitenkaan oikeudellisesti sido kumpaakaan osapuolta, ja jos toinen osapuoli ei hyväksy kuluttajariitalautakunnan antamaa suositusta, ainoa tapa saada oikeudellisesti sitova ratkaisu, on viedä asia yleiseen tuomioistuimeen. Mikäli tapauksella on kuluttajien yleisen edun tai lain soveltamisen kannalta ratkaiseva merkitys, KA voi poikkeuksellisesti avustaa kuluttajaa tapauksen käsittelyssä, tai määrätä alaisensa viranomaiseen hoitamaan tapausta. Tällainen poikkeustapaus voi tulla kysymykseen myös silloin, kun elinkeinonharjoittaja ei noudata kuluttajariitalautakunnan päätöstä.⁶⁶

2.4. Olosuhteiden huomioiminen kohtuuttomuusarvioinnissa

Sopimuksia voidaan tarkastella erilaisista näkökulmista. Yhden käsityksen mukaan sopimus on ulkoisista tekijöistä erillinen, oma kokonaisuutensa. Ajatusmalli tukee vahvasti käsitystä sopimuksen sitovuudesta. Sen mukaan sopimus nähdään ennakoitavuutta ja

⁶⁵ Hoppu & Hoppu 2008: 382

⁶⁶ Hoppu & Hoppu 2008: 382

luottamusta lisäävänä elementtinä, joka rakentaa sopimussuhteen. Toisen käsityksen mukaan sopimukset ovat dynaamisia ja joustavia, jotka mukautuvat uuteen ympäristöönsä ulkoisten tekijöiden muuttuessa. Edellä kuvatut käsitykset sopimusten suhteesta ulkoisiin tekijöihin ovat sopimusten tarkastelun ääripäitä, jotka kuvaavat sitä, kuinka sopimus voidaan nähdä joko jäykkänä ennalta määrättyä kokonaisuutena, joka sitoo sopimuksen osapuolia sellaisenaan tai joustavana olosuhteiden mukaan elävänä osana sopimussuhdetta. Sopimuksen ja olosuhteiden muutosten suhteeseen voidaan vaikuttaa sen mukaan, mitä sopimukselta halutaan. Jos sopimuksen solmimisen tarkoitus perustuu siihen, että osapuolet haluavat varmuutta, sopimuksesta voidaan tehdä jäykkä vaikuttamalla sopimuksen sisältöön. Jos taas sopimuksen halutaan muokkautuvan ulkoisten tekijöiden mukana, sopimukseen voidaan jättää joustovaraa laatimalla suurpiirteisempiä sopimusehtoja, jotka huomioivat mahdollisesti tapahtuvat muutokset olosuhteissa. Molemmissa tapauksissa on sekä hyvät että huonot puolensa. Sopimuksen laatimiseen vaikuttavat sopimuksen osapuolten intressit, riskinottohalukkuus sekä mihin sopimuksella pyritään.⁶⁷

Sopimuksen kohtuuttomuuden arvioinnissa tulee ottaa huomioon oikeustointa tehtäessä sekä sen jälkeen vallinneet olosuhteet. Sopimusehtodirektiivi ja KSL (4:2) rajoittavat olosuhteiden huomioon ottamista tietyissä tilanteissa, mutta pääsääntö Suomen oikeuden mukaan on, että kohtuuttomuusarvioinnissa voidaan huomioida olosuhteissa tapahtuneet muutokset. Sopimuksen alkuperäinen kohtuuttomuus tarkoittaa sitä, että sopimus on ollut kohtuuton jo sopimuksen tekohetkellä vallinneissa olosuhteissa. Sopimuksen tekohetkellä vallinnut epätasapaino esimerkiksi osapuolten neuvotteluasemissa tai suoritusten välillä voi vaikuttaa sopimukseen niin, että se on arvioitava alkuperäisesti kohtuuttomaksi olosuhteet ja muut seikat huomioon ottaen. Jälkiperäinen kohtuuttomuusarviointi ottaa huomioon sopimuksen tekemisen jälkeen tapahtuneet muutokset olosuhteissa ja tarkastelee sitä, onko sopimuksesta tullut niiden vaikutuksesta kohtuuton tai johtaisiko sen soveltaminen kohtuuttomuuteen. Olosuhteiden muutosten huomioiminen siis tarkoittaa, että sopimus, joka on ollut alun perin kohtuullinen, on myöhemmin muuttunut kohtuuttomaksi olosuhteissa tapahtuneiden muutosten vaikutuksesta.⁶⁸

⁶⁷ Karhu 2004: 1449-1452, Annola 2003: 30-31.

⁶⁸ Hemmo 1997: 123.

Olosuhteissa tapahtuneet muutokset saattavat muuttaa sopimuksen merkitystä. Sopimus ei välttämättä hyödytä osapuolia enää tarkoitetulla tavalla, mutta sopimuksen sitovuuden periaatteen mukaan sopimus on pääsääntöisesti muutoksista huolimatta sitova, ellei muuta ole sovittu. Osapuolet voivat aina tehdä uuden sopimuksen tai muuttaa vanhaa sopimusta haluamallaan tavalla siitä sopimalla.⁶⁹ Ongelmia syntyy yleensä silloin, kun sopimus muuttuu epäedulliseksi ainoastaan toiselle osapuolelle.⁷⁰ Esimerkiksi rahan arvon muutos, lainsäädäntöuudistus tai markkinahintojen muutokset voivat vaikeuttaa sopimuksen täyttämistä tai tehdä siitä toiselle osapuolelle kohtuuttoman noudattaa sellaisenaan.⁷¹ Erityisesti pitkäaikaisissa sopimussuhteissa olosuhteissa tapahtuvat muutokset saavat merkitystä, kun sopimuksesta irtautuminen voi olla hankalaa. Siksi sopimusehtoihin vaikuttaminen ennen sopimuksen syntymistä on helpompi vaihtoehto, kuin yrittää irtautua sopimuksesta ennen sopimuksen varsinaista päättymistä.

⁶⁹ Saarnilehto 2009: 179.

⁷⁰ Annola 2003: 30.

⁷¹ Hemmo 1997: 88, 95, ks. myös Wilhelmsson 2008: 137.

3. KOHTUUTTOMUUSARVIOINTIA SUOMEN RATKAISUKÄYTÄNNÖSSÄ

Seuraavaksi tarkastellaan esimerkkejä Suomessa ratkaistuista oikeustapauksista, joissa on pohdittu kuluttajasopimusten ehtojen kohtuuttomuutta tapauskohtaisesti huomioiden kulloinkin vallitsevat olosuhteet ja eri oikeuslähteet. Oikeustapaukset on esitetty tässä aikajärjestyksessä vanhimmasta alkaen, jotta olisi helpompi hahmottaa millaisia ratkaisuja on tehty ennen sopimusehtodirektiivin voimaan saattamista vuoden 1995 alusta lähtien. Viimeisessä pääluvussa ennen päätöslukua tapaukset on vielä ryhmitelty kohtuuttomuuteen johtaneiden syiden perusteella sekä arvioitu tapauksia tästä näkökulmasta.

3.1. Ratkaisuja ennen sopimusehtodirektiiviä (1986–1994)

MT 1986:6 (KSL 3:1-2)

KA vastaan STS-rahoitus Oy (rahoitusyhtiö). Kuluttajalla, joka suoritti ns. leasingvuokrasopimuksen sopimusehtojen mukaan erissä rahoitusyhtiölle tietyn hyödykkeen käteishinnan ja luottokustannukset oli myyjän ns. epäsuoralla rahoitusleasingilla markkinoinnin, oman maksusuorituksensa ja sopimusehtojen perusteella oikeus olettaa, että vuokratun hyödykkeen omistusoikeus sopimuskauden päättyessä kuului hänelle. Sen vuoksi ko. vuokrasopimusta oli arvioitava irtaimen kauppaa koskevien oikeudellisten sääntöjen pohjalta. Siten ehdot, jotka viittasivat määräaikaiseen vuokrasopimukseen tai velvoittivat kuluttajan palauttamaan hyödykkeen sopimuskauden päättyessä ovat kuluttajien kannalta kohtuuttomia.

Po. vuokrasopimus rinnastui useiden yhtäläisyyksien johdosta osamaksukaupasta annetussa laissa tarkoitettuun sopimustyyppiin. Leasingsopimuksen kuluttajan maksuviivästyistä ja vahingonkorvausvelvollisuutta koskevat ehdot, jotka rajoittavat vuokralleottajan oikeudet suppeammiksi kuin osamaksukauppalaain sääntelemät vastaavat ehdot, ovat kuluttajien kannalta kohtuuttomia. KSL 3 luku 1 § ja KSL 3 luku 2 §.

Markkinatuomioistuimien totesi, että tavanomaisessa vuokrasuhteessa vuokran suuruus vastaa käyttökorkausta, mutta tässä tapauksessa kuluttajat maksoivat sekä hyödykkeen hinnan että rahoituskustannukset. Lisäksi liikkeen ja kuluttajan välillä oli tehty kirjallisia sopimuksia, joiden mukaan kuluttaja sai lunastaa hyödykkeen sopimuskauden loputtua tai kokonaisvuokran tultua maksettua. Markkinatuomioistuin kiinnitti perusteluissaan huomiota myös vastuun jakautumiseen osapuolten välillä. Tavanomaisessa vuokrasuhteessa vuokranantaja kantaa vastuun vuokran kohteen muusta kuin luonnollisesta kulumisesta johtuvasta vahingoittumisesta, ja on myös vastuussa tällaisten puutteiden korjaamisesta. Tässä tapauksessa tällainen vastuu oli kuitenkin asetettu kuluttajalle. Markkinaoikeus katsoi, että kuluttajalla oli siis oikeus olettaa hyödykkeen omistusoikeuden siirtyneen hänelle sopimuskauden päättyttyä, ja siksi vuokrasopimuksen määräaikaaisuutta tai hyödykkeen palauttamista koskevat ehdot olivat kuluttajaa kohtaan kohtuuttomia.

Merkittäviksi seikoiksi markkinatuomioistuimen perusteluissa nousivat rahoitusyhtiön markkinointi, jossa ei ollut viitattu lainkaan leasingisopimukseen, kuluttajan maksamat rahoituskustannukset hyödykkeen hinnan lisäksi sekä sopimusehdot, joiden mukaan omistusoikeus kuului sopimuskauden päättyttyä kuluttajalle. Rahoitusyhtiön ja kuluttajan välisen ”vuokrasopimuksen” osamaksukauppaluontoisuus muutti sopimuksen oikeudellista arviointia, ja teki tietyistä sopimusehdoista kohtuuttomia. Rahoitusyhtiöllä oli muun muassa sopimusehtojen nojalla laajempi oikeus irtisanoa sopimus ja ottaa hyödyke haltuunsa kuin osamaksukauppalaan mukaan. Tällainen sopimusehto on kuluttajaa kohtaan kohtuuton, sillä kauppalaan säännökset ovat pakottavia ja ehto, jolla kuluttaja luopuu näistä oikeuksistaan, on mitätön.

MT 1990:03 (KSL 3:1)

Yhtiön rahoittamiin kulutusluottoihin sisältyi osamaksulisä, joka perittiin kunkin osamaksuerän yhteydessä. Kun kuluttaja maksoi osamaksuvelan ennenaikaisesti, yhtiö luki osamaksukauppalaan 3 §:n 2 kohdan mukaisesti myyjän saatavaan erääntymättömistä osamaksueristä niin suuren osan kuin käteishinta oli osamaksuhinnasta. Käyttämättä jäävään luottoaikaan kohdistuvia osamaksulisiä ei siten kokonaan luettu kuluttajan hyväksi.

KSL:n 7 luvun 12 §:n 2 mom:n mukaan on, kun kuluttaja maksaa luoton ennenaikaisesti, jäljellä olevasta luotonantajan saatavasta vähennettävä se osa luottokustannuksista, joka kohdistuu käyttämättä jäävään luottoaikaan. Osamaksukauppalain 3 §:ään perustuva laskentatapa on kuluttajalle epäedullisempi kuin KSL:n 7 luvun 12 §:n mukainen laskentatapa silloin, kun kuluttaja on suorittanut käteiserän.

Yhtiö oli kuluttajan maksaessa ennenaikaisesti osamaksuvelkansa jättänyt vähentämättä osan käyttämättä jäävään luottoaikaan kohdistuvista osamaksulisistä. Menettely oli KSL:n kulutusluottosuhdetta koskevien säännösten vastaista ja kuluttajien kannalta kohtuutonta.

Markkinatuomioistuimien totesi ratkaisun 1990:03 perusteluissa, että rahoitusyhtiö on noudattanut osamaksukauppalain säännöksiä kuluttajasopimukseen, mikä johti kuluttajan kannalta epäedullisempaan lopputulokseen kuin KSL:n mukainen toimintatapa. Osamaksukauppalain mukaan käyttämättä jääneeseen luottoaikaan kohdistuvia osamaksulisiä ei lueta kokonaan kuluttajan hyväksi toisin kuin KSL:n mukaan. Kuluttajasopimuksissa tulee noudattaa KSL:a, ja markkinatuomioistuimien totesi tällaisen KSL:n vastaisen toiminnan kuluttajan kannalta kohtuuttomaksi.

MT 1991:012 (KSL 3:1-2)

Vakuutusyhtiön kuluttajien kanssa tekemiin vapaaehtoiisiin jatkuviin vakuutuksiin sisältyi ehto, jonka mukaan vakuutusyhtiöllä oli oikeus muuttaa vakuutusehtoja tai -maksuperusteita vakuutuskauden aikana, jolloin muutoksia oli noudatettava seuraavan vakuutuskauden alusta lukien. Vakuutusyhtiön käyttämä vakuutusehtojen tai maksuperusteiden muuttamista koskeva sopimusehto merkitsi, että vakuutuksenantajalla oli rajoittamaton oikeus yksipuolisesti muuttaa mitä tahansa jatkuvan kuluttajavakuutuksen ehtoa millä tavalla tahansa.

Vakuutuksenantajan käyttämissä vakuutusehdoissa ei ole määritetty, miten vakuutussopimusehtoja sisällöllisesti voidaan muuttaa. Jos ehtojen muutos on kuluttajien kannalta olennainen, kysymys ei ole jo tehtyjen sopimusten jatkamisesta,

vaan lähinnä vakuutuksenantajan tarjoamasta uudesta hyödykkeestä. Sopimusoikeudellisesti ei ole riittävää, että kuluttajille tällaisessa tapauksessa varataan ainoastaan mahdollisuus irtisanoa aiempi sopimus. Tarjoukseen uuden sopimuksen tekemisestä tulee saada nimenomainen hyväksyvä vastaus.

Ehdon todettiin suosivan vakuutusyhtiötä yksipuolisesti ja olevan kuluttajaa kohtaan kohtuuton.

Markkinaoikeus vetosi ratkaisun 1991:12 perusteluissa lähinnä yksipuolisen määräämisoikeuden tyyppikohtuuttomuuteen. Markkinatuomioistuimien viittaa muun muassa hallituksen esitykseen⁷², Euroopan neuvoston kohtuuttomia sopimusehtoja koskevaan suositukseen⁷³ sekä sopimusten sitovuuden periaatteeseen, jonka mukaan tehdyt sopimukset on pidettävä. Markkinatuomioistuimien myönsi, että joskus saattaa olla tarpeen muuttaa sopimuksen ehtoja olosuhteissa tapahtuneen muutoksen vuoksi, mutta tähänkin tarvittaisiin molempien osapuolten hyväksyntä.

Ratkaisun perusteluissa otettiin huomioon kuluttajan taloudellinen asema, johon vakuutusten todettiin vaikuttavan merkittävästi. Siksi MT:n perusteluiden mukaan on tärkeää, ettei elinkeinonharjoittaja voi muuttaa sopimusehtoja yksipuolisesti siten, että kuluttajan vakuutusturva heikentyy olennaisesti. MT:n mukaan kuluttajalla tulee myös olla selkeä tieto omasta vakuutusturvastaan. Jos vakuutuksen sisältö voisi muuttua yksipuolisesti elinkeinonharjoittajan toimesta kesken vakuutuskauden, vakuutuksen sisältö ei välttämättä enää vastaisi sitä, mihin kuluttaja oli tarkoittanut sitoutua vakuutuskauden alussa.

Markkinaoikeuden mukaan sillä on merkitystä, millä perusteilla sopimusehtoja muutetaan, miten muutoksista tiedotetaan ja mitä myötävaikuttavia toimenpiteitä kuluttajalta edellytetään. Tässä tapauksessa elinkeinonharjoittaja ei ollut määritellyt sopimusehdoissa niitä edellytyksiä, joiden täytyessä elinkeinonharjoittajalla on oikeus muuttaa sopimusehtoja. Esimerkiksi lainsäädäntömuutokset ja viranomaisten päätökset voivat olla sellaisia tapahtumia, jotka antavat elinkeinonharjoittajalle hyväksyttävän perusteen muuttaa

⁷² HE 8/1977 s. 36.

⁷³ Resolution 47 on unfair terms in consumer contracts and an appropriate method of control 16.11.1976.

sopimusehtoja. Tällaiset seikat ovat myös objektiivisesti havaittavissa sekä osapuolten vaikutusmahdollisuuksien ulkopuolella, minkä vuoksi niitä voi olla myös vaikea tai mahdoton ennakoida. Arviointi elinkeinonharjoittajan vaikutusmahdollisuuksien piiriin kuuluvien ehtojen osalta ei ole näin selvää.

Mikäli sopimusehtoihin ja sitä kautta kuluttajan vakuutusturvaan tehtävä muutos on kuluttajan kannalta olennainen, tulee muutosta tarkastella pikemminkin uutena tarjouksena kuin vanhan sopimuksen muuttamisena. Uuteen tarjoukseen vaaditaan hyväksyvä vastaus, eikä kuluttajan passiivisuus siten riitä sopimussuhteen jatkumiseksi. Tässä tapauksessa MT katsoi, että elinkeinonharjoittajan soveltama sopimusehto antoi elinkeinonharjoittajalle rajoittamattoman oikeuden muuttaa sopimusta yksipuolisesti, mikä suosi elinkeinonharjoittajaa siinä määrin, että sopimusehtoa oli pidettävä kuluttajaa kohtaan kohtuuttomana.

KKO 1994:70 (OikTL 36 §)

Henkivakuutusopimuksen ehdon mukaan vakuutuskorvausta ei suoritettu, jos vakuutettu oli tehnyt itsemurhan ennen kuin kolme vuotta oli kulunut siitä, kun vakuutus myönnettiin. Ehtoa, joka oli asiallisesti saman sisältöinen kuin vakuutusopimuslain 100 §, ei pidetty tyypiltään kohtuuttomana. Ei ollut myöskään esitetty sellaisia poikkeuksellisia seikkoja, joiden johdosta ehdon soveltamisen olisi katsottava johtavan kohtuuttomaan lopputulokseen. OikeustoimiL 36 §.

Alemmissa oikeuksissa raastuvanoikeus piti sopimusehtoa kohtuuttomana vedoten siihen, että vakuutuksessa määrätyn kolmen vuoden määräajasta oli jäljellä enää neljä prosenttia vakuutetun tehdessä itsemurhan. Lisäksi raastuvanoikeus katsoi merkitseväksi sen, että korvauksen saaja jäi itsemurhan myötä täysorvoksi, ja tämän taloudellinen asema katsottiin keskinkertaiseksi. HelHo katsoi, että itse sopimusehtoa ei ollut pidettävä kohtuuttomana, mutta tässä tilanteessa sen soveltamisen katsottiin johtavan kohtuuttomaan lopputulokseen, kun huomioitiin korvauksensaajan nuori ikä. Siten HO jätti raastuvanoikeuden päätöksen pysyväksi.

KKO oli tapauksesta eri mieltä alempien oikeuksien kanssa. KKO:n mukaan sopimusehto oli sisällöltään VakSopL 100 §:n kanssa yhdenmukainen, eikä sitä siten ollut pidettävä tyypiltään kohtuuttomana. Myös KKO otti arvioitavaksi korvauksensaajan taloudellisen aseman ja arvioi vakuutuskorvauksella olevan siihen melko vähäinen vaikutus. KKO ei siis katsonut näiden olevan sellaisia poikkeuksellisia syitä, joiden perusteella sopimusehto olisi tullut arvioida kohtuuttomaksi tai sen soveltamisen johtavan kohtuuttomuuteen.

Tässä tapauksessa KKO siis totesi sopimusehdon olevan samansisältöinen kuin VakSopL 100 §, mikä KKO:n mukaan esti ainoastaan sopimusehdon tyyppikohtuuttomuuden. Se ei kuitenkaan suoraan tarkoittanut, että sopimusehto olisi tässä tapauksessa kohtuullinen, vaan KKO otti huomioon myös tapauskohtaiset seikat, kuten korvauksensaajan taloudellisen aseman ja korvauksen määrän vaikutuksen tähän. Vasta tämän jälkeen KKO totesi, ettei ehto ollut tässä tapauksessa kohtuuton eikä sen soveltaminen johtanut kohtuuttomuuteen. Tähän sovellettiin vielä yleistä sovittelusäännöstä (OikTL 36 §), sillä ratkaisu on annettu ennen kuin siihen lisättiin uusi momentti, jonka mukaan kuluttajasopimukseen sovelletaan KSL:n säännöksiä.

3.2. Ratkaisuja sopimusehtodirektiivin voimaansaattamisen jälkeen (1995–2015)

MT 1995:017 (KSL 3:1-2)

KA vastaan Asiakasrajoitus Oy (yhtiö). Yhtiö ei lähettänyt kuluttajille maksuviivästyksen johdosta erillistä maksumuistutusta eikä muuta huomautusta, vaan lisäsi kuluttajan seuraavaan kuukausittaiseen laskuun ne erät, jotka laskua tulostettaessa olivat suorittamatta, sekä ensimmäisellä viivästyskerralla 50 markan ja seuraavilla viivästyskerroilla 70 markan maksumuistutusmaksun.

Yhtiö peri kirjallisten sopimusehtojensa mukaan viivästyneelle määrälle korkoa saman perusteen mukaan kuin ennen eräpäivää. Yhtiö ei voinut periä kuluttajilta maksuviivästyksenkään johdosta korkeampaa korkoa kuin mitä korkolain säännökset edellyttivät. Sopimusehtokäytäntö, joka mahdollisti todellisiin kustannuksiin perustumattoman maksumuistutusmaksun toistuvan perimisen korkeimman sallitun

viivästyskoron lisäksi merkitsi käytännössä korkolain 2 §:n 2 mom:n pakottavan säännöksen syrjäyttämistä.

Ko. maksumuistuksesta ei ollut osoitettu aiheutuneen yhtiölle normaalista liiketoiminnasta aiheutuneiden kustannusten lisäksi sellaisia kustannuksia, että sillä olisi korkolain säännökset huomioon ottaen ollut oikeus periä kuluttajilta 50 ja 70 markan suuruisia maksumuistutusmaksuja. Yhtiö oli näinollen soveltamalla kuluttajien kanssa tehtävissä luottosopimuksissa sellaista sopimuskäytäntöä, jonka mukaan kuluttajalta peritään maksun viivästyessä maksumuistutuspalkkiota, huomautuspalkkiota tai muuta vastaavaa maksua, ellei maksun periminen perustunut maksukehotuksen lähettämisestä tai muusta vastaavasta erillisestä perintätoimenpiteestä aiheutuneisiin todellisiin kustannuksiin, menetelty kuluttajien kannalta kohtuuttomasti.

MT päätyi ratkaisussaan äänestyspäätöksellä siihen, että rahoitusyhtiön perimät maksumuistutusmaksut eivät perustuneet niihin liittyviin todellisiin toimenpiteisiin. Yhtiön lähettämät kuukausittaiset laskut, joiden yhteydessä maksumuistutus esitettiin, oli katsottava yhtiön tavanomaisen liiketoiminnan kustannuksiin, koska laskut lähetettiin siitä huolimatta oliko maksu viivästynyt vai ei. Yhtiö oli vedonnut siihen, että kuluttajaa on KSL:n mukaan huomautettava maksun laiminlyönnistä, ja tämän maksumuistutusjärjestelmän kehittämisestä ja ylläpitämisestä koituu yhtiölle kustannuksia. Lisäksi yhtiö on todennut, että mitä enemmän maksuja laiminlyödään, sitä enemmän kuluu resursseja luotonvalvontaan ja riskienhallintaan. MT katsoi kuitenkin luotonvalvontaan ja riskienhallintaan liittyvien kustannusten kuuluvan rahoitusyhtiön normaaliin liiketoimintaan, minkä vuoksi ne olisi tullut huomioda korkojen suuruudessa, eikä maksumuistutusmaksuissa.

Korkolain säännösten estämättä rahoitusyhtiöllä on oikeus periä kuluttajan maksuviivästyksen johdosta aiheutuneet kohtuulliset kustannukset. Tämän vuoksi onkin vähemmistön perustelujen mukaan kuluttajan edun mukaista, että huomautus maksun viivästyisestä tehdään mahdollisimman pienin kustannuksin. Tämän vuoksi vähemmistön mukaan on mahdollista tehdä muistutus myös seuraavan laskun yhteydessä. Vähemmistö painottaa myös sitä, ettei tapauksessa ollut väitettykään rahoitusyhtiön perineen enempää kuin 120 euroa, mikä voidaan vähemmistön mukaan katsoa kuluttajan kannalta

kohtuulliseksi kustannukseksi. Lisäksi etukäteen kiinteiden maksumuistutusmäärien sopimisen on todettu johtavan pienempiin kokonaiskustannuksiin kuin niiden sopimisen tapauskohtaisesti kunkin kuluttajan kohdalla erikseen. Vähemmistön mukaan maksuistaan huolehtivien kuluttajien kannalta ei olisi kohtuullista, että kustannukset maksumuistutusjärjestelmän kehittämisestä ja ylläpitämisestä kohdistettaisiin myös heihin. Siksi MT:n vähemmistö katsoi, ettei yhtiö ole toiminut KSL:n tarkoittamalla tavalla kuluttajan kannalta kohtuuttomasti, eikä myöskään kiertänyt korkolain säännöstä.

Tässä tapauksessa MT:n jäsenten päätyminen erilaisiin ratkaisuihin riippui siitä, katsottiinko rahoitusyhtiön perimien maksumuistutusten perustuneen erillisistä perintätoimenpiteistä aiheutuneisiin todellisiin kustannuksiin vai yrityksen tavanomaisesta liiketoiminnasta aiheutuviin kustannuksiin, joita ei tule kohdistaa yksittäisiin maksuviivästyksiin. MT:n enemmistö päätyi siihen lopputulokseen, että maksuviivästyksen aiheuttamat maksumuistutusjärjestelmän kehittämis- ja ylläpitokustannukset sekä luotonvalvonnasta ja riskienhallinnasta syntyvät kustannukset kuuluivat yhtiön normaaliin liiketoimintaan. MT:n vähemmistö taas painotti sitä, ettei ole kohtuullista kohdistaa tällaisia kustannuksia niille kuluttajille, jotka hoitavat maksunsa ajallaan. Tämä oli äänestyspäätös (5-4), mikä kertoo siitä, ettei ratkaisu ollut yksiselitteinen.

MT 1999:018 (KSL 3:1-3)

Yhtiö sovelsi kuluttajien kanssa tekemissään sopimuksissa sopimusehtoa, jonka mukaan kuluttaja on velvollinen maksamaan maksusuunnitelman vahvistamisesta eri maksun. Yhtiö sovelsi sopimusehtoa sellaisissa tapauksissa, joissa puhelinlaskun saanut kuluttaja pyysi yhtiöltä lisää aikaa maksun suorittamiselle. Sopimusehto oli laaja-alainen ja sanamuodoltaan yleinen. Sopimusehto mahdollisti erillisen maksun perimisen kaikissa tilanteissa, joissa kuluttaja pyysi yhtiöltä lisää maksuaikaa puhelinlaskun maksamiseen. Maksu voitiin periä viivästyksen syystä tai pyydetyn maksuajan pituudesta riippumatta. Sopimusehto mahdollisti sanotun maksun perimisen myös silloin, kun maksuviivästys johtui esim. kuluttajan sairaudesta, työttömyydestä taikka muusta niihin rinnastettavasta, kuluttajasta riippumattomasta syystä. Sopimusehdon mukainen maksusuunnitelman vahvistaminen ei vaikuttanut

laskusta perittävän viivästyskoron määräytymiseen. Ehdon katsottiin olevan kuluttajaa kohtaan kohtuuton KSL 3:1-3 perusteella.

Markkinatuomioistuimen ratkaisu 1999:18 tukee kantaa ehdon sisällön määrittelyn merkityksestä sopimusehtojen kohtuuttomuutta arvioitaessa. Siinä elinkeinonharjoittajaa kiellettiin käyttämästä kuluttajasopimuksissa ehtoa, jonka nojalla se sai täsmentämättömän ja rajoittamattoman oikeuden periä kuluttajilta eri maksua yhtiön myöntäessä maksuaikaa kuluttajan maksuvaikeuksien vuoksi. Ratkaisun perusteissa vedottiin ehdon laaja-alaisuuteen ja sanamuodon yleisyyteen, minkä seurauksena kuluttaja ei ole voinut tietää milloin maksuja peritään ja milloin ei. Joissakin tapauksissa täsmällisesti laskunsa hoitava kuluttaja saattoi ottaa yhteyttä elinkeinonharjoittajaan neuvotellakseen lyhyehköstä maksuajan pidentämisestä, samalla olettaen, että perintätoimet jäivät siten suorittamatta. Sopimusehtonsa mukaan yhtiöllä oli tällaisessakin tapauksessa ollut mahdollisuus periä erillinen maksu, vaikka se ei olisi sitä perinytkään. Sen sijaan sellainen kuluttaja, joka ei ota yhtiöön lainkaan yhteyttä, välttyy sanotulta maksulta. Maksuviivästyksistä ilmoittava kuluttaja saattaa siten joutua tällaisessa tapauksessa huonompaan asemaan kuin sellainen kuluttaja, joka ei lainkaan ilmoita yhtiölle maksuviivästyksestä.

KKO 2001:52 (KSL 4:1.1)

A:n autovakuutuksen ehtojen mukaan korvausta voitiin alentaa tai se evätä, jos vakuutustapahtumaan oli vaikuttanut sellaisen henkilön alkoholin käyttö, joka vakuutetun suostumuksella oli vastuussa vakuutuksen kohteena olevasta moottorikäyttöisestä ajoneuvosta. A oli antanut suostumuksensa siihen, että B kuljetti vakuutuksen kohteena ollutta autoa. Suostumuksen antamisen jälkeen B oli A:n tietämättä nauttinut alkoholia ja alkoholin vaikutuksen alaisena kuljettanut autoa sillä seurauksella, että auto oli suistunut tieltä ja vaurioitunut.

Vakuutuskorvauksen epäämistä ei ollut pidettävä vakuutuslainsäädännön 34 §:n nojalla perusteettomana vain sen seikan perusteella, että A:lla ei ollut mahdollisuutta vaikuttaa B:n menettelyyn sen jälkeen, kun hän oli luovuttanut auton tämän käyttöön. Pelkästään tällä samalla perusteella korvauksen vakuutuslainsäädännön ehtoihin

perustuvan epäämisen ei katsottu johtavan myöskään kuluttajansuojalain 4 luvun 1 §:n 1 momentin nojalla kuluttajan kannalta kohtuuttomuuteen.

Kuluttajan asemassa ollut vakuutettu esitti, että sopimusehtojen 8 kohta oli tyyppikohtuuton, ja että korvauksen epääminen sen perusteella olisi johtanut tässä tapauksessa kohtuuttomaan lopputulokseen. Vakuutetulla ei ollut hänen mukaansa mahdollisuutta vaikuttaa B:n toimintaan sen jälkeen, kun oli luovuttanut ajoneuvon B:lle. KKO:n mukaan sopimusehdot eivät olleet lainsäädännön vastaisia, eivätkä siten myöskään mitättömiä tai KSL 4:1.1:n tarkoittamalla tavalla tyyppikohtuuttomia. Arvioitaessa sitä johtivatko sopimusehdot tässä tapauksessa kohtuuttomuuteen, oli KKO:n mukaan arvioitava samastettavan henkilön toimenpiteen vaikutus vahingon syntymiseen sekä henkilön tahallisuus tai huolimattomuuden laatu sekä muut olosuhteet. Tältä osin KKO totesi, että vahinko oli aiheutunut B:n alkoholinkäytön seurauksena, eikä vakuutettu ollut väittänyt sen johtuneen muusta syystä. KKO on todennut vakuutetun mahdollisuuden vaikuttaa samastettavan henkilön toimintaan olevan sellainen seikka, joka voidaan ottaa huomioon kokonaisharkinnassa, mutta suostumuksellaan vakuutettu kuitenkin ottaa kantaakseen riskin samastettavan henkilön toiminnasta ja siten voidaan vain poikkeuksellisesti ottaa huomioon, ettei vakuutetulla ole ollut mahdollisuutta vaikuttaa samastettavan henkilön toimintaan.

KKO pohti vielä erikseen, olisivatko sopimusehdot voineet johtaa kohtuuttomaan lopputulokseen KSL 4:1.1:n mukaan. Pykälän mukaan kohtuuttomuusarvioinnissa huomioitavia seikkoja ovat: sopimuksen koko sisältö, osapuolten asema, sopimusta tehdessä vallinneet olosuhteet ja niiden muuttuminen sekä muut seikat. KKO katsoi kuitenkin, ettei pelkästään vakuutetun esittämän vaatimuksen perusteella, ettei hän ole voinut vaikuttaa B:n menettelyyn, voida katsoa samastamisen johtavan vakuutetun kannalta kohtuuttomaan lopputulokseen. KKO oli siis tapauksen suhteen samoilla linjoilla kuin alemmat oikeusasteet, eikä muuttanut HO:n tuomion lopputulosta.

MAO 152/II/02 (KSL 3:1-2)

Kuluttaja-asiamies vastaan Innoros Oy (yhtiö). Yhtiö oli markkinoinut grillikota-nimellä elementeistä koostuvaa rakennuskokonaisuutta. Yhtiö oli perinyt kuluttajilta

ennakkomaksun ennen tuotteen toimitusta. Toimitusehtojen mukaan tilaajan oli ollut suoritettava tilauksen yhteydessä 50 prosenttia kauppahinnasta ja loppukauppahinta toimitusviikolla, kuitenkin ennen tuotteen toimitusta.

Kuluttajakaupassa oli mm. kuluttajansuojalain (KSL) 5 luvun säännösten mukaan pääsääntöisesti voimassa suoritusten samanaikaisuuden periaate. Myös KSL:n 9 luvun 25 §:n mukaan myös rakennuselementtien toimituksen hinta maksetaan pääsääntöisesti vasta sen jälkeen, kun myyjä on toimittanut tuotteen. Jos kuitenkin kuluttajan on sopimuksen mukaan suoritettava jokin osa hinnasta etukäteen, mainitun säännöksen 2 momentin mukaan myyjän on asetettava kuluttajalle ennakkomaksun turvaava vakuus, jonka on oltava voimassa, kunnes toimeksisaajan suorituksen arvo vastaa vähintään ennakkomaksun määrää.

Markkinoidun, noin kymmenen neliömetrin suuruista grillikotaa koskevan elementtitoimituksen voitiin katsoa esim. laajuudeltaan ja käyttötarkoitukseltaan olleen sellaisen elementtitoimituksen luonteinen, jota KSL:n 9 luvun säännöksissä oli tarkoitettu. Yhtiö oli edellyttänyt, että kuluttaja maksaa tilauksen yhteydessä ennakkomaksun ja sen lisäksi myös loppukauppahinnan ennen tuotteen toimitusta. Markkinoidun grillikodan normaali toimitusaika oli ollut noin neljä kuukautta, mitä oli pidettävä suhteellisen pitkänä. Toimitus oli lisäksi useissa tapauksissa viivästynyt. Grillikodan hinta oli useimpien kuluttajien kannalta merkittävä. Yhtiön menettely oli johtanut siihen, että kuluttaja oli joutunut maksamaan koko toimituksen hinnan etukäteen toimituksen viivästyessä joissakin tapauksissa jopa kuukausilla.

Yhtiö ei ollut grillikotien rakennusosien toimituksista ennakkomaksuja kuluttajilta periessään asettanut kuluttajan saatavat turvaavaa, riittävää vakuutta. Ennakkomaksujen periminen ilman riittäviä vakuuksia oli ollut omiaan heikentämään kuluttajien taloudellista turvallisuutta. Yhtiön sopimusehtokäytäntö, jonka mukaan grillikodan rakennusosien toimituksista peritään kuluttajilta ennakkomaksuja, ellei yhtiö aseta ennakkomaksuille kuluttajien saatavat turvaavaa riittävää vakuutta, oli ollut kuluttajien kannalta kohtuuton. (KSL 3:1-2)

MAO nostaa ratkaisun 152 II 02 perusteluissa esille kuluttajakaupassa yleisesti noudatetun suoritusten samanaikaisuuden periaatteen, jonka mukaisesti kuluttajan ei yleensä tarvitse

maksaa kauppahintaa, ennen kuin elinkeinonharjoittaja on toimittanut tuotteen. Myös KSL 9 luvussa mainitaan, että rakennuselementtien hinta maksetaan pääsääntöisesti vasta toimituksen jälkeen. Jos kuitenkin kuluttajan on suoritettava jonkin osuus hinnasta ennen toimitusta, myyjän tulee asettaa ennakkomaksun turvaava vakuus.

Myyjän käyttämät sopimusehdot ovat aiheuttaneet sen, että kuluttajan on tullut maksaa koko kauppahinta ennen tuotteen toimitusta. Lisäksi MAO toteaa hinnan olleen merkittävä useimpien kuluttajien kannalta, ja toimitusajan olleen suhteellisen pitkä ja usein toimitus on myös viivästynyt edelleen. Vaikka myyjä on onnistunut hoitamaan kaikki kuluttajien tilaukset ja peruuttamistilanteissa palauttanut ennakkomaksut, olisi myyjä ollut velvollinen asettamaan ennakkomaksut turvaavan vakuuden. MAO toteaa, että ennakkomaksujen periminen ilman riittäviä vakuuksia on heikentänyt kuluttajien taloudellista turvallisuutta, ja ollut siten kohtuuton ja KSL 3:1 §:n vastainen. MAO:n jäsenet ratkaisivat asian yksimielisesti.

MAO 170/03 (KSL 3:1-2)

Kuluttaja-asiamies vastaan Suomen Mediapuhelin SM Oy (yhtiö). Vastaajayhtiö markkinoi kuluttajille uusia matkapuhelimia ilmoittaen ottavansa vaihdossa käytettyjä matkapuhelimia. Yhtiön soveltamien sopimusehtojen mukaan kuluttaja sitoutui vastaamaan vaihdossa antamansa matkapuhelimen korjauskuluista tai lunastamaan vaihdossa antamansa matkapuhelimen takaisin, mikäli kaupanteon jälkeen tehtävässä vaihtopuhelimen tarkastuksessa ilmeni jokin muu kuin sopimuksessa erikseen mainittu, kuluttajan ilmoittama vika. -- Sopimusehdot olivat omiaan suosimaan yhtiötä siinä määrin, että sopimusosapuolten välillä ei voitu katsoa vallitsevan kohtuullista tasapainoa. Yhtiön sopimusehdot olivat kuluttajien kannalta kohtuuttomia.

Markkinaoikeuden perustelujen mukaan yhtiön sopimusehto, jonka mukaan kuluttaja sitoutui vastaamaan vaihdossa antamansa puhelimen korjauskuluista tai vaihtoehtoisesti lunastamaan puhelimen takaisin, antoi elinkeinonharjoittajalle mahdollisuuden siirtää merkittävän osan kantamastaan riskistä kuluttajalle. Sopimusehtojen mukaan kuluttaja sitoutui myös vastaamaan sellaisista vioista, joihin hän ei ollut millään tavalla voinut

vaikuttaa, eikä normaalisti vastuullisella tavalla toimien voinut olla edes tietoinen. Kauppalain säännökset rajaavat vahingonkorvauksen laajuuden myyjän (tässä tapauksessa kuluttajan) vaikutusmahdollisuuksien piiriin kuuluviin seikkoihin, jotka on voitu kohtuudella ottaa huomioon kaupantekohetkellä. Sopimusehdot kuitenkin antoivat elinkeinonharjoittajalle oikeuden palauttaa kuluttajan vaihdossa antama puhelin sekä periä hyvityshinta kuluttajalta minkä tahansa vian perusteella. Kauppalaissa rajoitetaan myös ostajan (tässä tapauksessa elinkeinonharjoittajan) oikeutta purkaa sopimus siten, että myyjän sopimusrikkomuksen tulee olla oleellinen, ja myyjän on täytynyt käsittää tämä. Sopimusehdot eivät kuitenkaan rajoita tältäkkään osin mitenkään elinkeinonharjoittajan oikeutta purkaa sopimus.

Markkinaoikeus katsoi, että yhtiön sopimusehdot olivat kuluttajan kannalta kohtuuttomat, sillä ne suosivat yhtiötä siinä määrin, ettei osapuolten välillä voitu enää katsoa vallitsevan kohtuullista tasapainoa. Tässä tapauksessa oli huomioitava myös kuluttajan heikompi asema asiantuntevaan ja ammattimaiseen elinkeinonharjoittajaan nähden, vaikka kauppalain säännösten mukaan kuluttaja olisikin periaatteessa ollut myyjänä vastuussa puhelimesta olevista virheistä. Kuluttajan laajennettu virhevastuu ja elinkeinonharjoittajan rajoittamaton oikeus määrätä yksipuolisesti vaihtopuhelimen virheellisyydestä ja ehtojen mukaisuudesta antoivat elinkeinonharjoittajalle mahdollisuuden siirtää suuren osan riskistä kuluttajalle. Sopimusehdot suosivat siis elinkeinonharjoittajaa siinä määrin, ettei osapuolten välillä katsottu vallitsevan kohtuullista tasapainoa.

Eri mieltä olevat jäsenet päätyivät osittain samaan lopputulokseen kuin markkinatuomioistuimen enemmistö. He kuitenkin rajoittivat lausunnossaan markkinatuomioistuimen asettamia kieltoja siltä osin kun ne koskivat tilanteita, joissa kuluttaja toimii törkeän huolimattomasti tai on ollut tietoinen puhelimen virheistä kaupantekohetkellä.

KKO 2004:123 (KSL 3:1)

Yhtiö oli antanut valmistamilleen matkapuhelimille takuuehdoissa tarkemmin määrätyin edellytyksin rajoitetun takuun siitä, ettei tuotteessa ole sitä ensi kertaa lopulliselle ostajalle myytäessä materiaali- tai rakennevikoja eikä työn laadusta

johtuvia puutteita, sekä sitoutunut takuuajana korjaamaan viallisen tuotteen tai korvaamaan sen toisella tuotteella. Takuusitoumuksen ehdon mukaan yhtiö ei vastaa kuitenkaan välillisistä vahingoista tai kustannuksista. Kokonaisarvioinnin vuoksi ehtoa ei pidetty kuluttajan kannalta kohtuuttomana.

Yhtiö oli antanut kuluttajalle KSL 5 luvun 20 §:ssä tarkoitetun erityisen sitoumuksen koskien matkapuhelinten materiaali- ja rakennevikoja sekä laatua. Tällaisen erityisen sitoumuksen antaminen velvoitti elinkeinonharjoittajan korvaamaan myös kuluttajan välilliset kustannukset. Yhtiön laatimien sopimusehtojen mukaan yhtiö ei kuitenkaan ollut vastuussa kuluttajan välillisistä kustannuksista. Tällainen ehto olisi ollut pakottavan lainsäädännön vastainen ja siten kuluttajaa kohtaan kohtuuton, jos sopimusehtoja ei olisi tarkasteltu kokonaisuutena. Korkeimman oikeuden mukaan huomioiden sopimusehtojen kohta 1, jossa on nimenomaisesti todettu, ettei takuu poissulje tai rajoita pakottavaan lainsäädäntöön perustuvia oikeuksia, ei voida todeta, että ehtojen kohdan 8 perusteella elinkeinonharjoittaja olisi rajoittanut pakottavaan lainsäädäntöön perustuvia kuluttajan oikeuksia liittyen välillisiin vahinkoihin tai kustannuksiin.⁷⁴ Tästä huolimatta tapauksen perusteluista voidaan kuitenkin päätellä, että sopimusehto olisi todettu kohtuuttomaksi sopimusehtojen epäselvyyden ja harhaanjohtavuuden perusteella, jos kohtuuttomuutta olisi osattu vaatia sillä perusteella. Perusteluissa viitattiin KSL:n 3 luvun 1 §:n yleislausekkeeseen ja sopimusehtodirektiivin liitteeseen⁷⁵.

MAO oli tästä tapauksesta eri mieltä kuin KKO. Sen perustelujen mukaan välillisten vahinkojen korvaamista rajoittavan ehdon kohtuuttomuutta ei poistanut se, että ehdoissa oli myös nimenomaisesti mainittu, etteivät takuehdot rajoittaneet kuluttajan lainmukaisia oikeuksia. Sen sijaan MAO painotti sitä, ettei kuluttajien voitu olettaa tietävän KSL 5:20 sisältöä tai sitä, että elinkeinonharjoittajan laatimat sopimusehdot olivat sen kanssa ristiriidassa.⁷⁶

⁷⁴ Perustelukappale 17.

⁷⁵ Ks. Liite 1. Sopimusehtodirektiivin liite, kohta 1b: ehto, jonka tarkoituksena tai seurauksena on kuluttajan laillisten oikeuksien poissulkeminen tai rajoittaminen sopimattomasti suhteessa elinkeinonharjoittajaan tai muuhun osapuoleen silloin, kun elinkeinonharjoittaja ei täytä sopimusvelvoitteitaan taikka täyttää ne puutteellisesti tai virheellisesti.

⁷⁶ MAO 171/03.

KKO 2005:81 (KSL 3:1)

Elinkeinonharjoittaja oli tarjonnut ja markkinoinut matkapuhelinliittymää ja siihen kuuluvia palveluja kanta-asiakkailleen. Matkapuhelinliittymää koskeva sopimus edellytti, että kuluttajalla oli elinkeinonharjoittajan kanssa tehty sopimus tililuotosta, jonka kautta puhelinliittymän käyttämisestä kertyneiden maksujen laskutus tapahtui.

Kysymys siitä, oliko maksutapaa koskeva sopimusehto kuluttajien kannalta kohtuuton. KSL 3 luku 1 §. Ehtoa ei pidetty kuluttajaa kohtaan kohtuuttomana, koska kuluttajalla oli mahdollisuus maksaa lasku ilman lisäkuluja seuraavana eräpäivänä.

Markkinaoikeuden perusteluissa viitattiin lainsäädännön esitöiden⁷⁷ mukaiseen määritelmään sopimusehdon kohtuuttomuudesta. Tämän määritelmän mukaan ”kohtuuttomuutta on arvosteltava sen mukaan, onko se luonteeltaan tai tyypiltään omiaan suosimaan myyjää siinä määrin, ettei sopimuspuolten välillä voida enää katsoa vallitsevan kohtuullista tasapainoa” sekä ”sopimuksen ehto, joka tahdonvaltaisesta oikeusnormista poiketen yksipuolisesti suosii myyjää tavalla, joka järkyttää osapuolten keskinäistä tasapainoa, on kohtuuton”.

Markkinaoikeus totesi ratkaisussa, että ”maksutapaa koskevaa ehtoa ei voitu pitää sellaisena tai katsoa ehdon sisältävän sellaisia elementtejä, että ehto olisi jotenkin omiaan suosimaan yksipuolisesti myyjää siten, ettei sopimusosapuolten välillä voitaisi katsoa vallitsevan kohtuullista tasapainoa”. Näihin elementteihin viitataan toteamalla, että kuluttajalla on ollut mahdollisuus maksaa laskunsa korottomasti ja ilman lisäkuluja. Tätä on verrattu tavanomaiseen käteislaskutukseen. Markkinaoikeuden vähemmistö oli kuitenkin erimieltä tästä maksutapaa koskevasta ehdosta. Heidän mielestään ehto on kuluttajaa kohtaan kohtuuton, kun kuluttajalle ei tarjota vaihtoehtoja maksutapaa, jossa kuluttajan ei tarvitse sitoutua luottosopimukseen.

Kuluttaja-asiamiehen vaatimuksen perusteluissa KA toteaa luottosopimuksen ohjaavan kuluttajia velkaantumaan sen ollessa ainoa maksutapa. Lisäksi sen todetaan vaarantavan kohtuuttomasti kuluttajien taloudellista turvallisuutta ja siten olevan kohtuutonta.

⁷⁷ HE 8/1977 vp s. 34 ja 36.

Myöskään korkeimman oikeuden perustelujen mukaan maksutapaa koskevaa sopimusehtoa ei ollut pidettävä kuluttajia kohtaan kohtuuttomana. Kysymyksen tulkittiin olevan tavanomaista vastaavasta jälkikäteen tapahtuvasta ja todelliseen käyttöön perustuvasta laskutuksesta, eikä sitä voitu pitää KSL:n 3 luvun 1 §:n 1 momentissa tarkoitettulla tavalla kuluttajien kannalta kohtuuttomana. Myöskään se seikka, että kuluttaja saattoi käyttää tiliä harkintansa mukaan luottorajaan saakka, ei vaikuttanut maksutapaa koskevan sopimusehdon arviointiin toisin.

KKO:n perustelukappaleissa 2 ja 7 otetaan kuitenkin esille tuomioistuimen tutkimisvelvollisuus ja todetaan KA:n viittauksen siihen, että kuluttajan maksujen laiminlyöntien seuraukset eivät käy selkeästi ilmi sopimusehdoista, eivätkä viestintämarkkinalain vähimmäissuojaedellytykset välttämättä täyty. Silti tuomioistuin ei voinut ottaa tätä seikkaa tutkittavaksi, koska KA ei ollut esittänyt tarpeeksi perusteita hakemuksensa tueksi tältäkin osin.

MAO 120/06 (KSL 3:1)

Helsingin Sanomat Oy julkaisi ja kustansi Helsingin Sanomat -nimistä sanomalehteä. Helsingin Sanomien tilausehtojen mukaan Helsingin Sanomat saattoi sisältää muun ohessa erilaisia mainosliitteitä. Helsingin Sanomien tilausehtoa, jonka mukaan Helsingin Sanomat saattoi sisältää mainosliitteitä ja johon ehtoon mainosliitteiden jakelu perustui, ei pidetty kuluttajansuojalain 3 luvun 1 §:n 1 momentissa tarkoitettulla tavalla kuluttajien kannalta kohtuuttomana.

Markkinaoikeuden tapauksessa 120/06 kuluttaja-asiamies perusteli vaatimuksensa sopimusehdon kohtuuttomuudesta vetoamalla sen aiheuttamaan epätasapainoon kuluttajan ja elinkeinonharjoittajan oikeuksien välille. KA:n mukaan sopimusehtokäytäntö antaa elinkeinonharjoittajalle yksipuolisen ja rajoittamattoman oikeuden jakaa kuluttajille osoitteetonta suoramainontaa. Sitä on pidettävä kuluttajan kannalta kohtuuttomana, koska se estää kuluttajaa kieltäytymästä suoramainonnasta sekä vääristää myös kilpailua siltä osin, kun muut vastaavat toimijat eivät saa jakaa suoramainontaa kotitalouksiin, jotka sen kieltävät. KA vetoaa myös Helsingin Sanomien rooliin ja markkinavoimaan sen

tukemiseksi, että lehden tilaamatta jättäminen ei olisi vaihtoehto kuluttajille, ja irtonumeron ostaminen olisi hankalaa.

Vastaaja taas perusteli omaa kantaansa sopimusehdon kohtuullisuudesta vetoamalla mainosliitteiden kuluttajille tuomiin hyötyihin, kohtuuttomuuden tarkasteluun kokonaisvaikutuksen kannalta sekä alan erityispiirteiden huomioon ottamisella. HS:n mukaan valtaosa tilaajista pitää mainosliitteitä ”tervetulleena kuluttajainformaationa” sekä liitteiden ansiosta tilaajamaksut on voitu pitää kohtuullisina. Liitteiden kieltäminen edellyttäisi suuria investointeja, ja sen seurauksena tilaajamaksut nousisivat. Lisäksi HS vetoaa kuluttajan hyväksyvän tietyn määrän lehteen sisältyviä mainoksia, ja samalla kuluttaja ymmärtää, että ilman mainoksia lehden hinta olisi huomattavasti korkeampi.

Markkinaoikeus perusteli ratkaisunsa viittaamalla hallituksen esitykseen⁷⁸, jonka mukaan kohtuuttomuusarvioinnissa huomioidaan sopimuksen kokonaisvaikutus. Sopimusehdon ei katsottu vaikuttavan olennaisesti kuluttajien mahdollisuuteen kieltäytyä vastaanottamasta osoitteetonta suoramarkkinointia, kun otetaan huomioon se, että kuluttaja voi estää mainosliitteiden saamisen lopettamalla sanomalehden tilauksen. Lisäksi MAO nostaa esille tapauksen perusteluissa sen, että mainosliitteiden kieltäminen saattaisi nostaa sanomalehden tilaushintaa. Kyseinen sanomalehti sisältää jo valmiiksi tietyn verran mainoksia sivuillaan, joten mainosliitteistä kuluttajalle koituvan haitan voitiin siis todeta olevan kuluttajalle kokonaisuus arvioiden vähäinen.

Muutoshakemus korkeimpaan oikeuteen ei koskenut markkinaoikeuden edellä käsiteltyä käsittelemää kysymystä sopimusehdon kohtuuttomuudesta, eikä KKO siis muuttanut markkinaoikeuden tuomiota tältä osin.⁷⁹

MAO 256/08 (KSL 3:1)

Kuluttaja-asiamies on vaatinut, että Rentmar Oy:tä kielletään vastaisessa kuluttajiin kohdistuvassa markkinoinnissa vähintään 100.000 euron määräisen sakon uhalla:

⁷⁸ HE 8/1977 vp s. 34.

⁷⁹ Ks. KKO 2007:37.

Tarjoamasta kuluttajille Rental Erikoisautovuokraamo Oy:n osakkeita ehdolla, että kauppasopimus tehdään esittely- ja myyntitilaisuudessa, jollei ostajalle varata sopimusehdoissa mahdollisuutta peruuttaa tekemäänsä sopimusta yksipuolisella tahdonilmaisulla kymmenen päivän kuluessa siitä päivästä, jona molemmat osapuolet ovat allekirjoittaneet sopimuksen.

Vaikka KSL ei edellyttänyt peruuttamishdon sisällyttämistä sopimukseen, MAO katsoi, että kauppasopimusta, johon ei kuulunut sopimuksen purkamista koskevaa ehtoa, oli pidettävä kuluttajan kannalta kohtuuttomana ja KSL 3:1 vastaisena. MAO painotti perusteluissaan sitä, että kuluttajaa painostettiin tekemään ostopäätös, ja vain harva kuluttaja pystyi todella ymmärtämään sopimuksen taloudellisen merkityksen. MAO viittasi myös antamaansa ratkaisuun 1992:14, jonka mukaan kuluttajalle oli varattava vähintään seitsemän päivää aikaa yksipuolisesti purkaa tekemänsä sopimus, kun se oli tehty esittely- tai myyntitilaisuudessa, jossa tarjottiin käyttöoikeutta tai alennusta hinnasta, jos ostopäätös tehtiin saman tilaisuuden aikana. Tämä ratkaisu oli annettu ennen kuin oli säädetty aikaosuuksien markkinointia ja kauppaa koskeva KSL 10 luku, jonka mukaan kuluttajalla tulisi olla vastaavanlaisessa tapauksessa kymmenen päivää aikaa yksipuolisesti peruuttaa sopimus. Huomioon ottaen kauppahinta ja olosuhteet, joissa sopimus tehtiin, MAO katsoi kuluttajan kannalta kohtuuttomaksi, ettei tällaiseen sopimukseen kuulunut purkamisehtoa.

KKO 2009:13 (KSL 4:3)

M oli antanut entisen avopuolionsa N:n käyttöön auton, joka oli ollut M:n osamaksusopimuksen perusteella. M:n tietämättä N oli lainannut auton sivulliselle. Autoa ei ollut palautettu määräaikana. Sittemmin se oli löytynyt vaurioituneena. Rahoitusyhtiö, jolla oli autoon omistuksenpidätysehtoon perustuva vakuusoikeus, vaati auton takaisinottoa ja tilitystä. Kysymys siitä, oliko M osamaksusopimuksen osapuolena syyllistynyt olennaiseen sopimusrikkomukseen. (Ään. 3-2) L osamaksukaupasta 10 § 1 mom, KSL 4 luku 3 §, KSL 7 luku 16 § 1 mom 2 kohta.

Kuluttajansuoja-ajattelun voidaan katsoa korostuneen erityisesti tässä ratkaisussa, sillä ratkaisussa päädyttiin kuluttajalle edulliseen lopputulokseen, vaikka velvoiteoikeuden

yleiset periaatteet olisivat puoltaneet toisenlaista lopputulosta. Ratkaisu korostaa myös sopimusehtojen muotoilun tärkeyttä.⁸⁰ KKO:n enemmistö totesi, ettei M ollut syyllistynyt osamaksusopimusta koskevaan KSL:n vaatimaan olennaiseen sopimusrikkomukseen, minkä perusteella rahoittajalla olisi ollut oikeus auton takaisinottoon ja tilitykseen. Ratkaisussa keskeiseksi nousi se, kuinka enemmistön ja vähemmistön perustelut erosivat toisistaan koskien M:n vastuuta ajoneuvon sopimusehtojen vastaisesta luovuttamisesta, ja siten ajoneuvon vaurioitumisesta ja arvonalentumisesta.

Enemmistö päätyi perusteluissaan painottamaan sopimusehtojen epäselvyyttä (KSL 4:3) ja totesi, ettei vakiosopimuksen rajoitusehtoa voida tulkita epäselvässä tilanteessa kuluttajan vahingoksi. Epäselvyydellä viitataan M:n ja rahoittajan välisen osamaksusopimuksen ehtojen 2 kohtaan, jonka mukaan *”ostaja ei saa ilman myyjän kirjallista suostumusta myydä, vuokrata tai muutoinkaan luovuttaa ajoneuvoa edelleen taikka viedä sitä Suomen rajojen ulkopuolelle muutoin kuin tilapäisesti”*. Enemmistö toteaa, ettei sopimus sisällä nimenomaisia auton kuljettajaa tai käyttäjää koskevia ehtoja, eikä ehtojen 2. kohdan kieltoa luovuttaa ajoneuvoa edelleen ilman myyjän kirjallista suostumusta voida ymmärtää siten, ettei kukaan muu kuin ostaja saisi ajaa autoa, koska sillä rajoitettaisiin merkittävästi auton tavanomaista käyttöä. Enemmistön mukaan auton lainaamista kuukaudeksi ei voida pitää tällaisena tavanomaisena käyttönä, vaikka M:ää ja N:ää voidaankin pitää toistensa läheisinä. Tästä huolimatta enemmistö päätyy ehtojen epäselvyyden vuoksi ratkaisuun, jonka mukaan M:n ei voida katsoa syyllistyneen ajoneuvon luovuttamiseen sivulliselle sopimusehtojen vastaisesti. Enemmistö painottaa myös kuluttajan oikeutta luottaa siihen, että kuluttajan sopimusveloitteet ja seuraukset niiden rikkomisesta ovat selvästi ilmaistu sopimuksessa.⁸¹ Koska sopimusehdot oli muotoiltu epäselvästi, ajoneuvo ei enemmistön mukaan ollut joutunut sivullisen käsiin M:n toimesta, vaan sen sijaan N:n toimesta. M:n ei myöskään ollut katsottu voivan ennakoita ajoneuvon joutumista sivulliselle, eikä siten olevan vastuussa ajoneuvon vaurioitumisesta.

Vähemmistö oli M:n vastuusta eri mieltä. Vähemmistö painotti kaupan kohteen vakuusarvon säilymisen merkitystä myyjälle, mutta totesi ajoneuvon käytettävyydestä samaa kuin enemmistö: *”sopimusehtoa ei voida soveltaa niin, että se estäisi auton sellaisen*

⁸⁰ Norros 2009: 864–865, ks. myös KKO 2003:61.

⁸¹ Ks. k. 10.

käytön, jota on oman perheen piirissä pidettävä tavanomaisena. Tällaista tavanomaista käyttöä on esimerkiksi se, että myös toinen puolisoista ajaa autolla, jonka toinen puoliso on ostanut osamaksulla". Vähemmistön mukaan M ja N eivät kuitenkaan olleet samaa perhepiiriä, ja joissakin tapauksissa tavanomaiseksi voidaan katsoa myös ajoneuvon lyhytaikainen luovuttaminen perhepiiriin ulkopuoliselle luotettavalle henkilölle, jonka ostaja tuntee hyvin. Tähän liittyen vähemmistö korostaa kuitenkin ostajan velvollisuutta valvoa ajoneuvon käyttöä, ja tarvittaessa ostajalla on myös oltava mahdollisuus puuttua siihen, jotta myyjän oikeudet voitaisiin turvata. N asui toisella puolella Suomea, mikä vaikutti M:n mahdollisuuteen valvoa ajoneuvon käyttöä. M ei ollut myöskään edes väittänyt antaneensa ajoneuvon käyttöön tai sen edelleen lainaamiseen liittyviä ohjeita. Vähemmistön mukaan M oli tällä tavoin menetellessään menettänyt mahdollisuutensa täyttää huolenpitovelvollisuutensa, mitä voitiin pitää myyjän oikeuksien turvaamisen kannalta merkityksellisenä. M:n todettiin siis laiminlyöneen velvollisuutensa valvoa ja huolehtia ajoneuvosta ja siten omalta osaltaan aiheuttaneensa ajoneuvon arvon merkittävän alentumisen. Vähemmistö totesi tämän laiminlyönnin olleen KSL 7:16.1:n 2 kohdassa tarkoitetulla tavalla oleellinen sopimusrikkomus ja siten oikeuttaneen myyjän ajoneuvon takaisinottoon ja tilitykseen.⁸²

Vaikka KKO:n oikeusneuvokset olivat yhtä mieltä vakuuttamisvelvollisuuden täyttämisestä, on kuitenkin pantava merkille, että osamaksusopimuksen sopimusehtojen 9. kohdan muotoilu vaikutti siihen, katsottiinko M:n asianmukaisesti hankkineen sopimuksen edellyttämät vakuutukset. Sopimusehdon mukaan: *"myyjällä on oikeus ajoneuvon takaisin ottamiseen ja tilityksen toimittamiseen myös silloin, kun ostaja on jättänyt ottamatta tai irtisanonut sovitut vakuutukset taikka jos vakuutusyhtiö on irtisanonut vakuutukset ostajan maksulaiminlyöntien johdosta"*. Sopimusehdon muotoilu tällä tavoin ei oikeuttanut myyjää auton takaisinottoon ja tilitykseen. Tilanne olisi voinut olla toinen, jos sopimusehto olisi muotoiltu siten, että se olisi ottanut huomioon vakuutuksen lakkaamisen myös muilla perusteilla kuin ostajan maksulaiminlyöntien perusteella. Tässä tapauksessa ei siis voitu antaa sopimusehdon muotoilun vuoksi merkitystä sille, että vakuutusyhtiö oli mitätöinyt M:n autovakuutuksen jollakin muulla perusteella. Lisäksi epäselvyyttä autovakuutuksen voimassaolon suhteen aiheutti se, että vakuutusyhtiö oli vielä vakuutuksen mitätöinnin

⁸² Ks. HE 13/1994 vp s. 16.

jälkeen maksanut korvauksia M:lle tähän aiemmin mitätöityyn autovakuutukseen perustuen.

MAO 257/09

Vaatimukset:

Kuluttaja-asiamies on vaatinut, että markkinaoikeus kieltää Oy Atlas- Invest Ab:tä (jäljempänä myös Atlas) käyttämästä niin sanottuja pikalainoja kuluttajille tarjotessaan sopimuskäytäntöä, jossa Atlas:

1) jättää toimittamatta matkapuhelimen välityksellä tekstiviestejä käyttämällä tapahtuvassa lainasopimusmenettelyssä kuluttajansuojalain 6 a luvun 6–9 §:n mukaisia ennakkotietoja ja sopimusehtoja hyvissä ajoin ennen sopimuksen tekemistä kuluttajalle henkilökohtaisesti, kirjallisesti tai sähköisesti siten, että kuluttaja voi tallentaa ja toisintaa ne muuttumattomina

2) tekee sopimuksen kuluttajan kanssa ennen kuin kuluttajalla on ollut riittävästi aikaa tutustua kohdassa 1 selvitettyihin ennakkotietoihin ja sopimusehtoihin ennen sopimuksen tekemistä

MAO:n mukaan ei ollut riittävää, että ennakkotiedot ja sopimusehdot olivat kuluttajan saatavilla ainoastaan yhtiön internetsivuilla ja yhtiö ohjasi kuluttajaa lukemaan ne sieltä vasta lainapäätöksen myöntämisen jälkeen. Elinkeinonharjoittajan mukaan kyseessä ei ollut sopimusehto, vaan yhtiön liiketoimintatapa, jonka kohtuuttomuutta ei olisi voitu arvioida KSL 3:1 §:n perusteella. MAO kuitenkin nosti esiin tässäkin tutkielmassa käsitellyt oikeustapaukset MT 1995:17 ja MAO 152/II/02, joissa elinkeinonharjoittajan säännönmukainen menettely sopimuksen soveltamisessa on rinnastettu sopimusehtoon. Lisäksi markkinaoikeus totesi, että sopimusehdot, joihin kuluttajalla ei ole ollut mahdollisuutta tutustua ennen sopimuksen tekemistä, ovat jo lähtökohtaisesti kuluttajaa kohtaan kohtuuttomia.

Toissijaisesti elinkeinonharjoittaja vetosi siihen, että menettelytapa on linjassa KSL 6 a luvun säännösten kanssa, kun ehdot ovat luettavissa yhtiön internetsivuilta ja kuluttaja ohjataan lukemaan ehdot sieltä. Markkinaoikeus kuitenkin totesi, että pelkästään viittaus yhtiön verkkosivuilla oleviin ehtoihin ei täytä KSL 6 a:11.1:ssä tarkoitettua vaatimusta ennakkotietojen ja sopimusehtojen toimittamista kuluttajalle ennen sopimuksen tekemistä. Myöskään KSL 6a:11.2:ssä tarkoitetun poikkeuksen ei katsottu soveltuvan tähän tapaukseen. Säännöksen mukaan, jos sopimus tehdään kuluttajan pyynnöstä ja kuluttajan edun mukaisesti on tarpeellista poiketa pääsäännöstä, voidaan ehdot toimittaa poikkeuksellisesti viipymättä sopimuksen tekemisen jälkeen. Tämä edellyttää lisäksi, että sopimus on tehty sellaista etäviestintävälinettä käyttäen, ettei ehtojen toimittaminen säännöksessä mainitulla tavalla ollut mahdollista ennen sopimuksen tekemistä. Tätä poikkeusta on sovellettu esimerkiksi puhelun aikana tehtyihin sopimuksiin. Markkinaoikeus ei katsonut poikkeussäännöksen olevan sovellettavissa tässä tapauksessa, koska luotonanto ei tapahtunut kuluttajan pyynnöstä puhelimen välityksellä ja kuluttajan erityisen tarpeen perusteella.⁸³

KA:n mukaan kuluttajalle ei myöskään varattu riittävästi aikaa tutustua ennakkotietoihin ja sopimusehtoihin, minkä vuoksi menettelytapa on KSL 3:1 tarkoittamalla tavalla kohtuuton. Markkinaoikeus totesi tästä seikasta vastaavalla tavalla kuin ensimmäisestä vaatimuskohdasta. Koska elinkeinonharjoittajan oli todettu laiminlyöneen tarvittavien tietojen ja ehtojen toimittamisen kuluttajalle, kuluttajalla ei jo sen vuoksi voitu katsoa olleen riittävästi aikaa tutustua ehtoihin ennen sopimuksen tekemistä.⁸⁴

KKO 2011:13 (KSL 4:3)

*Kysymys pelisopimukseen sovellettavien vedonlyönnin sääntöjen tulkinnasta.
(Ään.4-1) KSL 4 luku 3 §.*

KKO:n perustelujen mukaan veikkaukseen osallistuvat pelaajat eivät ole voineet vaikuttaa sopimusehtojen sisältöön, ja siten Veikkaus vastaa KSL:3:n mukaisesti siitä, että

⁸³ Ks. MAO 257/09, k. 17-22.

⁸⁴ Ks. MAO 257/09, k. 23-26.

sopimusehdot eivät ole epäselviä. Lisäksi KKO nostaa esiin hallituksen esityksen mainitseman tavoitteen turvata rahapelitoiminnan yleinen luotettavuus sekä pelaajien oikeusturva.⁸⁵ Pelaajien kannalta merkityksellistä on, että voittoon oikeuttava vedonlyöntitulos on määritetty säännöissä täsmällisesti, mutta toisaalta vedonlyöntiin osallistuvien oikeusturvan kannalta on myös tärkeää, ettei lopputulokseen voida vaikuttaa esimerkiksi yleisön kautta järjestämällä ottelun keskeytyminen tietyssä tilanteessa.⁸⁶

KKO:n mukaan Veikkauksen laatimissa säännöissä oli tulkinnanvaraisuuksia ja aikaisemmassa toiminnassa epäjohtonmukaisuutta. Veikkaus oli esimerkiksi joissakin tapauksissa pitänyt keskeytyshetken tulosta vedonlyöntituloksena, mutta ei ollut määritellyt tarkemmin, millä perusteilla keskeytetyn tapahtuman tulosta voitaisiin pitää vedonlyöntituloksena ja millä ei. KKO:n mukaan oli myös epäselvää, voiko tapahtuman keskeytymisen syy tai tulosten muuttumisen syy vaikuttaa siihen, voidaanko keskeytyneen tapahtuman lopputulosta pitää vedonlyöntituloksena. Nämä tulkinnanvaraisuudet aiheuttavat KKO:n mukaan sen, ettei sääntöihin huolellisestikaan perehtynyt pelaaja välttämättä ymmärrä sääntöjen sisältöä Veikkauksen tarkoittamalla tavalla. Veikkauksen tulee siis KSL 4:3:n mukaan sopimusehtojen laatijana kärsiä seuraukset ehtojen tulkinnanvaraisuudesta.⁸⁷

Eri mieltä oleva oikeusneuvos päätyi samaan lopputulokseen kuin KKO:n enemmistö, mutta eri perusteluin. Veikkauksen ja pelaajien asemien erivertaisuuden sijaan eri mieltä oleva oikeusneuvos ottaa lähtökohdaksi sääntöjen soveltamisen ennakoitavuuden merkityksen. Oikeusneuvoksen mukaan merkityksellistä ei ole se, mikä tulos lopulta ilmoitetaan lopulliseksi, vaan sääntöjen mukaan vedonlyönnissä huomioitava tulos on kilpailun järjestäjän suoraan tai välillisesti ensimmäiseksi ilmoittama tulos. Tapauksessa merkityksellistä on siis, että järjestäjä on ilmoittanut ottelun lopputulokseksi keskeytyneen pelin silloisen tuloksen ilman mainintaa ottelun keskeytyksestä. Tulos on huomioitu sarjataulukossa ja siten sitä on pidettävä myös vedonlyönnin tuloksena. Sääntöjen ollessa epäselvät on järjestäjän ensin ilmoittamalle tulokselle annettava ratkaiseva merkitys voitonjaon kannalta, jotta sääntöjen mukainen ratkaisu olisi ennakoitavissa.

⁸⁵ HE 197/1999 vp s. 79.

⁸⁶ Perustelukappale 4-5.

⁸⁷ Perustelukappaleet 6 – 8.

KKO 2011:77 (KSL 3:1 ja 93/13/ETY)

Teleoperaattori oli käyttänyt kuluttajien kanssa matkapuhelinliittymistä tekemissään sopimuksissa ehtoa, jonka mukaan sopimus jatkui määräajan kuluttua umpeen uuden määräaikaisen sopimuskauden, jollei kuluttaja irtisanonut sopimusta ennen kuluvan sopimuskauden päättymistä. Sopimusehtoa ei pidetty kuluttajien kannalta kohtuuttomana. (Ään. 3-2) KSL 3 luku 1 § ja kuluttajasopimusten kohtuuttomista ehdoista annettu direktiivi 93/13/ETY 3 art 1 kohta ja 5 art.

KKO lähtee ratkaisussa siitä, onko asiaa aiemmin käsitellyt markkinaoikeus voinut määrätä elinkeinonharjoittajaa koskevat kiellot ottaen huomioon säännöksen, jonka mukaan tuomioistuin ei saa tuomita enempää kuin asianosainen on vaatinut (OK 24:3.1). KKO totesi, että KA:n kieltovaatimus oli ollut hyvin yksiselitteinen. KA vaati ainoastaan sellaisen ehdon käytön kieltämistä, jonka mukaan määräaikainen sopimuskausi jatkuu välittömästi uudella kaudella kuluttajan passiivisuudesta huolimatta, ellei kuluttaja irtisano sopimusta vähintään kahta viikkoa ennen edellisen sopimuskauden päättymistä. Markkinaoikeus oli kuitenkin kieltänyt elinkeinonharjoittajaa käyttämästä ehtoa, joka on epäselvä sopimuksen irtisanomisen ja puhelinnumeron siirrettävyyden osalta tai VML:n vastaisesti estää kuluttajaa siirtämästä puhelinnumeroaan toiselle teleyritykselle. Lisäksi markkinaoikeus katsoi, ettei pelkästään teksti- tai multimediatekstillä ilmoittaminen ollut riittävän varma keino ilmoittaa kuluttajalle sopimuskauden päättymisestä ja uuden alkamisesta, vaan se saattoi sisältää epävarmuustekijöitä, ja kielsi myös tällaisen ehdon kuluttajien kannalta kohtuuttomana. KKO totesi, että kuluttaja-asiamies oli käyttänyt edellä mainittuja seikkoja perustellessaan kieltovaatimustaan, mutta ei ollut nimenomaisesti vaatinut näitä ehtoja kiellettävän. Siten KKO päätyi OK 24:3.1:n nojalla siihen, että markkinaoikeuden määräämät kiellot oli kumottava.⁸⁸

Sitten KKO siirtyi pohtimaan KA:n kieltovaatimusta ja sitä, oliko sopimusehto kohtuuton kuluttajien kannalta. KKO viittaa kohtuuttoman sopimusehdon määritelmän ja kohtuuttomuuden arvioinnin yhteydessä sopimusehtodirektiiviin (3 artiklan 1 kohta) sekä KSL:n esitöihin, joiden mukaan kohtuuttomuusarviointi perustuu kokonaisarviointiin ja

⁸⁸ Ks. MAO 186/10.

alan erityispiirteiden huomioimiseen⁸⁹. KKO viittaa myös direktiivin 5 artiklaan, jonka mukaan kirjallisesti laadituilta ehdoilta vaaditaan selkeyttä ja ymmärrettävyyttä, sekä direktiivin liitteenä olevaan suuntaa-antavaan luetteloon kohtuuttomiksi katsottavista ehdoista. Tätä kyseistä kuluttaja-asiamiehen kieltovaatimuksen kohteena olevaa ehtoa ei löydy direktiivin liitteestä, mutta se ei välttämättä tarkoita luettelon ohjeellisuuden vuoksi ehdon kohtuullisuutta.⁹⁰

KKO vetosi erityisesti ratkaisunsa perusteluissa sopimusehtojen laadinnan selkeyteen ja painottamiseen, jolloin ne eivät ole voineet tulla kuluttajalle yllätyksenä. Sopimuksen määräaikaaisuutta, päättymistä ja jatkumista koskevat ehdot oli esitetty niin selkeästi, että ne olivat olleet ”tavanomaisella tarkkaavaisuudella” sopimusehtoihin perehtyvän kuluttajan helposti ymmärrettävissä. Myös sopimusjärjestelystä seuranneet taloudelliset edut ja velvoitteet otettiin ratkaisussa huomioon. Jos kuluttaja ei asianmukaisesti irtisanonut sopimusta kahta viikkoa ennen sopimuskauden päättymistä, sopimus jatkui määräaikaisena vuoden eteenpäin. KKO totesi vuoden olevan melko pitkä aika, mutta toisaalta KKO katsoo tästä myös sovitun sopimusta tehtäessä. KKO päätyi ratkaisussaan siihen, että määräaikaisen sopimuksen jatkuminen uudella määräaikaisella kaudella ilman kuluttajan nimenomaista tahdonilmaisua ei tässä tilanteessa ollut kuluttajaa kohtaan kohtuutonta, mutta samalla KKO viittaa kuitenkin VML:n muutokseen (363/2011), joka on sittemmin käytännössä estänyt vastaavanlaiset sopimuksen uudistamiset ilman kuluttajan kanssa tehtyä kirjallista sopimusta (ks. nyk. TYKKI 109 § 3 mom⁹¹).

Eri mieltä oleva oikeusneuvos Esko painottaa perusteluissaan alan erityispiirteitä, joiden mukaan matkapuhelinmarkkinoilla on tavallista, että kuluttajat voivat jo lyhyenkin ajan jälkeen pyrkiä vaihtamaan puhelinoperaattoria toiseen edullisempaan. Siten oikeusneuvos Esko esittää, että Kestoetu-sopimuksen pyrkimyksenä on sitoa kuluttaja peräkkäisiin sopimussuhteeseen pitkän irtisanomisajan ja kuluttajan passiivisuudesta seuraavan uuden kauden alkamisen kautta. Tällä voidaan katsoa pyrittävän rajoittaa kuluttajan valinnanvapautta. Kuluttajan ja elinkeinonharjoittajan välisessä sopimussuhteessa Kestoetu-sopimuksen ehdot tulevat ensisijaiseksi sovellettaviksi, ja oikeusneuvos katsoo,

⁸⁹ HE 8/1977 vp s. 34 – 37.

⁹⁰ Perustelukappale 8, ks. Liite 1. Sopimusehtodirektiivin liite.

⁹¹ ”Teleyritys ei saa jatkaa määräaikaista sopimusta uudella määräaikaisella sopimuksella ilman tilaajan kanssa tehtyä uutta kirjallista sopimusta.” (TYKKI 109 § 3 mom).

ettei tämä käy ehdoista ilmi tarpeeksi selvästi, eikä kuluttajan voi katsoa ymmärtävän, että tämä kyseinen määräaikaaisuutta ja jatkuvuutta koskeva sopimusehto tulee sovellettavaksi myös hänen edellisessä sopimussuhteessaan. Oikeusneuvos vetoaa tällaisen kuluttajan valinnanvapautta rajoittavan ehdon ja passiivisuudesta aiheutuvan sopimussuhteen jatkumisen tyyppikohtuuttomuuteen. Myös oikeusneuvos Tulokas vetoaa kyseisen ehdon tyyppikohtuuttomuuteen samalla nostaten esiin sopimusehtojen selkeän määrittelyn merkityksen kuluttajan kannalta sekä nimenomaisten tahdonilmaisujen liittämisen sopimussidonnaisuuteen kuluttajasopimuksissa.

MAO 229/12 (KSL 3:1)

Market Energia Sähkönmyynti Oy on vuonna 2009 perustettu yhtiö, joka toimittaa sähköä koko Suomeen ja jonka asiakkaina on myös kuluttajia. Yhtiö on tarjonnut sähkönmyyntisopimuksia kuluttajille muun ohella puhelimitse tapahtuvalla markkinoinnilla. Kuluttaja-asiamiehelle on tullut kuluttajilta useita ilmoituksia yhtiön menettelytavoista syksystä 2010 lähtien.

KA:n mukaan elinkeinonharjoittaja ei ollut lähettänyt kuluttajille sähkömarkkinaL:n mukaista vahvistusilmoitusta puhelimesta tehdystä sopimuksesta. Kuluttaja on siis puhelun jälkeen vastaanottanut seuraavaksi laskun, josta sähkönkäyttö ilmeni. Niissäkin tapauksissa, joissa kuluttaja on vastaanottanut vahvistusilmoituksen, sitä ei ole lähetetty lain edellyttämällä tavalla viimeistään kaksi viikkoa sopimuksen tekemisestä. KA:n saamat useat kymmenet ilmoitukset kertoivat, että kyseessä oli liiketoimintatapa, eikä yksittäiset virheet.

Elinkeinonharjoittajan menettelytapa heikensi kuluttajien asemaa, koska kuluttajat eivät voineet esimerkiksi tutustua tarkemmin sopimusehtoihin, perua sopimusta tai tehdä muita huomioita siihen liittyen. Lisäksi elinkeinonharjoittaja noudatti alasta poikkeavaa menettelyä, jossa sähköstä tuli maksaa useita kuukausia ennakoon. Kuluttaja ei ollut voinut valmistautua tähän, koska elinkeinonharjoittaja ei ollut lähettänyt vahvistusilmoitusta, jossa olisi ollut maininta kyseisestä menettelystä. SähkömarkkinaL:n mukaan sopimuksen katsotaan tehdyn vahvistusilmoituksessa mainituin ehdoin, ellei toinen osapuoli ilmoita huomautusajan puitteissa, ettei pidä ehtoja sovitun mukaisina. MAO totesi

elinkeinonharjoittajan menettelyn KSL 2 luvun 1 §:n mukaan sopimattomaksi, joten kohtuuttomuutta ei ollut vaatimuskohdan 2 a osalta tarpeellista arvioida.

Vaatimuskohdan 3 osalta MAO taas toteaa, että elinkeinonharjoittajan yksipuolinen ehtojen muuttaminen ilman, että elinkeinonharjoittaja oli ilmoittanut kuluttajalle ehtojen muutoksesta, sen perusteesta tai kuluttajan irtisanomisoikeudesta, oli kuluttajien kannalta kohtuutonta. Vähittäismyyjällä on oikeus muuttaa sopimuksen mukaisia hintoja ja muita ehtoja sähkömarkkinalain 26 §:ssä mainituissa tilanteissa. Silti elinkeinonharjoittajan on ilmoitettava kuluttajalle muutoksista, niiden perusteista ja mahdollisuudesta irtisanoa sopimus.

MAO 372/13

Kuluttaja-asiamies on vaatinut, että markkinaoikeus kieltää Oy Parknet Ab:tä 50.000 euron sakon uhalla käyttämästä kuluttajasopimuksissa sopimusehtoa, jonka mukaan Oy Parknet Ab:llä on oikeus puolitoistakertaistaa erääntynyt 40 euron valvontamaksu, tai käyttämästä muuta vastaavaa sopimusehtoa, joka oikeuttaa Oy Parknet Ab:n veloittamaan erääntyneen valvontamaksun perimisestä kuluina enemmän kuin mihin yhtiö on enintään oikeutettu saatavien perinnästä annetun lain säännösten perusteella.

Markkinaoikeus totesi, että kyseisessä tapauksessa oli kyse maksun viivästyksen seurauksena kuluttajalle aiheutuvan maksun suuruuden kohtuullisuudesta. MAO:n mukaan maksun viivästymisestä seuraavia kuluja säännellään viivästyskorkolaissa. Korkolain mukaan viivästystä seuraava lisäsuoritus on tehoton siltä osin kuin se ylittää mainitun säännöksen 4–11 §:ssä määrätyn määrän. Kyseiset säännökset ovat pakottavia, eikä niistä voi poiketa kuluttajan vahingoksi. Säännösten kuitenkin estämättä elinkeinonharjoittajalla on oikeus periä kohtuulliset, todellisiin perimistoimenpiteisiin perustuvat kulut. Markkinaoikeus totesi tässä tapauksessa, että kuluttajat ovat saattaneet joutua maksamaan korkolain mukaisen viivästyskoron ylittävän määrän. Ehto on siis ollut pakottavan säännöksen vastainen ja kuluttajaa kohtaan kohtuuton KSL 3:1.1:ssä tarkoitetulla tavalla.

MAO 193/14 (KSL 3:1)

Kuluttaja-asiamies on vaatinut, että markkinaoikeus kieltää Elisa Oyj:tä 100.000 euron sakon uhalla käyttämästä kuluttajien kanssa tehtävissä puhelinliittymiä koskevissa sopimuksissa sopimusehtoa, jonka mukaan paperilaskusta veloitetaan erillinen maksu.

Tässä markkinaoikeuden ratkaisemassa tapauksessa korostui erityisesti kohtuuttomuusarviointiin liittyvä objektiivisuuden vaatimus. Operaattori oli siis aiemmin perinyt lähettämistään paperilaskuista 0,95 euroa ja nyt nostanut hinnan 1,90 euroon. Tähän KA oli kuitenkin kiinnittänyt huomiota ja vaati sellaisten sopimusehtojen kieltämistä, joissa kuluttajalta voidaan periä erillinen maksu, jos lasku lähetetään paperiversiona. Operaattorilla oli käytössä myös maksuttomia vaihtoehtoja laskujen vastaanottamiseksi, esimerkiksi sähköpostin välityksellä, tekstiviestillä tai verkkopankkiin lähetetty sähköinen versio. Vastaus kysymykseen siitä, onko sopivaa veloittaa erillinen maksu lähetetystä paperilaskusta tai arviointiin muiden vaihtoehtojen käytettävyydestä, vaihtelee luultavasti suuresti riippuen siitä, keneltä tätä kysytään. Nuoret, jotka ovat syntyneet tietotekniselle aikakaudelle ja kasvaneet tietokoneiden ja tekniikan parissa puoltaisivat todennäköisesti sähköisiä laskutusvaihtoehtoja aivan toisella tavalla kuin vanhemmat ihmiset, joille esimerkiksi tietokoneiden tai verkkopankin käyttö ei ole yhtä helppoa ja vaivatonta. Myös KA mukaan vain 27 prosenttia 75–89-vuotiaista käyttää internetiä, eikä sähköistä laskutusta siis voi pitää vanhempien ikäluokkien kannalta tavanomaisena, vaan se vaatii kuluttajilta erityisiä toimenpiteitä. Tämä taas oli KA:n mukaan vastoin velvoiteoikeudellista lähtökohtaa, jonka mukaan myyjän tulee ilmoittaa kuluttajalle suoritettava määrä ja sen perusteet tavanomaisella tavalla, joka ei vaadi kuluttajalta erityisiä toimenpiteitä. Elisa vastasi KA:n vaatimukseen perustelemalla perimäänsä maksua tietoyhteiskunnan kehittyemisellä, luonnon säästämällä sekä vanhempien ikäluokkien kasvaneella kiinnostuksella tietotekniikkaa kohtaan sekä heidän kehittyneillä tietoteknisillä taidoillaan. Lisäksi Elisa vetosi paperilaskutuksen aiheuttamiin lisäkustannuksiin.

Etenkin tällaisissa tapauksissa tuomioistuimen objektiivisen arvioinnin merkitys ja sen haastavuus korostuvat. Tässä tapauksessa MAO päätyi kuitenkin pohtimaan sitä, oliko paperilaskusta peritty hinta kohtuullinen, sen sijaan, että olisi vastannut kysymykseen, oliko paperilaskusta ylipäättään kohtuullista periä mitään hintaa (kuten KA oli alun perin

vaatimuksessaan esittänyt). Markkinaoikeus päätyi ratkaisuun, jossa se lopulta kielsi Elisaa käyttämästä kuluttajasopimuksissa ehtoa, jossa se perii paperilaskuista 1,90 euroa tai enemmän, eikä ottanut suoraan kantaa siihen, voisiko tätä alempi hinta olla kuluttajia kohtaan kohtuuton. MAO arvioi tapausta ja sen tosiasiallisia kokonaisvaikutuksia, eli laskusta perittävää hintaa suhteessa puhelinlaskun loppusummaan ja katsoi, ettei laskusta perittävää hintaa voida pitää vähämerkityksellisenä kuluttajan liittymän käytöstä tyypillisesti maksamaan hintaa nähden. Siten MAO totesi laskutuksesta perittävän maksun olevan kohtuuton kuluttajaa kohtaan vedoten sopimustasapainon horjumiseen.

Kyseessä oleva markkinaoikeuden ratkaisu ja siitä seurannut sentin alennus Elisan hinnastossa herättivät keskustelua varsinkin oikeustieteilijöiden keskuudessa. On esitetty, että Elisa on sentin hinnanalennuksellaan halventanut markkinaoikeuden päätöstä, mutta toisaalta myös markkinaoikeus on saanut kritiikkiä euromääräisen rajan asettamisesta esimerkiksi suhteellisen rajan sijaan.⁹² Osapuolet hakivat valituslupaa Korkeimpaan oikeuteen, ja se myös myönnettiin⁹³. Ennen KKO:n antamaa lainvoimaista ratkaisua markkinaoikeuden päätös ei vielä sido muita teleoperaattoreita kuin Elisaa, eikä siten vielä ohjaa paperilaskujen hinnoittelua alalla yleisesti.

MAO 405/15 (KSL 3:1.1)

Kuluttaja-asiamies on vaatinut, että markkinaoikeus 100.000 euron sakon uhalla kieltää 220 Energia Oy:tä:

1. muuttamasta kuluttajan ja yhtiön välistä sähkönmyyntisopimusta koskevia sopimusehtoja laskutusvälin, ennakolta laskutettavan jakson tai hinnoittelun osalta ilman, että yhtiö on ilmoittanut kuluttajalle ehtomuutoksesta, sen perusteesta sekä kuluttajan mahdollisesta irtisanomisoikeudesta kirjallisesti vähintään kuukautta ennen muutoksen voimaantuloa;

⁹² HS 4.6.2014. Paavo Teittinen.

⁹³ Ks. KKO VL:2014-99.

2. veloittamasta kuluttajalta sähkölaskutuksen yhteydessä arvonlisäveroa enempää kuin mitä arvonlisäverolaissa ja Verohallinnon lain nojalla antamissa ohjeissa, kuten arvonlisäverokantojen muutosta koskevassa ohjeessa A119/200/2012, edellytetään;

3. muuttamasta kuluttajan ja yhtiön välistä määräaikaista sähkönmyyntisopimusta koskevia sopimusehtoja laskutusvälin tai ennakolta laskutettavan jakson osalta, jollei muutoksen perusteena ole sähkömarkkinalain 93 §:n 1 momentin 2 kohdassa tarkoitettu lainsäädännön muuttuminen tai viranomaisen päätös.

Sopimusehtojen yksipuolinen muuttaminen (Vaatimuskohta 1 ja vaatimuskohta 3):

Perustelujensa alussa markkinaoikeus totesi, että oikeuskäytännössä säännönmukainen menettely on rinnastettu sopimusehtoon, ja siten tässä tapauksessa voitiin arvioida elinkeinonharjoittajan menettelyn kohtuuttomuutta sopimusehdon tavoin.⁹⁴ Sopimusehtojen yksipuolisen muuttamisen osalta markkinaoikeus totesi, että siltä osin kuin yhtiöllä olisi ollut oikeus tähän, se ei ollut täyttänyt ilmoittamisvelvollisuuttaan sähkömarkkinalain 93.4 §:n tarkoittamalla tavalla. Markkinaoikeus katsoi yhtiön menettelleen myös sähkömarkkinalain 93.1 § 2 kohdan ja 93.2 §:n vastaisesti, sillä kuluttajan maksuvelvollisuuteen liittyviä tekijöitä oli pidettävä säännöksessä tarkoitettuna keskeisenä sisältönä, johon ei saanut tehdä muutoksia. Yhtiön menetellessä edellä mainittujen säännösten vastaisesti, sen menettely oli ollut myös KSL 3:1 § 1 mom vastaista ja siten kuluttajia kohtaan kohtuutonta.

Väärän verokannan soveltaminen (Vaatimuskohta 2):

Väärän verokannan soveltaminen oli sen sijaan nähtävä yhtiön kertaluontoisena erehdyksenä, joka johtui lainsäädännön muutoksesta, eikä niinkään yhtiön pyrkimyksenä muuttaa kuluttajasopimusten ehtoja. Markkinaoikeus katsoi tältä osin, ettei ollut perusteita hyväksyä KA:n kieltovaatimusta KSL 3:1.1 nojalla.

⁹⁴ Perustelukappale 3.

KKO 2015:60 (KSL 4:1-2 ja 93/13/ETY)

Velkoja oli kanteella vaatinut, että kuluttaja velvoitetaan maksamaan kulutusluoton pääoman ohella 118,80 prosentin suuruista viivästyskorkoa. Viivästyskorkovaatimus perustui korkolain 4 §:n 2 momenttiin, jonka mukaan viivästyskorkoa oli määrääjän suoritettava luottoaikaisen koron suuruisena. Käräjäoikeus hylkäsi selvästi perusteettomana viivästyskorkovaatimuksen siltä osin kuin se ylitti korkolain 4 §:n 1 momentissa säädetyn lakisääteisen viivästyskoron määrän.

Unionin oikeuden perusteella Korkein oikeus katsoi, että tuomioistuimilla oli velvollisuus viran puolesta tutkia, perustuiko vaatimus sopimusehtodirektiivissä tarkoitettuun kohtuuttomaan vakioehtoon kuluttajasopimuksessa.

Korkein oikeus katsoi, että viivästyskorko ei tässä tapauksessa perustunut sopimusehtoon vaan se oli korkolain 4 §:n 2 momentin mukaisella tavalla seurausta sovitusta luottokorosta. Korkein oikeus katsoi ratkaisusta tarkemmin ilmenevillä perusteilla, ettei luottokorkoa koskevia vakioehtoja ollut laadittu selkeästi ja ymmärrettävästi ja että ne olivat kuluttajan kannalta kohtuuttomia. Kohtuuttomat ehdot eivät sitoneet kuluttajaa. Tämän johdosta vaatimus viivästyskorosta oli selvästi perusteeton. (Ään. 3-2) KSL 4 luku 1 §, KSL 4 luku 2 §, Kuluttajasopimusten kohtuuttomista ehdoista annettu direktiivi 93/13/ETY 4 art 2 kohta ja 6 art 1 kohta.

Tässä tapauksessa kohtuuttomuusarviointi koski viivästyskorkoa, ja koska viivästyskorko riippui luotonaikaisesta korosta, tarkasteltavaksi tuli luotonaikaisen koron kohtuuttomuus. KKO totesi, että luottokustannuksia koskevat ehdot ovat kuluttajan kannalta keskeisiä kulutusluoton ehtoja. Tässä tapauksessa luottokustannuksia koskevat sopimusehdot eivät täyttäneet KSL:n asettamia vähimmäisvaatimuksia ja olivat epäselviä. Myös vaikeasti ymmärrettävä ehto sopimuksen kestosta lisäsi luottokustannusten epäselvyyttä entisestään.

Luottokorkoehdon sisällön kohtuuttomuudesta KKO totesi, että se oli yli kaksinkertainen KSL:n määrittelemään minikorkoon nähden, joka oli tarkoitettu alle 2000 euron kuluttajaluotoille. KKO antaa tälle säännökselle merkitystä arvioitaessa luottokoron kohtuuttomuutta tämän eurorajan ylittävien luottojen osalta. Lopulta merkittäviä seikkoja luottokoron kohtuuttomuuden kannalta olivat korkea luottokorko, suurehko luottomäärä ja

mahdollisesti pitkäaikaiseksi muodostuva velkasuhde yhteisvaikutuksessa toistensa kanssa. Myös ehtojen epäselvyys lisäsi ehtojen kohtuuttomuutta kuluttajia kohtaan.

Ratkaisun perusteluissa annettiin merkitystä unionin oikeuskäytännölle, jonka mukaan sopimusehdon kohtuuttomuuden seurauksena on lähtökohtaisesti ehdon mitättömyys, sopimuksen jäädessä muiden ehtojen osalta voimaan muuttumattomana. Unionin tuomioistuimen mukaan tätä tulkintaa tukevat myös direktiivin tavoite ja yleinen rakenne. Näin varmistetaan tehokkaasti sopimusehtodirektiivin tarkoittama minimisuoja kuluttajille kohtuuttomien sopimusehtojen käyttöä vastaan, ja pyritään ennaltaehkäisemään kohtuuttomien vakioehtojen käyttöä sitä seuraavan ankaran seuraamuksen uhalla. Kansallinen tuomioistuin ei siis saa muuttaa kohtuuttoman sopimusehdon sisältöä eli sovitella kohtuutonta ehtoa⁹⁵, kuten Suomen oikeudessa kohtuuttomuuden seuraamukset on aiemmin ymmärretty. Kohtuuttomat sopimusehdot on jätettävä kokonaan huomioon ottamatta ja poistettava sopimuksesta. Kohtuuttoman sopimusehdon sisältöä voidaan muuttaa tai se voidaan korvata poikkeustapauksissa kansallisen lainsäädännön tahdonvaltaisella säännöksellä, jos sopimus ei voisi muuten pysyä voimassa siitä seuraavien kuluttajaa kohtaan haitallisten seuraamusten vuoksi.⁹⁶ Tässä tapauksessa KKO ei kuitenkaan voinut valitusteitse alentaa käräjäoikeuden yksipuolisella tuomiolla jo määrättyä korkolain 4 §:n 1 momenttiin perustuvaa viivästyskorkoa, joten alempien oikeusasteiden tuomioita ei muutettu. Ratkaisu oli äänestyspätös, mikä kertoo tapauksen monitulkintaisuudesta, vaikkakin kaikki KKO:n jäsenet päätyivät lopulta samaan lopputulokseen.

⁹⁵ tuomio Banco Español de Crédito, C-618/10, EU:C:2012:349, 65 kohta ja tuomio Asbeek Brusse ja de Man Garabito, C-488/11, EU:C:2013:341, 57 kohta.

⁹⁶ Asbeek Brusse ja de Man Garabito, tuomion 59 kohta; tuomio Kásler ja Káslerné Rábai, C-26/13, EU:C:2014:282, 82 – 84 kohta; ks. myös tuomio Volksbank, C-143/13, EU:C:2015:127, kohta 49.

4. KOHTUUTTOMUUS JA KULUTTAJANSUOJA EUROOPASSA

Kohtuuttomuuden ongelmallisuuden tarkasteluun on olemassa erilaisia näkökulmia. Oikeusvertailevasta näkökulmasta tarkasteltuna Euroopassa on ollut karkeasti eroteltuna neljä erilaista tapaa suhtautua kohtuuttomiin sopimusehtoihin. Näihin näkökulmiin liittyy käsitys siitä, milloin ja kuinka laajasti eri maiden tuomioistuimet voivat ottaa kantaa sopimusten kohtuuttomuuteen sekä kuinka vahvasti sopimuksen kohtuuttomuus liittyy vakioehtojen käyttöön.⁹⁷ Ajatus näiden näkökulmien yhdistämisestä on luonut perustan sopimusehtodirektiivin⁹⁸ laatimiselle.

Ensimmäisen käsityksen mukaan sopimuksen kohtuuttomuuden ei katsota olevan erityinen ongelma. Tällainen liberalistinen näkökulma perustuu ajatukselle, että osapuolet ovat vapaaehtoisesti sitoutuneet sopimukseen, jonka tulee katsoa olevan oikeudenmukainen ja siten myös kohtuullinen, siinä muodossa kuin osapuolet ovat sopineet. Näkemyksen mukaan sopimuksen sovittelun voidaan katsoa olevan ehdoton poikkeus, joka voisi tulla kysymykseen vain esimerkiksi olosuhteiden ennakoimattoman muutoksen vaikutuksesta. Tällainen käsitys on ollut aiemmin perinteinen näkemys Englannin oikeudessa.⁹⁹

Toinen tapa suhtautua sopimusten kohtuuttomuus-ongelmaan, on Saksan oikeudesta peräisin oleva näkemys, joka kysyy: ”Miten osapuolen voidaan katsoa hyväksyneen ehdot, joiden laadintaan osapuoli ei ole voinut vaikuttaa, eikä välttämättä edes tutustunut ehtoihin.” Tämä käsitys kyseenalaistaa osapuolten tahdon sitoutua sopimukseen vakioehtojen käytön osalta, mutta yksilöllisten ehtojen osalta käsitys soveltaa liberalistista lähestymistapaa, ja painottaa sopimusta jäykkänä elementtinä, jonka kohtuullistaminen tulisi kysymykseen vain erityistapauksissa.¹⁰⁰

Kolmas näkemys sopimusten kohtuuttomuudesta liittyy Ranskan oikeuden noudattamaan malliin, joka perustuu tarpeeseen suojella heikompaa osapuolta. Käsityksen katsotaan usein liittyvän kuluttajasopimuksiin, joissa osapuolten välinen tasapaino ei vallitse, ja siksi syntyy tarve suojata kuluttajan asema. Tämän käsityksen keskeinen ongelma ei niinkään

⁹⁷ Wilhelmsson 2008: 42-43.

⁹⁸ 93/13/ETY.

⁹⁹ Wilhelmsson 2008: 42-43.

¹⁰⁰ Wilhelmsson 2008: 43-44.

edellisten lailla liity osapuolten tahtoon sitoutua sopimusehtoihin tai siihen, onko laadittu ehto vakioehto vai yksilöllinen ehto. Myös yksilöllinen ehto voi olla kohtuuton kuluttajaa kohtaan, jolta puuttuu neuvotteluvoima. Keskeistä kohtuuttomuuden kannalta on siis tämän käsityksen mukaan tarkastella sopimuksia, joissa toisena osapuolena on kuluttaja. Vaikka käsitys eroaa aiemmin kuvatusta Saksalaisesta mallista, ne usein johtavat samaan lopputulokseen, sillä elinkeinonharjoittajat käyttävät pääasiassa vakioehtoja kuluttajasopimuksia laatiessaan.¹⁰¹

Neljäs käsitys tuomioistuinten oikeudesta puuttua sopimusehtojen kohtuuttomuuteen on pohjoismainen, ja kaikista laajimman oikeuden tuomioistuimelle luova käsitys. Tämän yleisen kohtuuttomuusperiaatteen mukaan sopimukset voivat olla kohtuuttomia kaikissa suhteissa. Sopimuksia voidaan kohtuullistaa, oli kyseessä sitten kuluttajasopimukset, liikesopimukset tai kuluttajien väliset sopimukset. Käsityksen mukaan sopimusehdot voivat myös olla kohtuuttomia, olivat ne sitten vakiosopimuksia tai yksilöllisiä sopimuksia. Pohjoismainen käsitys tuomioistuimen vallasta puuttua sopimusehtojen kohtuuttomuuteen on Euroopan laajin, ja se pohjautuu yleiseen kohtuusperiaatteeseen, jota ilmaisee OikTL 36 §.¹⁰² Myös Suomen oikeuden tulkinta sopimuksen kohtuuttomuudesta rakentuu tälle ajattelutavan perusteella.

4.1. Kuluttajien aseman turvaaminen

Euroopan yhteisöjen neuvosto antoi vuonna 1993 direktiivin kohtuuttomista sopimusehdoista kuluttajasopimuksissa (93/13/ETY). Direktiivin tarkoituksena oli yhdenmukaistaa kansainvälistä kuluttajansuojaa, koska jäsenmaiden lainsäädäntöjen todettiin sisältävän huomattavia eroja. Kuluttajien tietämättömyys muiden jäsenmaiden lainsäädännöstä voi aiheuttaa sen, etteivät kuluttajat halua ostaa tuotteita ja palveluita muista jäsenmaista¹⁰³. Lainsäädäntöä yhtenäistämällä pyrittiin piristämään kilpailua ja parantamaan kuluttajien valikoimaa tuotteista ja palveluista sekä suojaamaan kuluttajia

¹⁰¹ Wilhelmsson 2008: 44-45.

¹⁰² Wilhelmsson 2008: 45.

¹⁰³ Herler 2014: 74.

kohtuuttomilta sopimusehdoilta. Jäsenmaiden tehtävänä on direktiivin mukaan varmistaa, ettei kuluttajasopimuksiin sisälly kohtuuttomia sopimusehtoja.

Sopimusehtodirektiivi koskee ainoastaan sellaisia kuluttajasopimusten ehtoja, joista ei ole erikseen neuvoteltu. Tällaisia ovat erityisesti vakioehdot, mutta myös yksilölliset ehdot, joista ei ole erikseen neuvoteltu. Toisinaan sopimukset saattavat olla joiltain osin erikseen neuvoteltu, mutta sopimuksen yleinen arviointi kuitenkin osoittaa kyseessä olevan ennalta muotoiltu vakiosopimus (3 artiklan 2 kohta). Sopimusehtodirektiivi koskee siis myös sellaisia yksilöllisiä sopimusehtoja, jotka elinkeinonharjoittaja on yksipuolisesti laatinut. Direktiivin oli tarkoitus koskea kaikkia kuluttajasopimusten ehtoja, sekä vakioehtoja että yksilöllisiä sopimusehtoja. Valmistelujen loppuvaiheessa direktiivi rajattiin kuitenkin koskemaan vain ehtoja, joista ei ole erikseen neuvoteltu, sillä yksilöllisesti neuvoteltujen sopimusehtojen kohtuullistamisesta ei saavutettu yksimielisyyttä. Direktiivillä ei ollut tarkoitus rajoittaa kohtuullistamismahdollisuutta yksilöllisesti neuvoteltujen ehtojen osalta, vaikka ne onkin rajattu sen ulkopuolelle¹⁰⁴. Lisäksi direktiivin soveltamisen ulkopuolelle jää kansallinen lainsäädäntö, sillä oletuksena on, ettei kansallinen lainsäädäntö sisällä kohtuuttomia säännöksiä¹⁰⁵. Poikkeustapauksissa direktiivin mukaisen kohtuuttomuusarvioinnin ulkopuolelle jäävät myös sellaiset olennaiset ehdot, jotka on laadittu selkeästi ja ymmärrettävästi (4 artiklan 2 kohta).

Sopimusehtodirektiivin mukaan kohtuuton sopimusehto on sellainen, joka *hyvän tavan vastaisesti* aiheuttaa huomattavan epätasapainon kuluttajan ja elinkeinonharjoittajan välille kuluttajan vahingoksi (3 artiklan 1 kohta). Tällainen epätasapaino voi syntyä esimerkiksi silloin, kun elinkeinonharjoittaja rajaa omia vastuitaan tai kohtuuttomasti lisää kuluttajan kannettavaksi koituvaa riskiä, jolloin kohtuuttomimmassa tapauksessa elinkeinonharjoittaja vain vastaanottaa maksun ja kuluttaja kantaa kaiken riskin.

Kansallisessa lainsäädännössä on vapaus säätää erikseen muiden kuin direktiivissä tarkoitettujen ehtojen osalta, sillä sopimusehtodirektiivi on minimidirektiivi (8 artikla), joka takaa vähimmäissuojan kuluttajille, mutta ei rajaa kansallista sääntelyä kuluttajien kannalta parempaan suuntaan. Direktiivi ei voi perustua liian tiukkoihin säädöksiin, sillä sääntelyn

¹⁰⁴ Wilhelmsson 2008: 51.

¹⁰⁵ 93/13/ETY, k. 13.

on tarkoituksenmukaista sopia kunkin maan kulttuuriin ja liiketoimintaympäristöön. Yksityiskohtainen arviointi on jätetty suurimmaksi osaksi kansallisille tuomioistuimille.

Sopimusehtodirektiivin liitteessä esitetään laaja esimerkkiluettelo ehdoista, jotka voidaan luokitella kohtuuttomiksi, mutta luetteloa ei ole tarkoitettu tyhjentäväksi, vaan suuntaa antavaksi. Esimerkiksi direktiivin liitteen mukaan elinkeinonharjoittajan muutosoikeus on kytkettävä hyväksyttäviin perusteisiin, jotta sitä ei katsottaisi kohtuuttomaksi kuluttajan kannalta katsottuna. Liitteessä on myös mainittu joitakin vastuunrajoitusehtoja, eräät kuluttajan oikeuksia rajoittavat ehdot sekä elinkeinonharjoittajalle yksipuolista päätösvaltaa jättävät ehdot, kuten yksipuolinen purkamisehto, esimerkkeinä kuluttajan kannalta kohtuuttomiksi katsottavista ehdoista.¹⁰⁶

Suomessa OikTL:n yleistä kohtuullistamissäännöstä ei ole enää sopimusehtodirektiivin voimaansaattamisen jälkeen voitu soveltaa kuluttajasopimuksiin.¹⁰⁷ OikTL 36§ ei ottanut erikseen huomioon sellaisia direktiivin soveltamisalaan kuuluvia sopimusehtoja, jotka elinkeinonharjoittaja on laatinut ilman, että niistä on neuvoteltu kuluttajan kanssa. Ennen sopimusehtodirektiivin voimaansaattamista KSL ei sisältänyt erikseen kriteerejä sopimusehtojen kohtuuttomuudelle, mutta direktiivin voimaansaattamisen myötä ne oli tarpeen lisätä säännökseen. KSL 3 lukuun otettiin direktiivin myötä säännös, jonka mukaan elinkeinonharjoittajien yhteenliittymän laatiessa kulutushyödykesopimuksia varten sopimusehtoja tai antaessa suosituksia käytettävistä ehdoista, on yhteenliittymän varmistettava, etteivät nämä ehdot ole kuluttajan kannalta kohtuuttomia.¹⁰⁸

Sopimusehtodirektiivi on tuonut muutoksia paitsi Suomen lainsäädännön kirjoitettuun muotoon, myös sen soveltamiseen, sillä lähtökohtaisesti Suomen lakia on tulkittava yhdenmukaisesti EU-direktiivin kanssa. Sopimusehtodirektiivi on tuonut Euroopan unionin tuomioistuimelle toimivallan antaa ennakkoratkaisuja kuluttajasopimusten sopimusehtoja koskevissa tapauksissa. Lisäksi EY:n jäsenvaltioiden ylimmät tuomioistuimet ovat tiettyjen edellytysten täytyessä jopa velvollisia pyytämään ennakkoratkaisua unionin tuomioistuimelta direktiiviin liittyvissä tapauksissa.¹⁰⁹ Unionin tuomioistuimen

¹⁰⁶ ks. Myös Wilhelmsson 2008: 157.

¹⁰⁷ HE 218/1994 vp., ks. myös Liite 1.

¹⁰⁸ Vrt. 93/13/ETY, k. 4.

¹⁰⁹ Wilhelmsson 2008: 19.

vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan EU-säädöstä koskeva kansallinen sääntely ei saa olla epäedullisempaa kuin vastaavia kysymyksiä koskeva muu kansallinen sääntely (*vastaavuusperiaate*). Kansalliset menettelysäännöt eivät myöskään saa tehdä unionin oikeuteen perustuvien oikeuksien toteuttamista käytännössä mahdottomaksi tai suhteettoman vaikeaksi (*tehokkuusperiaate*).¹¹⁰

4.2. Kansallisen tuomioistuimen laajempi tutkimisvelvollisuus

Korkeimman oikeuden ratkaisussa 2015:60 suuren huomion sai kansallisen tuomioistuimen velvollisuus oma-aloitteisesti tutkia, kuuluuko sopimusehto sopimusehtodirektiivissä säännellylle alalle. Suomessa merkittävänä lähtökohtana tuomioistuimen tutkimisvelvollisuudessa on pidetty asianosaisten määräämisperiaatetta ja oikeudenkäymiskaaren säännöstä (OK 24:3.1), joiden mukaan asianosaiset määrittävät oikeudenkäynnin kohteen, eikä tuomioistuin saa tuomita muuta tai enempää kuin asianosaiset ovat vaatineet. Tästä lähtökohdasta poikkeamiseksi ei ole KKO:n perustelujen mukaan Suomen lainsäädännössä säädetty edes kuluttajansuojaa koskevia poikkeuksia. Tuomioistuimen oma-aloitteinen tutkimisvelvollisuus on siis lähtökohtaisesti ollut melko olematonta.

Sopimusehtodirektiivi tuo poikkeuksen edellä mainittuun lähtökohtaan tuomioistuimen tutkimisvelvollisuudesta. Direktiivin tavoitteen toteutumisen kannalta on katsottu tärkeäksi, että kansallisella tuomioistuimella on oma-aloitteinen tutkimisvelvollisuus kohtuuttomia kuluttajasopimusten ehtoja koskevissa tapauksissa. Tutkimisvelvollisuus koskee ensinnäkin sitä, kuuluuko sopimusehto sopimusehtodirektiivin sovellusalaan eli onko ehto sellainen, josta ei ole erikseen neuvoteltu kuluttajan ja elinkeinonharjoittajan välillä. Jos sopimusehto kuuluu sopimusehtodirektiivin sovellusalaan, kansallisen tuomioistuimen on otettava niin sanotusti ”viran puolesta” tutkittavaksi kysymys siitä, onko sopimusehto kohtuuton.¹¹¹ Unionin tuomioistuin on korostanut, että direktiivin laajuisen kuluttajansuojan saavuttamiseksi vaaditaan ulkopuolisen kolmannen osapuolen aktiivisia toimenpiteitä. Näin ei voida vaatia kuluttajaa vetoamaan direktiiviin tai sen mukaiseen kohtuuttomuuteen, jotta

¹¹⁰ Ks. esim. Raiffeisen Bank, C-567/13, EU:C:2015:88, kohta 42.

¹¹¹ Ks. Mäenpää 2016: 341; ks. myös Mikkonen & Annola 2016: 8.

ehdon kohtuuttomuus voitaisiin ottaa tutkittavaksi. Korkeimman oikeuden arvion mukaan viran puolesta tutkittavaksi ottaminen ei edellytä kuluttajan myöskään olevan paikalla oikeudenkäynnissä, vaan tutkimusvelvollisuus on täytettävä kuluttajan passiivisuudesta huolimatta.¹¹²

Kansallisen tuomioistuimen oma-aloitteista tutkimisvelvollisuutta on perusteltu sopimusehtodirektiivin tarkoittaman minimisuojan turvaamisella kuluttajalle. Direktiivin mukaan tällä pyritään korvaamaan sopimuspuolten välinen ”muodollinen tasapaino” tosiasiallisella tasapainolla, mihin tarvitaan UT:n mukaan sopimuspuoliin nähden ulkopuolinen, kolmas osapuoli.¹¹³ Lisäksi kuluttaja voi jättää vetoamatta kohtuuttomiin sopimusehtoihin joko tietämättömyyttään tai oikeusprosessista seuraavien suurten kustannusten pelossa. Direktiivin tavoitteleva kuluttajansuoja ei siis toteutuisi, jos kuluttaja joutuisi vetoamaan itse sopimusehtojen kohtuuttomuuteen tai asemaansa kuluttajana¹¹⁴.

Tällainen kansallisen tuomioistuimen tutkimisvelvollisuus on kuitenkin merkittävä poikkeus riita-asioissa yleensä sovellettavista menettelysäännöistä, eikä sitä ole tarkoitus laajentaa koskemaan kaikkia sopimusehtoja. Laajempi tutkimisvelvollisuus koskee siis vain sellaisia sopimusehtoja, jotka kuuluvat sopimusehtodirektiivin soveltamisalaan; sellaisia kuluttajasopimuksen ehtoja, jotka elinkeinonharjoittaja on yksipuolisesti laatinut.¹¹⁵

4.3. Kohtuuttomuuden arviointiperusteet sopimusehtodirektiivin mukaan

Sopimusehtojen laatimisen kannalta on merkityksellistä, mitkä seikat voivat tehdä sopimusehdosta kohtuuttoman. Aiemmissa luvuissa on tarkasteltu Suomen kansallisen oikeuden tulkintaa kohtuuttomuuteen vaikuttavista tekijöistä oikeuskäytännön kautta. Suomen oikeuden mukaan sopimusehdon kohtuuttomuusarviointi perustuu kokonaisarviointiin, osapuolten asemien vertailuun suhteessa toisiinsa sekä olosuhteiden

¹¹² Ks. myös Savola 2016: 54 ja 58.

¹¹³ VB Pénzügyi Lízing Zrt, C-137/08, EU:C:2010:659, kohdat 48-49, Océano Grupo Editorial ja Salvat Editores, C-240/98– C-244/98, EU:C:2000:346, kohta 27, Mostaza Claro, tuomion 26 kohta ja Asturcom Telecomunicaciones, tuomion 31 kohta.

¹¹⁴ Ks. Elisa María Mostaza Claro, C-168/05, EU:C:2006:675, kohdat 29-30 ja Cofidis, C-473/00, EU:C:2002:705, kohta 34.

¹¹⁵ Ks. KKO 2015:60 k. 42.

huomioon ottamiseen ja muihin seikkoihin. Arvioinnissa halutaan siis ottaa huomioon yksittäistapauksissa vaikuttavat kaikki tekijät.

Sopimusehtodirektiivin mukaisia perusteita sopimusehdon kohtuuttomuudelle on muun muassa ”hyvän tavan vastainen” kuluttajan ja elinkeinonharjoittajan välisten oikeuksien ja velvollisuuksien asettaminen epätasapainoon. Lisäksi kirjallisesti laadittujen ehtojen on aina oltava selkeitä ja ymmärrettäviä. Muussa tapauksessa on noudatettava kuluttajalle suotuisinta tulkintaa. Kohtuuttomuutta arvioitaessa on direktiivin mukaan otettava huomioon sopimuksen kohteena olevien tavaroiden ja palvelujen luonne, sopimuksen tekohetkellä vallinneet olosuhteet sekä kaikki muut sopimuksen ehdot tai toinen sopimus, josta se on riippuvainen. (artiklat 3-5)

Suomen lainsäädännössä sekä KSL että OikTL 36 § perustuvat kokonaisharkintaan, jossa tulee ottaa huomioon kaikki vaikuttavat tekijät, myös sopimuksenteon jälkeen vallitsevat olosuhteet. Sopimusehtodirektiivin mukaan tulee ainoastaan huomioida sopimuksen tekohetkellä vallitsevat olosuhteet (4 artiklan 1 kohta). Direktiivin mukaan sopimuksen tekohetkellä kohtuuton sopimus ei siis voi myöhemmin muuttua olosuhteiden vaikutuksesta kohtuulliseksi, vaan olisi edelleen soviteltavissa kuluttajan kannalta. KSL:a yhdenmukaistettiin sopimusehtodirektiivin kanssa lisäämällä siihen säännös, jonka mukaan sopimuksenteon jälkeen muuttuneita olosuhteita ei voida ottaa huomioon kuluttajan vahingoksi (KSL 4:2.2). Suomen KSL:ssa haluttiin säilyttää direktiivin soveltamisalaa laajempi mahdollisuus huomioida sovittelussa myös sopimuksenteon jälkeen muuttuneet olosuhteet, silloin kun ne ovat muuttuneet kuluttajan hyväksi. Aiemmin Suomen lainsäädännön soveltamisesta olisi voinut seurata kuluttajan aseman heikentyminen alkuperäisestä asemasta olosuhteiden muuttumisen seurauksena. Direktiivin laajuisen kuluttajansuojan saavuttamiseksi olosuhteiden huomioon ottamista oli rajoitettava ennalta laadittujen ehtojen osalta.

Olosuhteiden huomioimisen rajoittaminen koskee niitä ennalta laadittuja sopimusehtoja, jotka ovat olleet sopimuksen tekohetkellä kuluttajaa kohtaan kohtuuttomia, ja sittemmin olosuhteiden muuttumisen seurauksena tulleet kuluttajan kannalta kohtuullisiksi. Säännöksellä on haluttu varmistaa, että kuluttajan sovitteluvaatimusta ei voida evätä vetoamalla olosuhteiden muuttumiseen niin, että sopimusehto on muuttunut kohtuulliseksi.

Alun perin kohtuullisia sopimusehtoja voidaan kuitenkin sovittaa kumman tahansa osapuolen hyväksi sovittelua vaadittaessa.¹¹⁶ Edellä kuvatun pykälän (KSL 4:2.2) merkitys on hallituksen esityksen¹¹⁷ mukaan käytännössä kuitenkin melko pieni, sillä sellaisia tapauksia ei ole kovin paljon, joissa kuluttajia kohtaan sopimuksen tekohetkellä kohtuuttomat sopimusehdot muuttuisivat myöhemmin olosuhteiden muuttumisen myötä kohtuullisiksi.

UT:n mukaan sopimusehtodirektiivin 3 artiklassa viitatus ”hyvän tavan vastaisuus” ja ”osapuolten oikeuksien ja velvollisuuksien huomattava epätasapaino” määrittelevät vain yleisellä tasolla ne seikat, jotka voivat tehdä sopimusehdosta kohtuuttoman. Lisäksi KKO on todennut, ettei direktiivissä määritellylle ”hyvän tavan vastaisuudelle” tule antaa liikaa merkitystä. Myös direktiivin liitteenä oleva luettelo kohtuuttomista ehdoista on tarkoitettu vain ohjeelliseksi luetteloksi niistä ehdoista, joita voidaan pitää kuluttajan kannalta kohtuuttomina¹¹⁸. Liitteessä oleva ehto ei välttämättä tietyssä yksittäistapauksessa ole kohtuuton, eikä myöskään liitteestä puuttuva ehto ole automaattisesti kohtuullinen. Sen arviointi, onko sopimusehto sopimusehtodirektiivissä tarkoitettulla tavalla kohtuuton, on jätetty kansallisen tuomioistuimen harkintavaltaan, sillä sen on katsottu osaavan parhaiten huomioida kansalliseen lainsäädäntöön ja oikeusympäristöön liittyvät erityispiirteet.¹¹⁹ Unionin tuomioistuin ei ole juurikaan ottanut kantaa siihen, milloin yksittäinen sopimusehto on katsottava kohtuuttomaksi tai milloin esimerkiksi hintaa on pidettävä epäasianmukaisena. Unionin tuomioistuin on kuitenkin todennut, että sellainen elinkeinonharjoittajan ennalta laatima ehto, jossa määritellään oikeuspaikaksi elinkeinonharjoittajan kotipaikan tuomioistuin, täyttää kaikki edellytykset tulla luokitelluksi direktiivissä tarkoitetuksi kuluttajaa kohtaan kohtuuttomaksi ehdoksi¹²⁰. Ehto on mainittu myös direktiivin liitteessä. Ehdon tarkoituksena on sulkea pois kuluttajan oikeus nostaa kanne tai rajoittaa sitä. Unionin tuomioistuin on kuitenkin todennut, että tapauskohtainen arviointi myös tällaisen ehdon kohtuuttomuuden osalta kuuluu kansalliselle tuomioistuimelle.

¹¹⁶ HE 218/1994 vp.

¹¹⁷ 218/1994 vp.

¹¹⁸ Ks. Liite 1.

¹¹⁹ Freiburger Kommunalbauten, C-237/02, EU:C:2004:209, kohdat 19–21, 25, C-478/99, komissio v. Ruotsi, tuomio 7.5.2002, Kok. 2002, s. I-4147, 17 kohta.

¹²⁰ Ks. Océano Grupo Editorial ja Salvat Editores, C-240/98–C-244/98, EU:C:2000:346, kohta 22.

Kansallisen tuomioistuimen on otettava kohtuuttomuusarvioinnissa huomioon lojaliteettiperiaate sekä avoimuuden ja tasapainon vaatimukset yksittäistapauksessa vallitsevissa olosuhteissa.¹²¹ Kuluttajalla on myös oltava tosiasiallinen mahdollisuus tutustua sopimusehtoihin ennen sopimuksen solmimista. On tärkeää, että kuluttaja ymmärtää sopimusehdot ja sopimuksen seuraukset, sillä näiden tietojen perusteella kuluttaja päättää, haluaako hän sitoutua elinkeinonharjoittajan laatimiin sopimusehtoihin.¹²²

Sopimusehtodirektiivin mukaan kohtuuttomuusarviointi voi estyä olennaisten ehtojen osalta, jos ehdot on laadittu selkeästi ja ymmärrettävästi. Olennaisilla ehdoilla tarkoitetaan sopimusehtodirektiivin 4 artiklan 2 kohdassa määriteltyjä ehtoja, jotka koskevat sopimuksen pääkohteen määrittelyä, hinnan tai korvauksen riittävyyttä tai vastineena toimitettavia tavaroita ja palveluja. Nämä ehdot kuitenkin kuuluvat direktiivissä säännellylle alalle, jonka tarkoitus on suojella kuluttajaa. Tällaista poikkeussäännöksen rajoitusta tulee tulkita suppeasti. Olennaisten ehtojen kohtuuttomuusarviointi voidaan siis sivuuttaa ainoastaan yksittäistapauksissa kansallisen tuomioistuin tapauskohtaisesti arvioidessa, että ehdot on laadittu direktiivissä tarkoitettulla tavalla selkeästi ja ymmärrettävästi.¹²³ Suomen ratkaisukäytännössä olennaisia ehtoja ei ole eroteltu liitännäisehdoista kohtuuttomuusarvioinnissa ennen korkeimman oikeuden ratkaisua 2015:60. Sopimusehdon olennaisuuden tunnistamisella on kuitenkin merkitystä ehdon kohtuuttomuusarvioinnin kannalta.¹²⁴

Kirjallisesti laaditut sopimusehdot on aina laadittava selkeästi ja ymmärrettävästi. Mikäli sopimusehtodirektiivissä tarkoitettujen ehtojen merkityksestä syntyy epäselvyyttä, ehtoja on tulkittava kuluttajalle suotuisimmalla tavalla (5 artikla). Tämä säännös on implementoitu suoraan KSL:iin, jonka mukaan epäselvää kuluttajasopimuksen ehtoa on tulkittava kuluttajan hyväksi. Sopimusehtojen laatijalla voidaan katsoa olleen paremmat mahdollisuudet muotoilla ehdot tasapainoisiksi, eikä olisi kohtuullista tulkita epäselviä ehtoja sellaisen osapuolen vahingoksi, jolla ei ole ollut mahdollisuutta vaikuttaa ehtoihin

¹²¹ Pannon GSM, C-243/08, EU:C:2009:350, kohdat 37 ja 42; tuomio Van Hove, C-96/14, EU:C:2015:262, kohta 27; tuomio Aziz, C-415/11, EU:C:2013:164, kohdat 44 ja 67–69. Ks. myös KKO 2015:60, k.49.

¹²² RWE Vertrieb, C 92/11, EU:C:2013:180, kohdat 43–44; Invitel, C-472/10, EU:C:2012:242, kohta 22, 27–28.

¹²³ Ks. tuomio Pohotovost', C-76/10, EU:C:2010:685, kohta 72; Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Madrid, C-484/08, EU:C:2010:309, kohdat 31–32.

¹²⁴ Ks. Mikkonen & Annola 2016: 9–10.

niitä laadittaessa¹²⁵. Sopimusehtojen epäselvyyden on katsottu myös lisäävän sopimusehtojen kohtuuttomuutta kuluttajaa kohtaan¹²⁶. KKO painottaa elinkeinonharjoittajan lojaliteetti- ja tiedonantovelvollisuutta. Varsinkin olennaisten ehtojen osalta on tärkeää, että kuluttaja ymmärtää niiden sisällön ja merkityksen erityisesti sopimuksesta seuraavien velvollisuuksiensa osalta. Elinkeinonharjoittaja on myös todistusvelvollinen neuvottelujen käymisestä siinä tapauksessa, että syntyy epäselvyyttä siitä, onko kyseessä erikseen neuvoteltu vai ennalta laadittu ehto (3 artiklan 2 kohta 3 alakohta).

4.4. Kohtuuttomuudesta aiheutuvia seurauksia

Mikäli sopimusehto todetaan kuluttajaa kohtaan kohtuuttomaksi, sitä ei voida sovitella, vaan se tulee jättää kokonaan huomioimatta. Tällä tavalla toimittaessa kohtuuttomilla sopimusehdoilla ei ole sitovia vaikutuksia kuluttajaan nähden. Sopimuksen tulee siis säilyä muilta osin muuttumattomana, huomioon ottamatta kohtuuttoman sopimusehdon poistamista.¹²⁷ Tästä voidaan poiketa vain, jos kohtuuttoman sopimusehdon poisjättämisen seurauksena sopimuksen olisi lakattava kokonaan ja tästä seuraisi kuluttajalle haitallisia seurauksia. Tällöin kohtuuttoman sopimusehdon sijaan voidaan soveltaa kansallista säännöstä.¹²⁸ Direktiivin tavoitteen mukaista nimittäin on, että muodollinen tasapaino osapuolten oikeuksien ja velvollisuuksien välillä pyritään korvaamaan todellisella tasapainolla. Jos kohtuutonta ehtoa ei voitaisi korvata dispositiivisella säännöksellä, kuluttajalle voisi aiheutua haitallisia seurauksia. Sopimuksen pätemättömäksi toteamisesta voisi seurata esimerkiksi jäljellä olevan lainan erääntyminen välittömästi kuluttajan maksettavaksi. Tämä ei kannustaisi elinkeinonharjoittajaa luopumaan kohtuuttomien sopimusehtojen käyttämisestä kuluttajasopimuksissa.¹²⁹

¹²⁵ Wilhelmsson 2008: 51-52.

¹²⁶ KKO 2015:60, k. 63.

¹²⁷ Tuomio Banco Español de Crédito, C-618/10, EU:C:2012:349, 65 kohta ja tuomio Asbeek Brusse ja de Man Garabito, C-488/11, EU:C:2013:341, 57 kohta.

¹²⁸ Ks. tuomio Tuomio Kásler ja Káslerné Rábai, C-26/13, EU:C:2014:282, kohdat 82–84. Ks. myös Mostaza Claro, tuomion 36 kohta; Asturcom Telecomunicaciones, tuomion 30 kohta; asia C-137/08, VB Pénezgyi Lízing, tuomio 9.11.2010, Kok., s. I-10847, 47 kohta ja asia C-453/10, Pereničová ja Perenič, tuomio 15.3.2012, 28 kohta.

¹²⁹ Tuomio Kásler ja Káslerné Rábai, C-26/13, EU:C:2014:282, kohdat 83–84; ks. myös Mikkonen & Annola 2016: 8.

Sopimuksen sisältöä ei voida muuttaa muiltakaan osin, jos kohtuuton ehto kuuluu direktiivin soveltamisalaan. Ainoastaan kohtuuton sopimusehto on jätettävä huomioimatta. KSL 4:2 on rajoitettu koskemaan vain sopimusehtodirektiivissä tarkoitettuja kohtuuttomia sopimusehtoja, jotka on laadittu ilman, että kuluttajalla on ollut mahdollisuus vaikuttaa niiden sisältöön.¹³⁰ Tämän määritelmän mukaan se koskee siis vain sellaisia sopimusehtoja, jotka hyvän tavan vastaisesti saattavat sopimuksen osapuolten väliset oikeudet ja velvollisuudet huomattavaan epätasapainoon kuluttajan vahingoksi.¹³¹ Sopimusta voidaan kuitenkin sovitella KSL:n mukaan muilta osin, jos sopimusta ei katsota elinkeinonharjoittajan ennalta laatimaksi.

Sopimuksen tulisi jäädä voimaan muilta osin muuttumattomana, jos sopimus voi olla olemassa ilman kohtuuttomia ehtoja (6 artiklan 1 kohta). Tämä tarkoittaa sitä, että sopimus voisi raueta vasta, jos se menettää sisältönsä kohtuuttomien ehtojen huomioimatta jättämisen seurauksena. Jos sopimus voi kuitenkin olla olemassa, vaikkakin elinkeinonharjoittajaa kohtaan kohtuuttoman epätasapainoisena, sen on pysyttävä voimassa. Tämän voidaan katsoa olevan sanktio elinkeinonharjoittajalle lojaliteettivelvollisuuden ja avoimuuden vaatimuksen rikkomisesta.

Suomen oikeuskäytännössä on ollut tavoitteena saavuttaa riittävä tasapaino sopimuksen osapuolten välisten oikeuksien ja velvoitteiden osalta. Sopimuksen pysyminen voimassa voi olla tärkeää myös kuluttajan edun kannalta. Sopimusta voidaan KSL:n mukaan sovitella muilta osin, jos se koskee muita kuin direktiivissä tarkoitettuja ennalta laadittuja sopimusehtoja. Koska sopimuksen muuttaminen muilta osin ei ole direktiivin mukaan sallittua, KSL:iin on otettu säännös, jonka mukaan sopimusta ei voida muuttaa muilta osin, jos ehdon sovittelu tai sen jättäminen huomioon ottamatta koskee direktiivin tarkoittamaa kohtuutonta ehtoa (KSL 4:2.3). Jos sopimus ei voi pysyä voimassa ilman kohtuuttomia ehtoja, tulee se pääsääntöisesti määrätä raukeamaan.

KSL 4:2.3:ssa ja sopimusehtodirektiivissä (3 artiklan 1 kohta) mainittu ”hyvän tavan vastaisuus” määritellään hallituksen esityksessä¹³² sellaiseksi toiminnaksi, jonka seurauksena kuluttaja saa harhaanjohtavan tai vääristyneen kuvan oikeuksistaan tai

¹³⁰ HE 218/1994 vp: 2.3.

¹³¹ Ks. 93/13/ETY, 3 artiklan 1 kohta.

¹³² 218/1994 vp.

velvollisuuksistaan tai kuluttajaa kohtaan ankarammat ehdot ovat vaikeasti havaittavissa. Tässä viitataan mm. elinkeinonharjoittajan velvollisuuteen *yllättävien ja ankarien ehtojen* korostamisesta. Suomessa ei ole vaadittu hyvän tavan vastaisuutta, jotta ehto voisi olla kohtuuton, eikä sille tule antaa liian paljon merkitystä tulevaisuudessakaan.¹³³

¹³³ KKO 2015:60, k. 53; ks. myös Mikkonen & Annola 2016: 8-9.

5. JOHTOPÄÄTÖKSET

Tässä tutkielmassa aiemmin luvussa kolme tarkemmin avatuista Suomen kansallisen tuomioistuimen käsittelemistä oikeustapauksista oli erotettavissa kolmenlaisia tapaustyyppisiä sopimusehtojen kohtuuttomuusarvioinnissa. Ensinnäkin erotettavissa olivat ratkaisut, jotka koskivat tyyppikohtuuttomien ehtojen kohtuuttomuusarviointia. Näistä on esimerkkilista myös sopimusehtodirektiivin liitteessä. Toiseksi, useissa tapauksissa oli arvioitu sopimusehtojen epäselvyyden ja harhaanjohtavuuden vaikutusta ehtojen kohtuuttomuuteen. Kolmantena voitiin erotella tuomioistuimen tutkimisvelvollisuus kohtuuttomuusarvioinnin esteenä. Tuomioistuin ei voi Suomen lain mukaan lähtökohtaisesti tuomita muuta kuin mihin asianosaiset ovat vedonneet tai mitä he ovat vaatineet (OK 24:3.1). Seuraavaksi käsitellään tarkemmin edellä mainittuja ehtotyyppisiä.

Sopimusehtojen kohtuuttomuutta arvioitaessa tulee kiinnittää huomiota sopimuksen kokonaisarvioinnin ja alan erityispiirteiden huomioimisen lisäksi myös sopimusehtodirektiivin liitteeseen¹³⁴, johon on koottu esimerkkejä kohtuuttomista ehdoista. Liitteessä mainitut sopimusehdot ovat myös esimerkkejä tyyppikohtuuttomista ehdoista, jotka ovat sellaisenaan kohtuuttomia sopimuksen muusta sisällöstä huolimatta. Useat näistä ehdoista ovat Suomen pakottavan lainsäädännön vastaisia ja siten mitättömiä. Lisäksi direktiivin liitteen ehdot vastasivat, jo ennen direktiivin implementointia, suureksi osaksi Suomen oikeusjärjestelmässä vallinneita käsityksiä kohtuuttomista sopimusehdoista, joita on kohtuullistettu Suomen ratkaisukäytännössä¹³⁵. Liitettä tulkittaessa tulee huomioida, että se on tarkoitettu ohjeelliseksi luetteloksi ja enimmäkseen kohtuuttomuusarvioinnin apuvälineeksi, mikä tarkoittaa, etteivät kaikki luettelossa mainitut ehdot ole automaattisesti joka tilanteessa kohtuuttomia, eikä pelkästään ehdon puuttuminen luettelosta tarkoita, että ehto on kohtuullinen. Liitteessä mainittuja ehtoja ei ole nähty tarkoituksenmukaiseksi kieltää suoraan Suomen laissa, koska kohtuuttomuusarvioinnissa on haluttu säilyttää mahdollisuus ottaa huomioon sopimuksen koko sisältö.¹³⁶

¹³⁴ Liite 1.

¹³⁵ Ks. HE 218/1994 vp. yleisperustelut, kohta 2.5.

¹³⁶ Ks. myös Peltonen & Määttä 2015: 190–191.

Sopimusehtodirektiivin liitteessä mainittuja ehtoja voidaan yleensä pitää kohtuuttomina. Erityisesti vastuuvapauslausekkeitä on pidetty tyypillisinä esimerkkeinä kohtuullistetuista sopimusehdoista. Ei ole katsottu olevan reilua, että sopimusehdolla voitaisiin vapautua oman törkeän huolimattomuuden tai tahallisuuden seuraamuksista¹³⁷. Kuluttajan oikeuksien poissulkeminen tai rajoittaminen on usein myös katsottu kohtuuttomaksi, kun elinkeinonharjoittaja ei täytä sopimusvelvoitteitaan tai täyttää ne puutteellisesti¹³⁸.

Kuten edellä jo todettiin, pakottavan lainsäädännön vastaiset sopimusehdot ovat mitättömiä, eikä niitä sovitella¹³⁹. Sopimusehtodirektiivissä todetaan, että direktiivi ei koske kansallisia lakeja ja asetuksia, sillä oletuksena on, että ne eivät sisällä kohtuuttomia säännöksiä. Esimerkkinä tällaisista oikeustapauksista, joissa sopimusehdot on todettu pakottavan lainsäädännön vastaisiksi, on MT 1986:6. Sopimuksen todettiin muistuttavan vuokrasopimuksen sijaan enemmän osamaksukauppaa, ja siten sopimuksessa tuli noudattaa osamaksukauppaa koskevaa lainsäädäntöä. Elinkeinoonharjoittajalle kuuluva vastuu oli siirretty sopimuksen perusteella kuluttajalle. Kuluttajalla oli oikeus luottaa siihen, että hän oli oikeutettu pitämään vuokrankohteen sopimuksen päätyttyä. Sopimuksella rajoitettiin kuluttajan oikeuksia osamaksukauppaa koskevan pakottavan lainsäädännön vastaisesti, ja siten sopimusehdot todettiin kuluttajaa kohtaan kohtuuttomiksi.

Muita esimerkkejä pakottavan lainsäädännön vastaisista kohtuuttomista sopimusehdoista on esimerkiksi tapauksissa MT 1990:03, MT 1995:017 sekä MAO 152/II/02. Kuluttajan taloudellisen turvallisuuden todettiin heikentyneen, kun elinkeinonharjoittaja ei ollut KSL:n vaatimalla tavalla toimittanut tarvittavia vakuuksia kuluttajan ennakkomaksua vastaan. Viimeksi mainitussa tapauksessa myöskään samanaikaisuuden periaate ei toteutunut, mikä osaltaan heikensi kuluttajan asemaa. Myös KKO:n ratkaisussa 2004:123 sopimusehdot olivat pakottavan lainsäädännön vastaisia, mutta kokonaisuusarviointin vuoksi sopimusta ei arvioitu kohtuuttomaksi. KKO kuitenkin totesi, että sopimus olisi voitu todeta kuluttajaa kohtaan kohtuuttomaksi ehtojen harhaanjohtavuuden ja epäselvyyden perusteella, jos tätä olisi osattu vaatia.¹⁴⁰ Kuluttajaa ei saa painostaa tekemään ostopäätöstä. Tapauksessa

¹³⁷ Ks. HE 247/1981 vp s. 15, ja HE 218/1994 vp.

¹³⁸ Ks. esim. 93/13/ETY, liitteen kohta 1 b.

¹³⁹ Ks. myös HE 247/1981 vp yksityiskohtaiset perustelut, kohta 4.3.

¹⁴⁰ Vrt. KKO 1994:70, jossa ehto oli pakottavan lainsäädännön mukainen. Kohtuuttomuusarvioinnissa huomioitiin kuluttajan taloudellinen asema ja ikä.

256/08, MAO totesi, että vain harva kuluttajista pystyi arvioimaan tehdyn ostopäätöksen todellisen taloudellisen merkityksen hyvin lyhyessä ajassa, ja siksi katsoi kohtuuttomaksi sitoa kuluttaja sopimusehtoihin ilman harkinta-aikaa tai peruutusmahdollisuutta¹⁴¹.

Kohtuuttomiksi sopimusehdoiksi arvioidaan usein sellaiset sopimusehdot, jotka horjuttavat sopimustasapainoa niin merkittävästi kuluttajan vahingoksi, ettei sopimuksen muu sisältö tasapainota sitä. Tällaisia tyyppikohtuuttomia sopimusehtoja ovat esimerkiksi elinkeinonharjoittajan rajoittamaton yksipuolinen muutosoikeus ja jotkin vastuunrajoitusehdot. Markkinatuomioistuimien punnitsi ratkaisussaan 1991:12 kuluttajan taloudellista asemaa sekä vakuutusturvan merkitystä suhteessa siihen tullen siihen lopputulokseen, että elinkeinonharjoittajan ei voitu sallia yksipuolisesti muuttavan vakuutusturvaa koskevia ehtoja kuluttajan asemaa heikentävästi. Vakuutusturvalla katsottiin olevan merkittävä vaikutus kuluttajan taloudelliseen asemaan, eikä kuluttajan kannalta ollut kohtuullista antaa vakuutusturvan muuttua mahdollisesti kuluttajan huomaamatta. Markkinatuomioistuimen mukaan muutoksen suuruus määrittää sen tuleeko muutosta pitää ennemmin uutena tarjouksena, johon ei riitä kuluttajan passiivisuus. Vastaavasti tapauksessa MAO 405/15 kuluttajan maksuvelvollisuuteen liittyviä tekijöitä pidettiin sellaisena SähkömarkkinaL 93.1 § 2 kohdassa ja 93.2 §:ssä tarkoitettuna keskeisenä sisältönä, jota elinkeinonharjoittaja ei voinut yksipuolisesti muuttaa.

Ratkaisun MT 1999:18 perusteluissa nostettiin esille elinkeinonharjoittajan täsmentämätön ja rajoittamaton oikeus periä kuluttajilta maksua maksusuunnitelman vahvistamisesta. Tämä todettiin kuluttajaa kohtaan kohtuuttomaksi. Kuluttaja, joka yritti sopia uudesta maksuajasta, joutui maksamaan suunnitelman laatimisesta, kun taas kuluttaja, joka ei lainkaan ilmoittanut maksuviivästyksestään, saattoi säästyä maksulta. Ehto oli laaja-alainen ja sanamuodoltaan yleinen, ja elinkeinonharjoittajalla oli ehtojen mukaan oikeus vaatia maksua viivästyksen syystä huolimatta. Maksua voitiin vaatia myös siinä tapauksessa, että viivästys olisi johtunut kuluttajan vaikutusmahdollisuuksien ulkopuolella olevasta syystä. Tätä ei voitu pitää kuluttajaa kohtaan kohtuullisena.

¹⁴¹ Ks. Liite 1. kohta i). kuluttajan sitominen peruuttamattomasti ehtoihin, joihin hänellä ei ollut mitään tosiasiallista mahdollisuutta tutustua ennen sopimuksen tekemistä. Ks. myös vastaava säännös yksipuoleisesta peruutusoikeudesta, KSL 10 luku.

Sopimusehdot, jotka suosivat elinkeinonharjoittajaa ja siten vaikuttavat sopimustasapainoon kuluttajan asemaa heikentävästi, katsotaan usein kohtuuttomiksi. Tällaisia ovat esimerkiksi sellaiset ehdot, jotka siirtävät elinkeinonharjoittajalle kuuluvaa riskiä merkittävästi kuluttajan kannettavaksi. Ratkaisussa MAO 170/03 elinkeinonharjoittajalla oli mahdollisuus vaatia kuluttajaa lunastamaan takaisin ja maksamaan takaisin hinta käytetystä puhelimesta, jonka kuluttaja oli antanut vaihdossa uuden puhelimen oston yhteydessä. Tässä tapauksessa kuluttaja ei voinut olla kohtuullisella tavalla tietoinen niistä virheistä, joiden perusteella elinkeinonharjoittajalla oli oikeus vaatia kuluttajaa lunastamaan vanha puhelimensa takaisin. MAO totesi tällaisen sopimusehdon suosivan elinkeinonharjoittajaa riskin siirtymisen vuoksi siinä määrin, että ehto oli arvioitava kuluttajaa kohtaan kohtuuttomaksi.

Ratkaisussa 120/06 MAO totesi, että kokonaisuus ja alan erityispiirteet huomioiden kuluttajalle aiheutuva haitta lehden liitteen sisältämistä mainoksista oli pienempi kuin niistä koituva lehden hintaan kohdistuva hyöty. Siksi ei katsottu kohtuuttomaksi sitä, että liite sisälsi mainoksia. Kuluttajalla oli MAO:n mukaan mahdollisuus peruuttaa lehden tilaus, jos hän halusi estää mainokset. Lisäksi lehden liitteessä olevat mainokset eivät juuri eronneet lehdestä esitettävistä mainoksista, jotka kuluttaja on joka tapauksessa hyväksynyt tilatessaan lehden.

Korkein oikeus katsoi tapauksessa 2011:77, ettei sellainen sopimusehto ollut kohtuuton, jonka mukaan sopimus jatkui määräajan kuluttua umpeen uudella määräaikaisella sopimuskaudella ilman kuluttajan nimenomaista tahdonilmaisua. Ratkaisu ei kuitenkaan ollut yksimielinen. Vähemmistön mielestä pitkä irtisanomisaika ja automaattisesti jatkuvat määräaikaiset sopimussuhteet rajoittivat kuluttajan valinnanvapautta, kun alan erityispiirteet ja sopimuksen kokonaisvaikutus otettiin huomioon. Eri mieltä olevat jäsenet lausuivat, että tätä ehtoa ei ollut myöskään tuotu esille tarpeeksi selkeästi, ja yhdessä kuluttajan valinnanvapauden rajoittamisen kanssa nämä johtivat osapuolten velvollisuuksien epätasapainoisuuteen kuluttajan vahingoksi. Lisäksi sellaisia sopimusehtoja, jotka automaattisesti jatkavat sopimussuhteen pituutta, on usein pidetty tyyppikohtuuttomina. Nykyään viestintämarkkinalakiin tulleet muutokset estävät kuluttajan sitomisen automaattisesti jatkuviin määräaikaisiin sopimussuhteisiin. Lisäksi

sopimusehtodirektiivin liitteessä on mainittu ehto määräaikaisten sopimuksen jatkamisesta uudella ilman kuluttajan nimenomaista tahdonilmaisua¹⁴².

Lähtökohtaisesti elinkeinonharjoittajan tulee ottaa huomioon laatimissaan vakiosopimuksissa, että tosiasiallinen sopimustasapaino säilyy. Esimerkiksi elinkeinonharjoittajalle kuuluvien velvoitteiden siirtäminen kuluttajan vastattaviksi johtaa usein tosiasiallisen sopimustasapainon järkkymiseen. Velvoiteoikeudellisesta lähtökohdasta tarkasteltuna velkojan velvollisuus on tarjota kuluttajalle tarvittavat tiedot oikea-aikaisten ja oikean suuruisten suorituksen tekemiseksi. Tämä tarkoittaa muun muassa sitä, että elinkeinonharjoittajan tulee tarjota kuluttajalle ainakin yksi tosiasiallisesti maksuton laskun toimitustapa. MAO:n mukaan sähköistä laskutusta ei voitu vielä ainakaan vuonna 2014 pitää niin vakiintuneena laskutustapana, että paperilaskusta olisi voitu periä suhteellisen suuri erillismaksu verrattuna puhelinlaskujen tavanomaiseen loppusummaan. Siten siis tapauksessa todettiin elinkeinonharjoittajan paperilaskusta perimä laskutuslisä kuluttajaa kohtaan kohtuuttomaksi. Ratkaisussa merkitystä oli myös laskutuslisän suuruudella suhteessa puhelinlaskusta yleensä maksettavaan hintaan. Ratkaisu perustui kokonaisarviointiin alan erityispiirteet huomioiden.¹⁴³

Ehtojen epäselvyyttä ja harhaanjohtavuutta on myös pidetty kohtuuttomuuteen johtaneena perusteluna Suomen ratkaisukäytännössä. Kuluttajansuojalain esitöiden mukaan KSL 3 luvun 1 §:n yleissäännös kohdistuu sisällöltään kohtuuttomiin sopimusehtoihin, mutta ei estä puuttumasta asiattomasti muotoiltuihin tai erehdyttävällä tavalla kuluttajille esitettyihin ehtoihin.¹⁴⁴ Sopimusehtodirektiivin mukaan kirjallisesti laadittujen sopimusehtojen on aina oltava selkeitä ja ymmärrettäviä. Lisäksi, jos ehtojen merkityksestä syntyy epäselvyyttä, ehtoja on direktiivin mukaan tulkittava kuluttajan hyväksi.¹⁴⁵ Vastaava epäselvyyssääntö on mainittu myös KSL:ssa. Sopimuksen olennaisten ehtojen osalta epäselvyys vaikuttaa siihen, voidaan niiden kohtuuttomuutta ylipäätään ottaa arvioitavaksi.¹⁴⁶

¹⁴² Ks. Liite 1. kohta h.

¹⁴³ Ks. MAO 193/14.

¹⁴⁴ HE 8/1997 vp s. 35.

¹⁴⁵ 93/13/ETY, 5 artikla.

¹⁴⁶ Mikkonen & Annola 2016: 10; ks. myös Mäenpää 2016: 342.

Suomen ratkaisukäytännössä sopimusehtojen harhaanjohtavuuden ja epäselvyyden on nähty hankaloittavan kuluttajan mahdollisuutta tutustua ehtoihin. Esimerkiksi KKO:n ratkaisussa 2004:123 elinkeinonharjoittajan laatimien ehtojen mukaan elinkeinonharjoittaja ei vastannut kuluttajalle välillisistä vahingoista. Kuluttajalle oli kuitenkin annettu erityinen sitoumus, mikä KSL:n mukaan velvoittaa elinkeinonharjoittajan vastaamaan myös kuluttajalle aiheutuneista välillisistä kustannuksista. MAO katsoi ehdot kohtuuttomiksi niiden harhaanjohtavuuden ja epäselvyyden perusteella. Ratkaisun perusteluiden mukaan ehtojen kohtuuttomuutta ei poistanut se, että ehdoissa oli nimenomaisesti mainittu, ettei ehdoilla suljeta pois kuluttajien lainmukaisia oikeuksia. Korkein oikeus puolestaan arvioi ehtoja kokonaisuutena, minkä vuoksi päätyi lopulta siihen, ettei sopimusehtoja voitu katsoa kohtuuttomiksi niiden sisällön perusteella, kun ehdoissa on erityisesti mainittu, ettei kuluttajien lainmukaisia oikeuksia rajoiteta. KKO kuitenkin totesi, että ehdot olivat ”vaikeaselkoiset ja jopa ristiriitaiset”, ja saattoivat antaa kuluttajille virheellisen kuvan heidän lainmukaisista oikeuksistaan. Myös epäselvät sopimusehdot voivat siis olla kuluttajien kannalta kohtuuttomia¹⁴⁷.

Ratkaisussa KKO 2005:81 kuluttaja-asiamies vaati sopimusehtojen toteamista kohtuuttomiksi, koska ne vaaransivat kuluttajan taloudellisen turvallisuuden. KKO katsoi, että kuluttajan velvollisuuksia ei ollut ilmaistu tarpeeksi selvästi, minkä perusteella ehdot olisivat voineet olla kohtuuttomia, jos kohtuuttomuutta olisi vaadittu tällä perusteella. Vastaavasti myös KKO:n ratkaisussa 2009:13 kiinnitettiin huomiota sopimusehtojen muotoiluun, ja todettiin, että kuluttajan velvoitteet ja niiden rikkomisen seuraukset on käytävä selkeästi ilmi sopimuksesta. KKO totesi, ettei vakiosopimusta rajoittavaa ehtoa voitu tulkita kuluttajan vahingoksi epäselvässä tapauksessa.¹⁴⁸ Sääntöjen tulkinnanvaraisuus ja toiminnan epäjohtonmukaisuus johtivat myös ratkaisussa KKO 2011:13 ehtojen tulkintaan niiden laatijan, elinkeinonharjoittajan, vahingoksi. Korkeimman oikeuden mukaan ratkaisulla oli merkitystä ennakoitavuuden kannalta.

Ratkaisussa 2015:60 KKO totesi, että ehtojen epäselvyys lisäsi niiden kohtuuttomuutta, kun ratkaisussa 2011:77 puolestaan korostettiin ehtojen selkeyttä ja painottamista, minkä vuoksi ehdot eivät olleet kuluttajan kannalta yllätyksellisiä. Ehtojen ei myöskään todettu

¹⁴⁷ KKO 2004:123; ks. myös HE 8/1997 vp s. 35 ja Mäenpää 2016: 342.

¹⁴⁸ KKO 2009:13; ks. myös. 93/13/ETY, 5 artikla.

vaikuttavan liikaa kuluttajan taloudelliseen asemaan. Ehtoja ei katsottu tässä tapauksessa kohtuuttomiksi, vaikka voimaantulevan lakiuudistuksen todettiin jatkossa kieltävän vastaavan laiset sopimusehdot.

Kolmas kohtuuttomuusarviointiin liittyvä ongelma Suomen ratkaisukäytännössä on käsiteltyjen oikeustapausten mukaan ollut tuomioistuimen tutkimisvelvollisuus. Lähtökohtaisesti tuomioistuin ei voi tuomita enempää kuin asianosaiset ovat vaatineet (OK 24:3.1). Tuomioistuimen ei myöskään ole katsottu olevan velvollinen viran puolesta selvittämään kohtuullistamisen edellytyksiä ellei kohtuullistamista ole vaadittu¹⁴⁹. Näiden käsitysten perusteella esimerkiksi korkeimman oikeuden ratkaisussa 2004:123 ei arvioitu sopimusehtoja kohtuuttomiksi harhaanjohtavuuden ja epäselvyyden perusteella, koska sitä ei ollut vaadittu. Vastaavasti tapauksessa 2011:77 KKO kumosi MAO:n määräämät kiellot, koska katsoi, ettei KA ollut vaatinut määräämään kieltä niillä perusteilla.

Kuluttajasopimusten kohtuuttomuusarviointia on pyritty yhdenmukaistamaan Euroopassa, ja eniten tätä on pyritty ohjailemaan Euroopan yhteisöjen neuvoston sopimusehtodirektiivillä. Direktiivi koskee kuluttajasopimuksia, erityisesti ennalta laadittuja sopimusehtoja, joiden sisältöön kuluttaja ei ole voinut niitä laadittaessa vaikuttaa. Sopimusehtodirektiivi ei siis sovellu erikseen neuvoteltuihin sopimusehtoihin. Direktiivin sisältö tuli implementoida osaksi kansallista lainsäädäntöä kussakin EU:n jäsenmaassa vuoden 1994 loppuun mennessä. Siitä huolimatta, että Suomen lainsäädäntö on tarjonnut kuluttajalle hyvän suojan jo ennen sopimusehtodirektiiviä, on direktiivi kuitenkin saanut aikaan joitakin muutoksia. Huomattavimpia eroja Suomen KSL:n ja sopimusehtodirektiivin välillä ovat olleet käsitykset olosuhteiden huomioon ottamisesta kohtuuttomuusarvioinnissa ja kohtuuttoman sopimusehdon sovittelu. Hallituksen esityksen¹⁵⁰ mukaan sopimusehtodirektiivin voimaansaattamisen myötä ja Suomen kuluttajalainsäädäntöön tehtyjen muutosten vaikutuksesta OikTL 36 §:n yleinen sovittelusäännös ei olisi enää sovellettavissa kuluttajasopimusten kohtuuttomuustapauksiin. Tästä huolimatta kohtuuttomuuden arviointiperusteet ovat pysyneet kuluttajasopimusten osalta pääosin ennallaan, kun nykyiseen KSL:iin on lisätty OikTL 36 §:n sisältämät arviointikriteerit.

¹⁴⁹ Ks. esim. KKO 1992:12; ks. myös Mäenpää 2016: 342.

¹⁵⁰ 218/1977 vp.

Lähtökohtaisesti kohtuuttomuusarviointi perustetaan Suomen KSL:iin ja sopimusehtodirektiivin mukaiseen määritelmään kohtuuttomista sopimusehdoista. Sopimuksen kohtuuttomuutta tulisi arvioida lähtökohtaisesti kaikkien vaikuttavien seikkojen summana. Yleisten arviointiperusteiden mukaan kohtuuttomuusarvioinnissa tulee huomioida sopimuksen koko sisältö, osapuolten asema, olosuhteet sopimuksen tekohetkellä, rajoitetusti olosuhteiden muutokset sekä muut seikat. Sopimusehtodirektiivi rajaa muuttuneiden olosuhteiden huomioon ottamista sellaisten direktiivissä (3 artiklan 1 kohta) tarkoitettujen sopimusehtojen osalta, jotka on laadittu ilman, että kuluttaja on voinut vaikuttaa niiden sisältöön. Suomen KSL:ssa tämä näkyy siten, että sellaisten ehtojen osalta, joiden sisältöön kuluttaja ei ole voinut vaikuttaa niiden neuvotteluvaiheessa, ei voida huomioida olosuhteiden muuttumista kuluttajan vahingoksi. Tämä tarkoittaa sitä, että alkuperäisesti kohtuuttoman sopimuksen muuttuminen olosuhteiden vaikutuksesta kohtuulliseksi, ei voi poistaa kuluttajan mahdollisuutta saada sopimusta kohtuullistettua.

Sopimusehtodirektiivi on minimidirektiivi, mikä sallii kansallisessa lainsäädännössä direktiiviä korkeamman kuluttajansuojan tason, mutta ei alhaisempaa. Suomen oikeuden mukaan sopimus voi olla kohtuuton, vaikka se ei täyttäisikään hyvän tavan vastaisuuden määritelmää. Suomessa tavoitteena on todellinen tasapainoisuus osapuolten sopimuksenmukaisten oikeuksien ja velvollisuuksien välillä. Tämä on käytännössä tarkoittanut sitä, että sopimusta, jossa on käytetty kuluttajaa kohtaan kohtuuttomia sopimusehtoja, on voitu Suomen lainsäädännön mukaan sovitella elinkeinonharjoittajan hyväksi. Sopimuksen pysyminen voimassa voi olla toisinaan kuluttajan edun kannalta tärkeää, minkä vuoksi on katsottu, että sopimusta voidaan sovitella muilta osin.

Tuomioistuimen on sopimusehtodirektiivin mukaan otettava viran puolesta tutkittavakseen onko kyseessä sopimusehtodirektiivin sovellusalaan kuuluva sopimusehto.¹⁵¹ Jos kyseessä on direktiivin soveltamisalaan kuuluva ehto, tuomioistuimen tulee lisäksi oma-aloitteisesti ottaa arvioitavaksi ehdon kohtuuttomuus. Näin turvataan direktiivin laajuinen ja riittävä kuluttajansuoja, kun kuluttajat eivät aina itse osaa vedota ehtojen kohtuuttomuuteen joko tietämättömyyttään tai suurten oikeudenkäyntikulujen pelossa. Korkeimman oikeuden ratkaisu 2015:60 perusteluineen osoittaa, että unionin ratkaisukäytäntö ja siten unionin

¹⁵¹ Vrt. KKO 2015:76, k. 13, jonka mukaan perintäkulu ei perustunut sopimukseen. Tuomioistuimella ei siksi ollut tavanomaista laajempaa tutkimisvelvollisuutta vastaajan ollessa passiivinen.

tuomioistuimen kanta sopimusehtodirektiivistä on vihdoin otettu huomioon Suomen ratkaisukäytännössä. Suurimpana vaikuttajana ratkaisun taustalla on vuonna 1993 laadittu sopimusehtodirektiivi ja viimeaikainen unionin tuomioistuimen ratkaisukäytäntö. Vasta edellä mainitussa korkeimman oikeuden ratkaisussa annettiin riittävästi merkitystä sopimusehtodirektiiville ja unionin ratkaisukäytännölle osana kohtuuttomuusarviointia.

Suomen kuluttajansuojalain (KSL 4:1-2) perusteella sopimusehtoa on voitu sovitella tai jättää se huomioon ottamatta, jos ehto on kohtuuton tai sen soveltaminen johtaisi kohtuuttomuuteen. KSL:n mukaan säännöstä on voitu sovitella myös siten, että sopimusehdon sijaan sovelletaan kansallista säännöstä. Tällainen kohtuuttomuuden seuraamus ei kuitenkaan vastaa sopimusehtodirektiivissä tarkoitettua seuraamusta¹⁵². UT:n ratkaisukäytännössä on edellytetty kohtuuttoman sopimusehdon mitättömyyttä ja sopimuksen säilyttämistä voimassa sellaisenaan, jos se vain on mahdollista. Tämä saattaa johtaa elinkeinonharjoittajan kannalta ei-toivottavaan tilanteeseen, mutta tällainen ”ankara rangaistus” kohtuuttomien ehtojen käytöstä perustuu tarkoitukseen ennaltaehkäistä niiden käyttöä¹⁵³. Kohtuuttoman ehdon korvaaminen kansallisella säännöksellä on kuitenkin poikkeustapauksissa mahdollista, jos kohtuuttoman sopimusehdon mitättömyys aiheuttaisi samalla koko sopimuksen mitättömyyden, ja tästä koituisi haitallisia seuraamuksia kuluttajalle. Sovittelu ja kansallisen säännöksen soveltaminen kohtuuttoman sopimusehdon sijaan ovat kuitenkin totuttuun tapaan päteviä seurauksia sellaisten sopimusehtojen osalta, jotka eivät kuulu sopimusehtodirektiivin soveltamisalaan.

Unionin tuomioistuimen ohjausvaikutus näkyy voimakkaimmin sellaisten ehtojen arvioinnissa, jotka ovat elinkeinonharjoittajan laatimia, eikä kuluttajalla ole siten ollut tosiasiallista mahdollisuutta vaikuttaa ehtojen sisältöön niitä laadittaessa. Edellä kuvatut ehdot kuuluvat sopimusehtodirektiivin soveltamisalaan ja niiden osalta esimerkiksi korkeimman oikeuden ratkaisun 2015:60 myötä tullaan varmasti kiinnittämään suurempaa huomiota UT:n ratkaisukäytännöstäkin ilmenevään kansallisen tuomioistuimen oma-aloitteeseen tutkimisvelvollisuuteen. Myös olennaisten ehtojen selkeys ja ymmärrettävyys on jatkossa huomioitava kohtuuttomuusarvioinnissa entistä paremmin. Sopimuksen pääkohteen määrittelyä, hinnan tai korvauksen riittävyyttä tai vastikkeena toimitettavia

¹⁵² Ks. KKO 2015:60, k. 54.

¹⁵³ Ks. KKO 2015:60, k. 54 ja HE 218/1994 vp.

tavaroita ja palveluja koskevien sopimusehtojen kohtuuttomuutta ei voida direktiivin ja UT:n ratkaisukäytännön perusteella arvioida, jos ne on laadittu selkeästi ja ymmärrettävästi. Tämä on kuitenkin poikkeussäännöksen rajoitus, jota on tulkittava suppeasti. Jos kansallinen tuomioistuin yksittäistapauksessa arvioi olennaiset ehdot tarpeeksi selkeiksi ja ymmärrettäviksi, niiden kohtuuttomuutta ei voida arvioida.

Sopimusehtodirektiivi vaikuttaa sellaisten ehtojen kohtuuttomuusarviointiin, joiden sisältöön kuluttaja ei ole tosiasiaassa voinut vaikuttaa ehtoja laadittaessa. Direktiivin soveltamisalaan kuuluvien ehtojen kohtuuttomuusarviointiin vaikuttaa siis unionin tuomioistuimen oikeuskäytäntö, jonka linjaa myös Suomessa tulee seurata. Unionin tuomioistuin ei kuitenkaan suoraan arvioi niitä tekijöitä, joita tarkoitetaan sopimusehto direktiivin 3 artiklassa, vaan tämä on haluttu jättää kansallisen tuomioistuimen harkintaan. Ohjeena kansallisille tuomioistuimille on annettu direktiivin liitteenä ohjeellinen luettelo sellaisista ehdoista, joita voidaan yleensä pitää kohtuuttomina. Sopimusehtodirektiivin laatimisen tarkoituksena on ollut yhtenäistää EU:n jäsenvaltioiden kuluttajasopimusten ehtojen sääntelyä (1 artikla) yhtenäisten ja kuluttajan kannalta turvallisempien markkinoiden saavuttamiseksi. Direktiivin johdanto-osassa mainitaan erityisesti kuluttajan mahdollinen luopuminen kaupankäynnistä muiden jäsenmaiden kanssa siksi, että vierasta lainsäädäntöä ei tunneta tarpeeksi hyvin. Direktiivin on tarkoitettu suojaavan kuluttajia kohtuuttomilta sopimusehdoilta sekä kansallisella että kansainvälisellä tasolla.

KKO 2015:60 on ratkaisuna erilainen kuin aikaisemmat korkeimman oikeuden ennakkoratkaisut. Siinä on annettu selvästi enemmän merkitystä unionin tuomioistuimen tulkinnalle sopimusehtodirektiivistä. Unionin tuomioistuimen antamien määräysten¹⁵⁴ mukaan kansallisella tuomioistuimella ei ole valtaa sovitella kohtuuttomien vakioehtojen sisältöä, vaan on tarkoitettu, että kohtuuttomat ehdot eivät sido lainkaan kuluttajia ja siten ne tulee jättää kokonaan huomioon ottamatta. Ratkaisukäytäntö antaa lain sisällölle merkityksen sekä ohjaa sitä. Kuten tutkielmassa käsitellyistä oikeustapauksista käy ilmi, kuluttajasopimusten ehtojen kohtuuttomuusarviointi on hyvin tapauskohtaista. Kussakin tapauksessa on erikseen arvioitava toteutuuko sopimusehdon kohtuuttomuus, kun otetaan huomioon kokonaisuus ja tapauksen erityispiirteet. Tapauskohtainen arviointi ja

¹⁵⁴ tuomio Banco Español de Crédito, C-618/10, EU:C:2012:349, 65 kohta ja tuomio Asbeek Brusse ja de Man Garabito, C-488/11, EU:C:2013:341, 57 kohta.

kansallisten erityispiirteiden huomioiminen on jätetty jäsenmaiden tuomioistuimille. Taustalla kuitenkin vaikuttaa unionin oikeus, joka osoittaa linjan, jota seuraten kohtuuttomuusarviointia tulee toteuttaa kansallisella tasolla.

Sanotaan, että kuluttajaprosessioikeus ei ainakaan vielä ole vakiintunut oikeudellinen käsite. Tulevaisuudessa se voi kuitenkin saada enemmän itsenäistä merkitystä, mihin viittaavat muun muassa unionin tuomioistuimen omaksumat kuluttajaprosessioikeudelliset linjaukset. Linjaukset koskevat tässä tutkielmassa erityisesti tarkasteltuja kysymyksiä tuomioistuimen tutkimisvallasta ja kuluttajasopimusten kohtuuttomuusarvioinnista.¹⁵⁵ Unionin tuomioistuimen linjauksilla on muun muassa poikettu siitä yleisestä lähtökohdasta, että kanne hyväksyttäisiin vastaajan pysyessä passiivisena, ellei kanne ole selvästi perusteeton. Näin on pyritty turvaamaan riittävä kuluttajansuojan taso. Tulevaisuus osoittanee johtavatko linjaukset jopa erillisen kuluttajaprosessioikeuden kehittymiseen, sillä merkkejä tästä on jo havaittavissa.¹⁵⁶ Unionin tuomioistuimen linjaukset avaavat uuden tutkimuskentän, joka tarjoaa mahdollisuuden jatkaa tutkimusta kuluttajaoikeuden osalta.

¹⁵⁵ Ks. Rudanko 2016: 879; ks. myös Savola 2016: 54.

¹⁵⁶ Rudanko 2016: 904–905.

LÄHTEET

Aarnio, Aulis (1989). *Laintulkinnan teoria*. Juva: WSOY. ISBN 951-0-15493-8.

Aarnio, Aulis (2006). *Tulkinnan taito -ajatuksia oikeudesta, oikeustieteestä ja yhteiskunnasta*. Helsinki: WSOY. ISBN 951-0-32116-8.

Annola, Vesa (2003). *Sopimuksen dynaamisuus: Talousoikeudellinen rakennetutkimus sopimuksen täydentämisestä ja täydentymisen ohjaamisesta*, Yksityisoikeuden julkaisusarja A: 107, Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja, Turku. ISBN 951-29-2480-3.

Euroopan yhteisöjen virallinen lehti. *Neuvoston direktiivi kuluttajasopimusten kohtuuttomista sopimusehdoista*. Nro 95. 21.4.1993. Saatavilla Internetistä: <URL:<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/PDF/?uri=CELEX:31993L0013&from=FI>>.

HE 247/1981 vp, *Hallituksen esitys eduskunnalle oikeustoimen kohtuullistamista koskevaksi lainsäädännöksi* [online]. [Siteerattu 18.12.2015] Saatavilla Internetistä: <URL: <https://www.edilex.fi/he/fi19810247.pdf>>.

HE 360/1992 vp, s. 67 *Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi kuluttajansuojalain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi* [online]. [Siteerattu 25.11.2014] Saatavilla Internetistä: <URL: <http://www.edilex.fi/he/viitekortti/19920360>>.

HE 39/1993 vp, *Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi elinkeinonharjoittajien välisten sopimusehtojen sääntelystä ja markkinatuomioistuimesta annetun lain muuttamisesta* [online]. [Siteerattu 17.12.2015] Saatavilla Internetistä: <URL: <https://www.edilex.fi/he/19930039#OT19>>.

HE 13/1994 vp, *Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi kauppakaaren 10 luvun, kuluttajansuojalain 7 ja 11 luvun ja kuluttajavalituslautakunnasta annetun lain 1 §:n*

muuttamisesta. [online]. [Siteerattu 5.6.2016] Saatavilla Internetistä: <URL: <http://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/1994/19940013>>.

HE 218/1994 vp, *Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi kuluttajansuojalain 3 ja 4 luvun, varallisuus oikeudellisista oikeustoimista annetun lain 36 §:n, huoneenvuokralain 5 §:n ja maanvuokralain 4 §:n muuttamisesta*. [online]. [Siteerattu 18.12.2015] Saatavilla Internetistä: <URL: <http://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/1994/19940218>>.

HE 197/1999 vp, *Hallituksen esitys Eduskunnalle arpajaislaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi*. [online]. [Siteerattu 5.6.2016] Saatavilla Internetistä: <URL: <http://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/1999/19990197>>.

Hemmo, Mika (1997). *Sopimusoikeus II*. Helsinki: Lakimiesliiton kustannus. ISBN 951-640-972-5.

Hemmo, Mika (2005). *Sopimusoikeus III*. Helsinki: Talentum. ISBN 952-14-0690-9.

Hemmo, Mika (2007). *Velvoiteoikeuden perusteet*. Helsinki: Forum Iuris. ISBN 978-952-10-2329-3.

Hemmo, Mika (2013). *Velvoiteoikeuden perusteet*. Helsinki: Forum Iuris. ISBN 978-592-10-7826-2.

Herler, Brita (2014). *Kuluttajansuojalain kommentaari*. 8. uuditettu painos. Vaasa. ISBN 978-952-67675-5-0.

Hirvonen, Ari (2011). *Mitkä metodit? Opas oikeustieteen metodologiaan*. Yleisen oikeustieteen julkaisuja 17. Helsinki: . ISBN 978-952-92-9638-5.

Hoppu, Esko & Kari Hoppu (2008). *Kauppa- ja varallisuus oikeuden pääpiirteet*. 12. painos. Helsinki: WSOYpro. ISBN 978-951-0-32779-1.

HS 4.6.2014. *Elisan senttialennus huvittaa oikeusoppineita – "Aika hassusti tehty"*. [online]. [Siteerattu 11.6.2016] Saatavilla Internetistä: <URL: <http://www.hs.fi/talous/a1401771326270>>.

Karhu, Juha (2003). *Perusoikeudet ja oikeuslähdeoppi*. Lakimies 5/2003, s. 789–807.

Karhu, Juha (2004). *Muuttuvat olosuhteet ja sopimuksen sitovuus*. Lakimies 7-8/2004, s. 1449–1463.

Kilpailu- ja kuluttajavirasto. *Kohtuuttomat sopimusehdot* [online]. [Siteerattu 17.10.2015] Saatavilla Internetistä: <URL: <http://www.kkv.fi/Tietoa-ja-ohjeita/Ostaminen-myyminen-ja-sopimukset/sopimukset/kohtuuttomat-sopimusehdot/>>.

Kilpailu- ja kuluttajavirasto. *Ajankohtaista kuluttajaoikeudesta*. Verkkolehti 23.4.2014 [online]. [Siteerattu 28.10.2014]. Saatavilla Internetistä: <URL: <http://www2.kuluttajavirasto.fi/fi-FI/artikkelit/verkkolehti-2-2014/oecd-lta-suositus-kuluttaja-asioiden-paatoksenteosta>>.

Mikkonen, Nina & Vesa Annola (2016). *Kuluttajasopimuksen olennaisten ehtojen kohtuuttomuusarviointi*. Oikeustieto 5/2016, s. 8–11.

Mäenpää, Kalle (2016). *Kuluttajaluoton koron kohtuullisuus ja tuomioistuimen tutkimisvelvollisuus – KKO 2015:60*. Lakimies 2/2016, s. 336-343. [online]. [Siteerattu 12.12.2016]. Saatavilla Internetistä: <URL: <https://www.edilex.fi/lakimies/16428.pdf>>.

Norros, Olli (2009). *KKO 2009:13 – Onko ei-kielletty aina sallittua auton osamaksuostajalle?*. Lakimies 5/2009, s. 854–865. [online]. [Siteerattu 4.6.2016]. Saatavilla Internetistä: <URL: <https://www.edilex.fi/lakimies/6581.pdf>>.

OECD (2010). *Consumer Policy Toolkit, Executive summary*. OECD Publishing. [online]. [Siteerattu 17.10.2015]. Saatavilla Internetistä: <URL: <http://www.oecd.org/sti/consumer/45098058.pdf>>.

OECD (2014). *Recommendation on consumer policy decision making*. OECD Publishing. [online]. [Siteerattu 17.10.2015]. Saatavilla Internetistä: <URL: <http://www.oecd.org/sti/consumer/Toolkit-recommendation-booklet.pdf>>.

Peltonen, Anja ja Kalle Määttä (2015). *Kuluttajansuojaoikeus*. [online]. [Siteerattu 5.5.2016]. Saatavilla Internetistä: <URL: [http://verkkokirjahylly.talentum.fi/teos/BAFBDXFUG#kohta:Esipuhe\(\(20\)\)>](http://verkkokirjahylly.talentum.fi/teos/BAFBDXFUG#kohta:Esipuhe((20))>).

Pöyhönen, Juha (1988). *Sopimusoikeuden järjestelmä ja sopimuksen sovittelu*. Vammala: Suomalainen lakimiesyhdistys. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 179. ISBN 951-855-103-0.

Rudanko, Matti (2016). *Kohti kuluttajaprosessioikeutta – kuluttajaluottojen korot ja tuomioistuimen tutkimisvalta*. Lakimies 6/2016, s. 879–906. [online]. [Siteerattu 11.12.2016]. Saatavilla Internetistä: <URL: <https://www.edilex.fi/lakimies/17149.pdf>>.

Saarnilehto, Ari (2000). *Varallisuusoikeuden kantavat periaatteet*. Vantaa: WSLT. ISBN 951-670-030-6.

Saarnilehto, Ari (2009). *Sopimusoikeuden perusteet*. 7. uud. painos. Helsinki: Talentum. ISBN 978-952-14-1374-2.

Savola, Pekka (2016). *Hylätään selvästi perusteettomana – Tuomioistuimen tutkimisvallasta erityisesti kuluttaja-asioissa*. Lakimies 1/2016, s. 53–76. [online]. [Siteerattu 11.12.2016]. Saatavilla Internetissä: <URL: <https://www.edilex.fi/lakimies/16210.pdf>>.

Wilhelmsson, Thomas (1995). *Vakiosopimus*. 2. uud. painos Helsinki: Lakimiesliiton kustannus. ISBN 951-640-779-X.

Wilhelmsson, Thomas (2008). *Vakiosopimus ja kohtuuttomat sopimusehdot*. 3. uud. Painos. Helsinki: Talentum. ISBN 978-952-14-1254-7.

OIKEUSTAPAUSLUETTELO

Unionin tuomioistuin

- C-237/02, Freiburger Kommunalbauten GmbH Baugesellschaft & Co. KG vastaan L. Hofstetter ja U. Hofstetter, tuomio 1.4.2004. s. 73.
- C-168/05, Elisa María Mostaza Claro vastaan Centro Móvil Milenium SL, tuomio 26.10.2006. s. 71,75.
- C-243/08, Pannon GSM Zrt. vastaan Erzsébet Sustikné Győrfi, tuomio 4.6.2009. s. 74.
- C-76/10, Pohotovost’ s. r. o. vastaan Iveta Korčkovská, tuomio 16.11.2010. s. 74.
- C-472/10, Nemzeti Fogyasztóvédelmi Hatóság vastaan Invitel Távközlési Zrt, tuomio 26.4.2012. s. 74.
- C-484/08, Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Madrid vastaan Asociación de Usuarios de Servicios Bancarios (Ausbanc), tuomio 3.6.2010. s. 74
- C-618/10, Banco Español de Crédito SA vastaan Joaquín Calderón Camino, tuomio 14.6.2012. s. 65, 75, 87.
- C-415/11 Mohamed Aziz vastaan Caixa d’Estalvis de Catalunya, Tarragona i Manresa (Catalunyacaixa), tuomio 14.3.2013. s. 74.
- C-488/11, Dirk Frederik Asbeek Brusse ja Katarina de Man Garabito vastaan Jahani BV, tuomio 30.5.2013. s. 65, 75, 87.
- C-26/13, Árpád Kásler, ja Hajnalka Káslerné Rábai vastaan OTP Jelzálogbank Zrt, tuomio 30.4.2014. s. 65, 75.
- C-143/13, Bogdan Matei ja Ioana Ofelia Matei vastaan SC Volksbank România SA, tuomio 26.2.2015. s. 65.
- C-567/13, Nóra Baczó ja János István Vizsnyiczai vastaan Raiffeisen Bank Zrt, tuomio 12.2.2015. s. 70.
- C-96/14, Jean-Claude Van Hove vastaan CNP Assurances SA, tuomio 23.4.2015. s. 74.

Korkein oikeus

27.1.1992 taltio 270	KKO 1992:12	s. 84.
26.8.1994 taltio 3010	KKO 1994:70	s. 38–39, 79.
21.5.2001 taltio 1066	KKO 2001:52	s. 42–43.
13.12.2004 taltio 2875	KKO 2004:123	s. 25, 46, 79, 83–84.
1.7.2005 taltio 1618	KKO 2005:81	s. 48–49, 83.
11.4.2007 taltio 654	KKO 2007:37	s. 50.
18.2.2009 taltio 300	KKO 2009:13	s. 51–54, 83.
9.2.2011 taltio 292	KKO 2011:13	s. 55–56, 83.
10.10.2011 taltio 2127	KKO 2011:77	s. 57–59, 81, 83–84.
28.10.2014	KKO VL:2014-99	s. 62.
15.9.2015 taltio 1657	KKO 2015:60	s. 64–65, 70–71, 74–75, 77, 83, 85–87.
23.10.2015 taltio 1944	KKO 2015:76	s. 85.

Markkinaoikeus

16.2.1990/03	MT 1990:03	s. 35–36, 79.
4.10.1991/012	MT 1991:012	s. 21, 36–38.
26.6.1995/017	MT 1995:017	s. 39–41, 79.
16.12.1999/018	MT 1999:018	s. 41–42.
20.11.2002/152	MAO 152/II/02	s. 43–45, 54, 79.
4.9.2003/170	MAO 170/03	s. 45–46, 81.
4.9.2003/171	MAO 171/03	s. 47.
15.6.2006/120	MAO 120/06	s. 49–50, 81.
13.6.2008/256	MAO 256/08	s. 50–51, 80.
29.5.2009/257	MAO 257/09	s. 55–56.
30.4.2010/186	MAO 186/10	s. 57.
21.6.2012/229	MAO 229/12	s. 59–60.
14.10.2013/372	MAO 372/13	s. 60.
24.3.2014/193	MAO 193/14	s. 61–62, 82.
10.6.2015/405	MAO 405/15	s. 62–63, 80.

LIITTEET

Liite 1. Sopimusehtodirektiivin liite.

EHDOT, JOITA TARKOITETAAN 3 ARTIKLAN 3 KOHDASSA

1. Ehdot, joiden tarkoituksena tai seurauksena on:

a) elinkeinonharjoittajan oikeudellisen vastuun poissulkeminen tai sen rajoittaminen elinkeinonharjoittajan kuluttajalle aiheuttaman kuoleman tai tämän toimenpiteestä tai toimimatta jättämisestä aiheutuvien ruumiillisten vahinkojen osalta;

b) kuluttajan laillisten oikeuksien poissulkeminen tai niiden rajoittaminen sopimattomasti elinkeinonharjoittajan tai toisen osapuolen suhteen siinä tapauksessa, että elinkeinonharjoittaja jättää kokonaan tai osittain täyttämättä sopimuksesta johtuvia velvollisuuksiaan tai täyttää ne puutteellisesti, mukaan lukien mahdollisuus hyvittää kuluttajan elinkeinonharjoittajalle oleva velka saatavalla, joka kuluttajalla saattaa olla elinkeinonharjoittajalta;

c) sopimuksen tekeminen kuluttajaa sitovaksi, jos elinkeinonharjoittajan sopimussuoritusta koskee edellytys, jonka toteuttaminen riippuu yksinomaan tämän omasta tahdosta;

d) elinkeinonharjoittajan mahdollisuus pitää itsellään kuluttajan maksamat rahamäärät kuluttajan päätettyä olla tekemättä tai täyttämättä sopimusta, ilman että kuluttaja saa korvausta vastaavasta rahamäärästä elinkeinonharjoittajalta, kun tämä on purkanut sopimuksen;

e) suhteettoman suuren korvauksen vaatiminen kuluttajalta, joka ei täytä velvollisuuksiaan;

f) elinkeinonharjoittajan valtuuttaminen purkamaan sopimus oman harkintansa mukaan, jos samaa mahdollisuutta ei anneta kuluttajalle, tai sen salliminen, että elinkeinonharjoittaja pitää itsellään vielä suorittamattomista palveluista maksetut rahamäärät, jos elinkeinonharjoittaja on purkanut sopimuksen;

g) elinkeinonharjoittajan valtuuttaminen irtisanomaan määräämättömäksi ajaksi tehty sopimus ilman kohtuullisen ajan kuluessa tehtyä ennakkoilmoitusta, lukuun ottamatta tapauksia, joissa on vakavia perusteita tehdä niin;

- h) määräaikaisen sopimuksen keston pidentäminen ilman eri toimenpiteitä, kun kuluttaja ei ilmaise päinvastaista, jos mielipiteen ilmaisua varten varattu määräaika päättyy kohtuuttoman varhain;
- i) kuluttajan sitominen peruuttamattomasti ehtoihin, joihin hänellä ei ollut mitään tosiasiallista mahdollisuutta tutustua ennen sopimuksen tekemistä;
- j) elinkeinonharjoittajan valtuuttaminen muuttamaan sopimusehtoja yksipuolisesti ilman pätevää sopimuksessa mainittua syytä;
- k) elinkeinonharjoittajan valtuuttaminen muuttamaan tuotteen tai palvelun ominaisuuksia yksipuolisesti ilman pätevää syytä;
- l) sen salliminen, että tavaroiden hinnat määrätään luovutushetkellä tai että tavaroiden myyjälle tai palvelujen toimittajalle annetaan oikeus korottaa niiden hintaa antamatta kummassakaan tapauksessa kuluttajalle vastaavaa oikeutta peruuttaa sopimus, jos lopullinen hinta on liian korkea suhteessa sopimuksen tekohetkellä sovittuun hintaan;
- m) oikeuden antaminen elinkeinonharjoittajalle määrittää, ovatko toimitetut tavarat tai palvelut sopimuksen ehtojen mukaisia, tai yksinoikeus tulkita mitä tahansa sopimuksen ehtoa;
- n) elinkeinonharjoittajan velvollisuuden noudattaa edustajansa tekemiä sitoumuksia rajoittaminen tai elinkeinonharjoittajan sitoumusten tekeminen erityisen muodollisuuden alaisiksi;
- o) kuluttajan velvoittaminen täyttämään kaikki velvollisuutensa, kun elinkeinonharjoittaja ei täytä omiaan;
- p) mahdollisuuden antaminen elinkeinonharjoittajalle siirtää sopimuksen tuottamat oikeutensa ja velvollisuutensa, kun se todennäköisesti aiheuttaa kuluttajan takuiden vähenemistä, ilman jälkimmäisen suostumusta;
- q) kuluttajan oikeuden nostaa kanne tai käyttää muita oikeuskeinoja poissulkeminen tai rajoittaminen, erityisesti vaatimalla kuluttajaa viemään riitatapaukset yksinomaisesti välitysmenettelyyn, jota oikeudelliset säännökset eivät koske, rajoittamalla sopimattomasti

kuluttajan saatavilla olevia todisteita tai määräämällä kuluttajalle todistustaakka, jonka olisi sovellettavan lainsäädännön mukaan oltava sopimuksen toisella osapuolella.

2. Edellä g, j ja 1 alakohtan soveltamisala

a) Edellä g alakohta ei ole esteenä ehdoille, joiden mukaisesti rahoituspalvelujen tarjoaja varaa itselleen oikeuden lopettaa yksipuolisesti määräämättömäksi ajaksi tehty sopimus ilman ennakkoilmoitusta pätevistä syistä, jos elinkeinonharjoittaja velvoitetaan ilmoittamaan siitä viipymättä toiselle sopimuspuolelle tai toisille sopimuspuolille.

b) Edellä j alakohta ei ole esteenä ehdoille, joiden mukaisesti rahoituspalvelujen tarjoaja varaa itselleen oikeuden muuttaa kuluttajalle maksettavaksi tulevaa korkoa tai tälle maksettavaa korkoa tai rahoituspalveluista perittäviä muita maksuja pätevistä syistä ilman ennakkoilmoitusta, jos elinkeinonharjoittaja velvoitetaan ilmoittamaan siitä toiselle osapuolelle tai toisille osapuolille mahdollisimman varhain ja jos sopimuspuolet voivat vapaasti purkaa sopimuksen välittömästi.

Edellä j alakohta ei myöskään ole esteenä ehdoille, joiden mukaisesti elinkeinonharjoittaja varaa itselleen oikeuden muuttaa yksipuolisesti määräämättömäksi ajaksi tehdyn sopimuksen ehtoja, jos elinkeinonharjoittaja velvoitetaan ilmoittamaan siitä kuluttajalle kohtuullisen ajan kuluessa tehdyllä ennakkoilmoituksella ja jos kuluttaja voi vapaasti purkaa sopimuksen.

c) Edellä g, j ja 1 alakohtaa ei sovelleta:

- kauppaan, jota käydään arvopapereilla, rahoitusvälineillä ja muilla tuotteilla tai palveluilla, joiden hinta on sidoksissa pörssikurssien vaihteluihin, pörssi-indeksiin tai rahoitusmarkkinatasoon, jota elinkeinonharjoittaja ei valvo;
- sopimukseen jotka koskevat valuuttojen ostoa tai myyntiä, matkasheckejä tai vieraassa valuutassa kirjoitettuja maksumääräyksiä.

d) Edellä 1 alakohta ei estä hintaindeksiehtoja, jos ne ovat* laillisia ja jos hintojen vaihtelumenetelmä esitetään yksityiskohtaisesti.